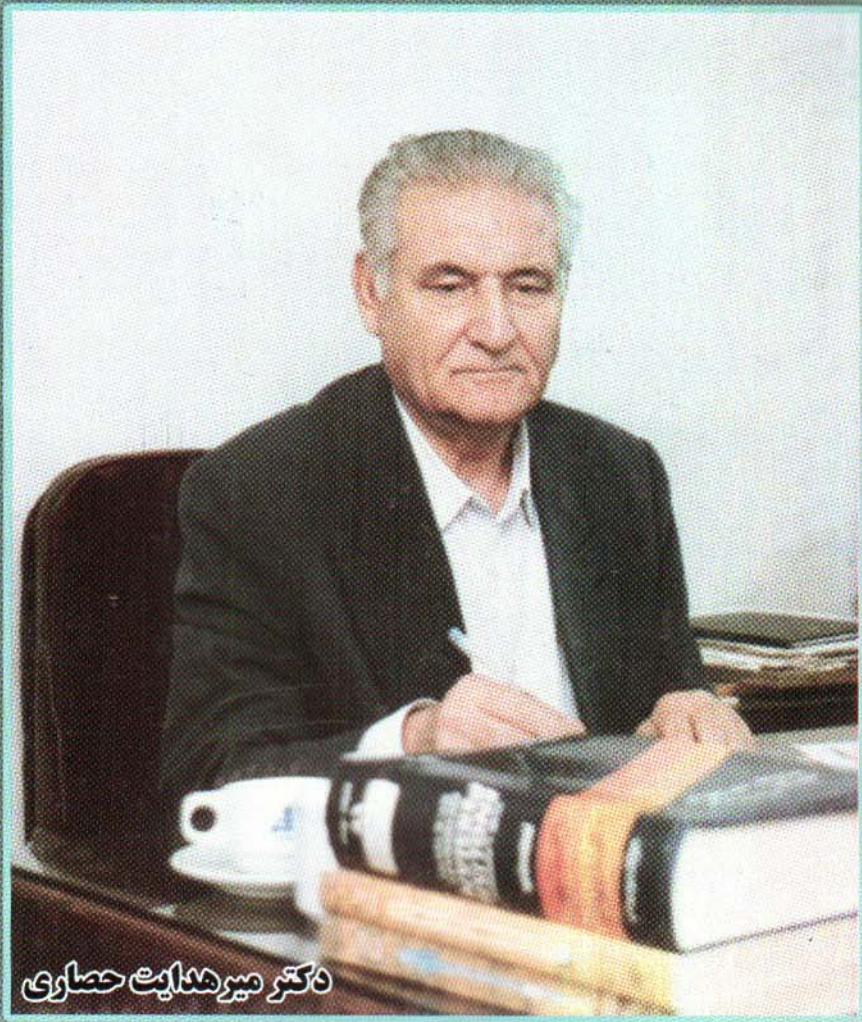

واریتی

تورکجه - فارسجا کولتورل درگی
فصلنامه فرهنگی ترکی - فارسی

اوتوز بشینجی ایل، یاز ۱۳۹۲، سای ۱۶۸
سال سی و پنجم، بهار ۱۳۹۲، شماره ۱۶۸

دکتر میرهادایت حصاری

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: دکتر جواد هیئت

اولو تانرى نين آدى ايله

وارليق

تۆركجه - فارسجا كۆلتورل درگى
فصلنامه فرهنگى تركى - فارسى

۳۵ - جى ايل، ياز ۱۳۹۲، سايى ۱۶۸
سال سى و پنجم، بهار ۱۳۹۲، شماره ۱۶۸

مؤسس، صاحب امتياز و مدير مسئول:
دكتور جواد هيئت

درکین آدی: - وارلیق- ۳۵- جی ایل، یاز ۱۳۹۲، سالی ۱۶۸

(سال سی و پنجم، بهار ۱۳۹۲، شماره ۱۶۸)

امیاز میسی، سورولودیر- باش یازار: - دکتور جولوبینت

اجرای شلری: حسن محمد زاده - دسالان

یکلی سابلایجان: آیدین محمدخانی

صحیفه لرین سالی: ۹۶

اؤپو: وزیر

قابینین اوستو: محمد محمدخانی

چاپ سیری: نوید اسلام - قم

دیز: ۲۵۰۰ تومن

ایچینده کی لر:

- ۴ ..... مقاله لر بؤلومو:
- ۵ ..... وحدت- وجودون فلسفه ایله علاقه سی ● دکتر جواد هیئت
- ۹ ..... میرهدایت حصاری ● میرموسی هاشمی . . .
- ۲۸ ..... رد پای مراسم ترکان باستان در عروسی خلیجها ● علی جمراسی
- ۴۵ ..... «اؤرمودا افشار دؤولتی نین دوامچی لاری» ● جمال آیریملو
- ۵۸ ..... ادبیاتیمیزین افقلری ● ائسمیرا خانیم شوکوروا
- ۶۷ ..... دیلیمیز فؤلکلور و ادبیاتیمیز ● حسن مجیدزاده «ساوالان»
- ۷۹ ..... کتاب تانیتمی ● «وارلیق»
- ۸۲ ..... بیز دوز- چؤری ایتیرمریک ● عزیز محسنی
- ۹۲ ..... شعرلر بؤلومو
- ۹۳ ..... فضولی نین غزلینده: ● وارلیق
- ۹۳ ..... قارانقوش ● ر- ص- نیر اوغلو
- ۹۴ ..... اووچو پیریم ● ر- ص- نیر اوغلو
- ۹۵ ..... قالاجاق ● حسین محمدخانی «گؤنئیلی»
- ۹۶ ..... بیر کتاب نیسگیلیم چیخدی ● تیکمه داش- «اکبر قنبری»

مقاله لر بؤلومو:

وحدت - وجودون فلسفه ايله علاقه سى

● دكتور جواد هيئت

فلسفه تفكّرون محصولودور و خالق، مخلوق، خلقت، كائنات و ادراكدان دانىشار، متد و منطق و استدلال دىر، غايه سى حقيقتى آراماق و اونا يئتيشمك دىر. فيلسوف حقيقتى سئون دئمكدىر. فلسفه ده ادبىيات كيمى روحون و بئينين غذاسى دىر. انسان ذهنينى انكشاف ائتديرير، استدلالى و محاكمه گوجونو آرتيرار. فلسفه و فلسفى فكرلر علم ايله دينين آراسيندا اولان فكر و عقیده لردىر. تصوف و

وحدت وجود دا بير نوع فلسفه ساييلا بيلر.

الكندى اسلامين بيرينجى فيلسوفو دين و فلسفه نى حقيقت لرين ايكي چئشيد افاده سى ساييردى، اما فارابى اوللارى بير- بيريندن آييرمير و اونون فكرينه گوره دينى حقيقتلر فلسفه نين مثاللارى دىر و فلسفه ايله دين بير شئى ين (امرين) ايكي شكلى دىر، فلسفه آرگومنتال (استدلالى) قايدالار و احكامى احتوا ائدير و دين او احكام و قايدالارين خطاب شكلى و افاده سى دىر. او پيغمبرى ده فيلسوف حساب ائدير.

دكارت فلسفه نى بير آغاچا بنزديركى، كوكو متافيزيك (الاهيات) و تنه سى (اوزو، بدنى) طبيعى (فيزيك) و شاخه لرى علم لردىر: طب، اخلاق و مكانيك.

فلسفه تاماميله عقله و منطقه دايانير، حال بوكى، دينده عقل و نقل اساس دىر. قرآن

كريم ده هر يترده خلقه خطاباً سؤروشور: افلاتعقلون: عقلينىزى ايشلتدinizمى؟

فلسفه حقيقتى آختارير. دين حقيقتى تاييب و اونو ايضاح ائتمگه و خلقه اينانديرماغا چاليشير. اونا گوره اسلام فلسفه سى و يا كلام علمى ظهور ائتميشدير. كلام علمى استدلال يوليله دينى عقیده لرينى ثبوت ائتمگه چاليشير. موضوعو دا تانرى و اونون صفتلرى دىر. بورادان بو حكم توره ميشدير: كَلِمَا حَكَمَ بِهِ الْعَقْلُ حَكَمَ بِهِ الشَّرْعُ (هر شئيه كى عقل حكم ائله دى، شرع ده اونا حكم ائدر). بونون قارشى سيندا اشعرى لر

بو حکمی بیان ائتمیشلر: حکما حکم به الشرع حکم به العقل (هر شئیہ کی شرع حکم ائتسه، عقل ده اؤنا حکم ائدر).

تصوف ده بیر نوع فلسفه دیر. تصوفون غایه سی تانرینی تانیماق (معرفت) و اؤنا قووشماق دیر (فنا فی الله: تانری دا فنا اولماق) و صوفی تانری یا عشق و ریاضتله قووشور.

تصوف مختلف طریقلره شامل دیر؛ لکن هامیسی وحدت- وجود عقیده سینده بیرلشیرلر.

وحدت- وجود تصوف و عرفانین سون مرحله سی دیر (مستیزیم) *Mistizim* وحدت- وجود عقیده سینده گۆره عالمده بیر وجود واردیر، اؤ دا ذات مطلق یعنی تانری دیر.

بۆتون کائنات و مخلوقلار اؤنون تجلیسی و گۆرونوشودور. انسان دا حقیق مظهری و سرّی دیر. بو عقیده نین کۆکو اولاراق قرآن- کریم ده بو آیه یه آرخالانیرلار: انا لله و انا الیه راجعون (بیز تانری دانیق و گننه اؤنا قاییدا جاغیق).

ایکی جۆر وحدت- وجود عقیده سی واردیر:

۱- بیرینجیده بۆتون کائنات اؤ جمله دن انسان تانری نین خارجی تجلی سی و مظهری ساییلیر.

۲- ایکینجیده یالنیز انسان تانری نین مظهری حساب ائدیلیلر، چۆنکی تانری انسانی یاراداندان سؤنرا اؤز روحوندان اؤنا اؤفوردو (پؤفله دی).

تصوف و یا صوفی لیک بنی امیه یه قارشى (ظلم و طبقه لشمه، تجمل و فساد و دنیا یا آشیری باغلی لیق) یاراندى (۸- جى ميلادى عصرده).

نیکلسون *Nikelson* (اسلام عارفلىرى) کتابیندا تصوفو الاهی حقیقتلرین درکی و صوفینی (اهل حق) دئییه تعریف ائدیر، لکن بیر چؤخلاری (اهل حق) آدلاندىریلان علوی گروپلارینی، حروفی لیک، اخی لیک، ملامیه و قلندریه طریقتلرینی دین خارجى (هترو دوکس) حساب ائدییرلر و اؤنلاری (مستیک جریانی) آدلاندىریلار.

عارف یونانجا مستیک دئمک دیر و سونیا یونانجا حکمت و حقیقت دئمک دیر. مسلمان عارفله صوفی دئییلیر، صوفی سؤزونون کۆکو «صوف» دور صوف عربجه «یون» دئمک دیر. صوفی لر گؤبود یۆن پالتار گئییدیکلری اؤچون اؤنلار بو آد

وئربلميشدير. صوفى نين بير معناسى دا صاف- پاكدل دئمكدير. صوفى لر دنيا مالينا و لذتلىرینه اعتناسيزديرلار و رياضتله ياشارلار.

آوروپالى لار نئوپلاتونيزمى (Neoplatonisme) عرفانين كۆكو كيمى گؤستىرلر. بو جريان ميلادى ۲- جى يۆز ايلده اسكندريهده ياراندى و خريستيانليغا گئچدى. اوندان اول بودائيزمده دخى بونا اؤخشار جريان وار ايدى.

اسلام دا ايلك صوفى مصرلى «ذوالنون» اولموشدور. ايلك صوفى لر داها چؤخ زاهدلر و عابدلر اولموشلار.

معرفت تانيماق و بيلمك دئمكدير. صوفى معرفتى اشراق و الهام يؤوليله (intuisme) و جذبە و خالصه ايله قازانير.

حقيقتلر مرحله سينده آلاها قووشماغا و اوندان فنا اولماغا چاليشار. صوفى جذبە و خلصه يؤوليله اوزوندن گئچر و تانرى دا فنا اولاندان سونرا ابديتته قووشار. صوفى بو يولو تانرى عشقيله قطع ائدر و گئچر. عشق تصوف مكتبى نين اساس تملى دير.

عارف فنا اولوب تانرى ايله معنا بيرلشديكن سونرا (ايلك سفر) ايكنجى سفر (فنا) ايله باشلار و بقايله دوام ائدر و عارف عشق ايله دولموش گؤزل و پاك عملريله مخلوقاتا دؤغرو قايدار. بو زمان كثرتده (چؤخلوق) وحدت (بيرليك) تجلى ائدر و بو داخلى حياتين ذيره سينى تشكيل ائدر.

تصوف اينانيشينا گؤره تانرى عالمى عشق ايله ياراتميشدير. بو بارهده پيغمبردن حديث قدسى يه آرخالانيرلار: كُنْتُ كَنْزاً مَخْفِيّاً فَاحْبَبْتُ اَنْ اُعْرَفَ وَ خَلَقْتُ الْخَلْقَ لِكَيَّ يُعْرَفَ (گيزلى بير گنج- خزينه ايديم، ايسته ديم (عشق) تانينام، خلقى ياراتديم). مولوى بو حادثه نى شعرله بئله بيان ائتميشدير:

گوهرى بودم نهان اندر صدف اوفتاده قعر دريا بى هدف
موجى از عشق آمد از جايم بکند گاه اين سو گاه آنسويم فکند

ترجمه: گيزلى بير خزينه ايديم صدف ايچينده هدف سيز دريانين درينليگينده.
عشق دالقاسى گلدى منى يئرئمدن قۇپاردى. گاه بو طرفه گاه اؤ طرفه آتدى.
تصوفده تانرينى بير دنيزه و کائناتى اونون دالقارينا اؤخشاديرلار.

وحدت- وجود مفكوره سى ۱۳- جو عصرده انكشاف ائتدى و ايران و تۆرك ادبياتيندا درين ايزلر بوراخدى و ان بؤيۆك اثرلرله برابر اؤستون بير تصوف سيستمى ياراندى، بو ساحهده مولوى نى تصوفون ان بؤيۆك شاعرى سايماق اولار.

وحدت- وجود بىر دىنيا گۇرۇشودور و اۇندا ايدئاليزم ماتيالييزم بىرلشير، وحدت- وجود مفكورەسى اۇزلويونده بىر نوع فلسفەدەر، چۇنكى تانرى عالم و خلقتدن بحث ائدير و وارليغين اساسينى معقول گۇرور و كائاتى او معقول- مطلق، وارليغين (تانرى) تجليسى كيمي قبول ائدير، تصوف و وحدت- وجودون فلسفەدن فرقى يۇل فرقى دىر. فلسفە عقل، تفكر و استدلال يۇلو ايله حقيقتى آخترار. تصوف و وحدت- وجود دا عشق يۇلو ايله حقيقتە، حقه (اللاها) قۇوشماق ايستەيىر. مولوى بو بارەدە بئله دئير:

اين جهان يك فكرت است از عقل كل عقل كل شاه است، ديگرها رسل
ترجمه: بو دىنيا عقل- كلون (تانرى) بىر فكرى دىر. عقل كل شاه دىر، ديگرلىرى پيغمبر دىر.

هابئله دىنيانين ديشىگن اولماسينى بئله ايضاح ائدير:

هر نفس نو مى شود دنيا و ما بى خبر از نو شدن اندر بقا

ترجمه: هر آن دنيا يئنى لشير و بيز خبرسيز اولاراق ياشاماغا دوام ائدريك. فلسفە ساحەسینده صحبتى گئدن جبر- اختيار تصوف و وحدت- وجودو تمثيل ائدن مولوى دە بئله گئدير.

اينكه گوئی این کنم یا آن کنم خود دليل اختيار است ای صنم

(بونومو ائيله ييم يا اونومو، بو اختيار علامتى دىر ای صنم!)

وارليغين ادراكيندا دين و فلسفەنن سنتزى كيمي وحدت- وجود تظاهر ائدير و بو دا تصوف فلسفەسى نين اساسينى تشكيل ائدير.

فيلسوفلاردان پارمىندس، اسپينوزا، هگل و شيرازلى ملاصدرا دا وحدت- وجودا اينانيرديلار. كائاتين ياراديليشى اسكى يونان فيلسوفلاريندان پلاتون و ارسطويا گۇره مادهدن يارانيب و تانرى اۇنا صورت (شكل) وئريب، ائلهده تانرى بىر معمار و صنعتكار دىر، ياراديجى دئيليدىر. مقدس آگوستين ۴- جى عصرده (دۇغوم تاريخى ۳۵۸ ميلادى) دئدىكى: تانرى دىنيانى هئچدن ياراديب. بو عقيدە خريستيان دۇورونده اورتايا قۇبولدو و وحدتە يئتيشدى، بيز مسلمانلارين عقيدەسینه گۇره تانرى عالمى هئچدن ياراتميشدیر.

من يازديغيم و باكى دا تۆركجه ترجمەسى چاپ اولان فلسفە كتابيمدا بو خصوصلاردا داها تفصيلاتلى معلومات وئرميشم.

ای وطن سمتینه گئدن کروانلار،
 مندن ده بیر سلام ائللره وئرین.
 قاراقوش مثاللی، خوشبخت انسانلار،
 بهارین مژدهسین گؤلره وئرین.

میرههدایت حصارى ...

● میرموسى هاشمی

بؤیوک انسان، قدرتلى عالم استاد میرهدهایت حصارى نین نورلو
 خاطره سینى احتراملا یاد ائدیریک! (۲۰۱۲-۱۹۲۹)

گیریش:

ائله بیل کی دؤنندی ... دکتر میرهدهایت حصارى ۲۰۱۲- جی ایل فورال آیى نین
 ۶- سیندا، ساعات ۵۰ ۲- راده لرینده تهراندا سس سیز- سمیرسیز، اؤرکلری آجیدان
 نیسگیل و حزنله ابدیتّه قووشدو. بوگون دنیا شهرتلى عالمین آرامیزدان گئتمه سی-
 نین ایل دؤنومو عرفه سینده بییک.

دئییرلرکی، انسانین ایکی عمر واره: بیرى انسانین حیاتدا فیزیکی وار اولدوغو بیر
 مدت دیرکی، بونو هرهمیز عمر وفا ائدیگی قدر یاشاییریق. اما انسانین ایکینجی عمر و
 داها اوزون مدتلى و قالجی دیر، چونکی انسان حیاتدان کؤچوب گئتسه ده اونون
 عمللری، گوردویو خیرخواه ایشلر اونو دائم یاشادار. صحبت قلم- سؤز اوستالاریندان
 گئدیرسه، اونلارین قویوب گئدیگی اثرلر اونلاری ابدی یاشادار، نسلدن- نسله کئچه-
 رک ملى- مدنی ارثیمیزی داها دا زنگینلشدیرر. استعدادلی خلقیمیزین یئتیردیگی
 بیر بئله دائما یاشار ادیبلریمیزدن بیرى ده استاد دکتر میرهدهایت حصارى دیر.
 آذربایجان ادبی عالمی نین پارلاق اولدوزلاریندان بیرى ساییلان، دکتر میرهدهایت
 حصارى کشمه- کیشلی عمر یولو، زنگین فعالیتی ایله، آذربایجان ملتى نین حسن-

رغبىتىن قازانان عالمردن دىر كى، ابدىتە قۇووشسا دا قۇيۇب گىتمىش اۇلدوغو مدنى ارث اۇنو ابدى ياشادىر.

استاد حصارى حياتدا گۇركملى حربچى اۇلموشدور و عين زماندا كۇنلونو سۇزونو- قلمىن سحرينه وئرهرك مشهور بىر شاعر، يازىچى، تدقيقاتچى كىمى تانىنىمىش، ژورنالىست، فۇلكلورشناس و تۇركولوق كىمى دە فعالىتدە اۇلموشدور. گۇركملى ادىبىن ۳۰ جىلدە قدر اثرى چاپ اۇلونموش، ۳۰ جىلدىن آرتىق هله گۇن اۆزو گۇرمەمىش كىتابلارى، ۱۰۰۰- دن آرتىق فرهنكى، اجتماعى، علمى مقاله لرى و تدقيقات اثرلرى زنگىن فعالىتى نىن ثبوتودور.

اىستردىم كى، عمر بۇيو قارانلىقلار اىچىندە، ظلمات قۇينوندا ياشايان و ظلمتە باش ايمەين، دردى سئوينجىندىن داها چۇخ اۇلان دكتور مىرهدايت حصارى نىن اۇلومونون ايل دۇنومو مناسبتى ايله باغلى خاطرهلرىمى قلمه آماقلا نىچە ضرورت دۇغوران و اونودولماز مقامى دا وورغولامىش اۇلام. بىرىنجى، استاد حصارى نىن اولو روحونا حرمت، ايكىنجىسى استادىن حرمتلى عائلەسىنە و آذربايجان خلقىنە احترامىمى گۇسترمك، اۆچونجو، انسانى و مىلى بۇرجومو يئرینه يئتىرمكلە روحومون راحتلىق تاپماسى دىر.

اىلك تانىشلىق

استاد مىرهدايت حصارى ايله هم يئرلى اۇلدوغوموز اۆچون يالنىز اۇنون ادىلە «كهرىز يئكن» دن تانىشىدىم. كهرىز يئكن مرنده باغلى اۇلان بىر قصبە دىر و اطرافىندا ۱۸ كند يئرلشىر. اورمو شەرىنە كۇچندىن سۇنرا دا، يئكنلى لرىن چۇخوندىن اۇ جملەدن مىرغلامىلى بهادرى دن (كهرىز يئكن آيدىن لارىندىن بىرى ايدى) مىرهدايت حصارى حقىندە گۇزل سۇزلر ائشىتمىش ايدىم.

«بىر عسگرىن خاطرهلرى» ادىلى كىتابى يازاركن دنيايا گۇز آچدىغىم كهرىز يئكن قصبەسىندىن اطرافلى معلوماتىم يۇخودو، چۇنكى اوشاق چاغلارىندىن برى اۇرمو شەرىنە كۇچموشدوك. ايسوئىچدە ياشادىغىم زمان «آذربايجان فۇلكلورو و يئكانات منوقرافىسى» ادىلى سانباللى بىر كىتابىن ايشىق اۆزو گۇرمەسىندىن خبردار اۇلموشدوم

چاغى ايدى، گۆنۈن ايشيغى افقلردە پارلاياركن نھايت كى، تھراندان گلن اوچاق يئرە ائىدى. نئچە دقيقە سۆنرا سالونون چيخيش قاپيسيندا جمعيتين ازدهامى ايچرسيندە اوجا بۇيلو و خوش سيمالى استاد حصارينى گۆردوك، او گۆزلمە سالونونا وارقاقدا ايدى. يعقوب بيگ ايله بيرگە ايرلى گئديب بير دستە چيچكلە استادى بير عزيزمىز كيمى قارشيلادىق. استاد هيجانلى و بير آز يۇرغون گۆرونسە دە، سئوينجىدن اۆزۈ گۆلوردو و قئوراق گۆرونوردو. البتە كى، هيجان و يۇرغونلوق دۇغوران بو آنلار تصادفى دئيليدى، چۆنكى اوزون ايللر ائليندن - اۋباسيندان سۆرگۆن دۆشن، قىرتچى ليك حياتى سۆرن و طنداشارلى ايله اۋنون گۆروشو رئاللاشميشدى.

گۆركملى عالمين اۋلدوقجا تميز و صاف دۇيغوسو بيزە دە اۋز تائيرينى بۇراخدى. بئله ليكلە، كئف - احوال توتانندان سۆنرا يعقوب بگين مينيك ماشينى ايله هاوا ليماينندان مالمويا دۇغرو يۇللاندىق. تخميناً ياريم ساعاتدان ۲ *Drittningatan* خيابانيندا يئرلشن ائويميزە چيخدىق، ائودە دە حيات يۇلداشيم سۇنا خانيم گۆل - چيچكلە قۇناغيمىزى قارشيلاييب «خۇش گلמיםينىز!» دئديلر.

استاد حصارى ۳۰ گۆن قۇناغيمىز اۋلدو. بو مدتدە «Skåne» رايونونون مركزى ساييلان و اوروپادا، پاركلار شھرى كيمى معروف اۋلان مالمو شھرى نين موزهلرينى، تارىخى يئرلرينى هابئله كۆپنھاك داكى بعضى تارىخى يئرلىرى و او جملەدن «سو پريسى» هيكلينى، پارلامئنت بيناسينى، شھر بلدييە بيناسينى ياخيندان گۆردوك. بو فرصتدە ديرلى قۇناغيمىز يازميش اۋلدوغوم «بير عسگرين خاطيره لرى» ادلى كتابيمين معين بۇلوملرينى دە مارق و هوسلە رداكتە ائتدى. كتابين اۋن سۆزوندە تشكرومو «ميرحبيب اۋغلو» آدينا بيلديرميشم. «ميرحبيب» استادين آتاسى دير.

استاد حصارى ايسوئچدە اۋلان عرفەدە كانادانين و نكور شھريندن ياييلان «اۋدلار يوردو راديو سۆنون مدير مسئولو عليرضا ميانالى...» تلفن ائديب استاد ميرهدايت حصارى نين اۋزو ايله دانيشدى. او استادين يازديغى شعرلريندن بير نئچە سيني اۋز سسى ايله اۋخوماسيني تكليف ائتدى و قۇجامان شاعرين جانلى سسىلە يازيلميش لئنتلرين آرخيوده قۇزونوب ساخلانماغيني بيلديردى. استاد مارقلا «من كيمم» و ... شعرلرينى اۋخوماقلا عليرضا بيين ايستەينى يئرینه يئتيردى.

سېنەسى زمانەنېن و تارىخىن يارالارى ايله دۆلو اولان بۇيۆك اديب ميرهدايت
اۆرك سفرەسېنى اچمىشىدى و اطرافلى صحبتلىرى هامىمىزا درىندىن تائير

بۇراخىردى. آذربايجان تۆركلىرى -
نېن باشىنا گلن تارىخى حادثەلر و
خلقىن مظلومىتى اۋنو درىندىن
كدرلندىرىدى. اما ملتىمىزىن
مدنى يۆللارلا ملى آزادلىغىنا
قۇووشماسىنا بۆتون وارلىغى ايله
اينانيردى! اۋنون محبتى يىكاناتا
تۆكنمزايدى و بو موضوعدا
يازديغى شعردن بىر بند آشاغيدا
تقديم اولونور:

بهار فصلى داغلار لاله آچاندا،

گۆل - سۆنبول آختارسان يىكاناتدادير.

يال - ياماجلار، آل ياشىلا باتاندا،

سۆسن - گۆل آختارسان يىكاناتدادير.

استادىمىز يىكنلىر حقىندە بئله دئىيردى: « دئىيرلر كى، بىرگۆن اسكندر
ذوالقدر ظلمت دنياسىندا يۆل گندركن قارانلىقدا بىر آداما توققوشور. آدام دۇنوب، -
ياواش اولوب، يۆلونا باخماسىنى دئىير. اسكندر سۇروشوركى: «سن كىم سن؟ بو
ظلماتا نئجه گلمىسن؟» آدام جواب وئير: «من يىكنلىيم!» بورادا اسكندر تعجبوله -
نير ... استادىن بو مثالى گئتيرمكده منظورو بويودوكى، يىكنلىلر مدريك، زكى،
صداقتلى، جسارتلى انسانلاردىركى، دنياىن هر هاراسىندا اولورسا اولسۇن موفق بىر
انسان كىمى واردىرلار. عين استادىن اۋزو كىمى.

ادىبىن ۷۵ ايللىك يۇبىلئىيى

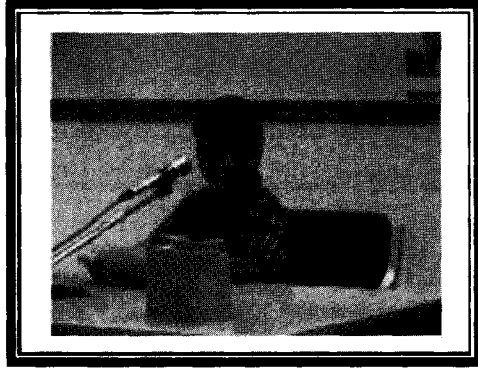
دېرلى استاد ميرهدايت حصارى نىن ۷۵ ايللىك يۇبىلئىيى طنطنهلى شكىلده

۲۰۰۵ جى ايل سپتامبر آيى نىن اۋنوندا مالمو شەرىندە ۱ Olof Palmes plats

Nobeltoget, folkets hs قید اولوندو.

اؤ گونو چؤخ گؤزل خاطرلاییرام ... اوروپانین باشقا اؤلکه لریندن و ایسوئچین آیری- آیری شهرلریندن گلن آذربایجانلی سؤیداشلاریمیز آدی یوخاریدا چکیلن مکانا تۇپلاناراق استادى صییرسیزلیکله گؤزله بیردیلر. سالونون گیریشینده ساغ طرفده استاد حصارى نین چئشیتلی اثرلری ماسا اؤز زینه قویولموش، دیواردا اؤلان گنج یاشلاریندان بو گؤنه قدر سئچیلیمیش شکیللری آسیلمیش، هر طرف گؤل- چیچکله غرق اولموشدو، بیر سؤزله سالون ذوق ایله بزه دایلمیشدی. بیر نئچه دقیقه دن سؤنرا استادى

گئتیرن ماشین بینانین قارشیسیندا دایاندى و استاد حصارى، استاد محمدعلی فرزانه، مهندس بؤیؤک رسؤل اؤغلو ایله بیرگه «وارلیغین سسی» امکداشلاری طرفیندن قارشیلاناراق، بینانین یوخاری مرتبه- سینه چیخیدیلار. سالونا گیررکن

ایشتراکچى لار آياغا قالخیب صمیمی دو یغولاری ایله ال چالاراق یوبیلین صاحبینی و یانداشلارینی آلقیشلادیلار. تدبیر آپاریجی لاری گلناره ممد اووا و میرصادق هاشمی تربیون آرخاسیندا استاددا «خوش گلدین» دئییب تبریک ائتدیلر. بئله لیکله تدبیر آچیق اعلان ائدیلدی. اؤ گنجه ده بیزیم گؤل بالالاریمیز دا فعال اشتراک ائتدیلر: سهند نبی اؤغلو، ائمیل مبارکی و نیگار مبارکی نین چیخیشلاری هامیمیزی فرحلندیردی. آشاغیدا اولانلارین اؤخودوقلاری شعرلری سیزه تقدیم ائدیریک:

سهند نبی اؤغلو

شاعر ممد آرازین، «آذربایجان یوردوم منیم» شعریندن بیر نئچه بند اؤخودو:

قایالاردا بیتن چیچک،

چیچکلیکده بیر قایا تک،

اولدوزلارا سس دؤشه جک:

آذربایجان، یوردوم منیم!

قارتاللاری اؤد قاناتلی،
اؤغوللاری شیمشک ادلی،

آنا وطن - کائاتدی،

آذربایجان، یوردوم منیم!
دوستدان اوجا زیروه وارمی؟
سؤزدن شیرین مئیوه وارمی؟
بوندان گؤزل تۇحفه وارمی -
آذربایجان، یوردوم منیم!

ائمیل مبارکی فارمونونو

سینه سینه باساراق مهارتله ایکی آذربایجان ماهنیسینی گؤزل شکیلده ایفاء ائتمکله
مراسیمه یئنی بیر احوال - روحیه بخش ائتدی.

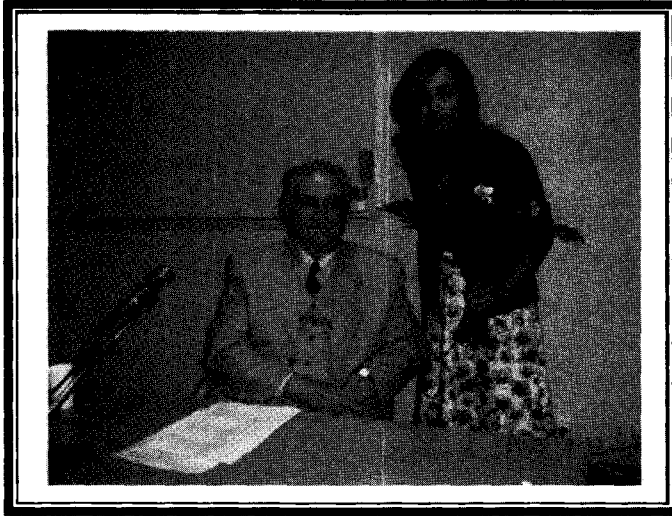
نگار مبارکی شاعر، زینال جبارزاده نین «یوردوموزا آرخییق» شعریندن بیر نئچه

بند اؤخودو:

آنا یوردون قوواجیندا،
بوئی آتیریق آزاد، شن.
بسلر بیزی، سسلر بیزی،
خوش گؤنلره بو وطن.
قوی ماهنیمیز هر طرفی،
آغیز - آغیز دؤلاشسین.
قوی سسیمیز کئچیلمه یین،
مئشه کئچسین، داغ آشسین.
یوردوموزا بیز آرخییق،
قورخوموز یوخ دعوادان.

صلح وار اۆلسۆن، بهار اۆلسۆن،
يئر اوزونده هر زمان!

بو سـطـيرلـرين
مؤـلـيفـى، «وارليغين
سسى» درگيسى نين
امكداشلارى آديندان
استاد حصارى نين
دؤرد مصـراـعـليـق
«آنـايـوردوم
آذربايجان» آدى
شعرى ايله مجلسين
سببكارينى صميمى

تبريك ائتدى و اۆرك سؤزلرينى ايفاده ائتدى. سؤنرا استاد ميرهدايت حصارى
آلقيشلارلا صحنه يه گلرکن اونون اوچون آيريلميش اؤزل يئرده اؤتوردو. بئله ليكله
ادبيموزه حصر اؤلونموش سؤزو، موسيقى لى، تبريكللى يۇبيللى تدبيريميز باشلاندى.
اؤ اونودولماز گتجهده باشقا ديرلى قلم اوستالاريميزين، ضيالى لاريميزين، و آدى
سيرهوى سؤيداشلاريميزين بيرى- بيريندن مارقلى، مضمونلو چيخيشلاريني دينله-
ديك، بيرليكدە حزنلنديك، بيرليكدە سئوينديك. آشاغيدا چيخيشلارى خلاصه
شكيلده سيزه تقديم ائديريك.

استاد فرزانه نين چيخيشيندان:

... اؤز نوبه ده، لطف ائديب بو ادبى و فرهنگى اجلاسا قاتيلماغينيزا گؤره سيزلردن

تشكر ائديرم.

منه بئله گليركى، بيز هاميدان اونجه حرمتلى وطنداش آغا ميرموسى هاشمى يه،
همّت و قايغى گؤستمه سينه، گؤركملى يازيچى و آراشديريچى آغا ميرهدايت

حصارىنى ايسوئچە چاغىرماقدا و اوندان اوستون بو محتشم يوبىلى تىبىرىنىن تشكىل اولونماسىنا گوره اونا مىنتدارلىغىمىزى بىلدىرمك لازىم دىر.

آذربايجانين بو گونكو دوروموندا هر بىر ائلىنه- يوردونا باغلى اولان، تارىخى وارلىغى، دىلىنى، فرهنگىنى و بىر سوزله مدنيتىنى تانىماقدا و تانىتىرماقدا جان ياندىران وطنداشين بورا گلىشىندن سئوينىر و بونولا درىندن ايلگى لىرىك. بىز اولاردين سىمالاريندا، آنلايشلاريندا يارانان يئنى ليكلرى گورور و آدىنا گوه نىرىك. اولاردين فراصت، بىلىك و يارادىجىلىقىندا يارانان علمى آراشدىرما باجارىغى دوشونجه و قلم سىناغى صباحين يولونو دوزلتمكده خلقىمىزه و يوردوموزا يئلكن اولاجاق و بو يئلكن شىبهسىز وطنىمىزى و ائلىمىزى آيدىن صباحلارا چىخاراجاق.

من، دىرلى امكداشيمىز حصارىنىن خاراكتىر يارادىجىلىغى ايله ياخىندان ايلگى- لندىيىم اوجون دئيه بىلىرم كى، بىزىم چاليشقان وطنداشلاريمىز آراسىندا، حصارى سئچگىن انسانلار سىراسىندا قىمتلندىرىلن لرىن بىرىسى دىر. اوندان زامانلا ياناشماق، سسىنى زمانين قاباقچىل سسىنه قاتماقدا، توكنمز انرژىسى و پوتنسىيالا صاحب اولدوغونا شاهد اولموشام. يارادىجىلىغى چوخ ساحه لى اولسا دا چوخ دا قىافه لى اولدو. اولون يكان (يئكن) بولگه سىنه آرايىب- دارايىب تۇپلادىغى فۇلكلور نمونه لر بوگونه قدر آذربايجانين آيرى- آيرى بولگه لرى ايله رابطه ده يازىلمىش منوگرافىيالاردين سىراسىندا هاميدان مفصل و مستند اثرلر سايىلىر. ...

گنجه ده فعال سۇيداشلاريمىزدان آيدىن حصارىلى استاد حصارىنىن «اولماز» آدىلى شعرى و تهراندان گلن و استادىن صمىمى دوستلارىندان بىرى سايىلان ضىالىمىز عزيز محسنىنىن دىرلى تبرىك مکتوبونو آلكىشلارلا اولخودو.

بۇيۇك بى رسول اولغونون چىخىشىندان:

... مىرهدايت بى حصارىنىن ۷۵ اىللىك يۇبىلىيىنى تبرىك دئىيرم. بۇيۇك زحمتلره قاتلاناراق بوگون مالمودا بو مدنيت اولجاغىندا گوركملى يازىچىمىز بو مناسبتله تۇرن حاضىرلايان دوستوم مىرموسى هاشمى و «وارلىغىن سسى» ژورنالى مسؤللارينا اول تشكور و مىنتدارلىغىمى بىلدىرىرم.

۶۰ جیلد کتاب مؤلفی و چئشیتلی مقاله لر یازان بۇيۇك یازيچیمیزی تۆپلومدا تانیان بیر سیما اۆلدوغو اۆچون، وقتینیزی آلیب اؤنو تانیتماغا چالیشما یا جاغام. هرکسین بیلدیگی دیرلی استادیمیز عمرونون ایلك چاغلاریندان باشلا یاراق مختلف سیاسی، اجتماعی و ملی-مدنی موضوعلاردا اثرلر یازمیش، دیرلی فکرلر اؤرتایا آتمیشدیر. «سومردن، آتروپاتینه» قدر مطبوعاتدا آردیجیل چیخان فکرلر ملی تفکرون بارز نمونه سی کیمی استاد طرفیندن یازیلیمیش دیرلی بیر اثر دیر. ...

نهایت کی، سۆز استادیمیز میرهدایت حصاری جنابلارینا وئرلیدی. گۆرکملی یازيچیمیز قوناقلاری سلاملایاراق اؤزونو بو انسانلارین آراسیندا گۆرمکدن شاد اۆلدوغونو دئییب هامی یا تشکر ائتدی. هابئله اؤزونو مؤلفه توتوب بو ایفاده نی ایشلتدی: - «بو ایمکانی و فرصتی یارادانلارا خصوصیه دوستوم، قارداشیم و هم یئرلیم میرموسی هاشمی دن تشکر ائدیرم. ...

اؤ چیخیشیندا آذربایجانلیلارین کۆلتورل، اجتماعی، مدنی، اقتصادی و سیاسی دوروملاری نین ایراندا آغیر اۆلماسینی وورغولادی و دئدی: - «اوشاقلاریمیز اۆچون چؤخ چالیشمالیق کی، اؤز آنا دیل لرینی و ملی وارلیقلارینی اؤنوتما سینلار. مدنی چالیشمالاریمیزلا خالقیمیزی عصرلر بۇيو غرق اۆلدوغو یوخودان اویاتماق بو گۆن ضروری خارا کتر داشییر» ...

عبداله امیرهاشمی نین (جوانشیر) چیخیشیندان:

«... استاد میرهدایت بی حصاری نین بۆتون حیات و یارادیجیلیغی باره ده دانیشماق ممکن دئییل. اما بو گۆزل انسانین، خالقیمیزین یاراتدیغی ناغیل لار، لطیفه لر، افسانه لر باره ده آراشدیرمالاری، مثل لر و عاشیق پوئزیاسی نین رنگارنگ صحیفه لرینده آراییب اؤزه چیخارتمالاری آذربایجان کۆلتورونون انکشافیندا خصوصی یئری وار.

حسن انتظار جونون چیخیشیندان:

استاد حصاری، ۷۵- جی آد گۆنوز مبارک اۆلسون! سیزه اۆریمین ایچیندن گلن بیر نچه بیت شعر یازمیشدیم و بو گۆزل مناسبتته گۆره، بئله اؤخوماق ایستردیم: عزیز استاد میرهدایت حصاری،

قوتلايىرىق بئله بارلى باھارى،
بیزه چۆخدور بو گۆنون ايفتخارى،
سۆيداشلار سئويرى سنين غيرتين.
خالقین ايچينده وار، قدیر، قيمتين.

قلمین نور ساچیب آذربایجانا،
سانباللی اثرلر یایدین هرینا،
قرآن کیمی یؤل گۆستریر انسانا،
اۆلماز داھا فارسلا، تۆرکلری دانسین.
زنگین تاریخیمیز، کۆلگه ده قالسین.

ستار سئوگین:

ای آنا تورپاغیم! ای آذربایجان!
قوی آرتسین گۆن به گۆن شوکتین سنین.
آسلانلار بئجرن، ایگیتلر دوغان،
یایلیسین عالمه شهرتین سنین^۱.

«وارلیق» درگی سیندن صحبت گئندنه، بیزه دیل اؤیردن، بیزی بورا چاتدیران
سیزلر اۆلموسونوز، باشدا دکتر هیئت اۆلوب. اجازه وئرین دکتر جواد هیئت جنابلاری
نین، استاد میرهدایت حقینده یوبیلئییه گۆندرديگی یازینی اؤخویوم:
بورادا دا بیزیم وارلیغیمیز اۆلان «وارلیق» درگی سیندن الهام آلینمیشدیر، ائله اؤنا
گۆره ده آقای هاشمی، مالمو شهرینده نشر اۆلان درگی لرینه بو یۆکسک آنلام داشییان
ادی سئچمیش و «وارلیغین سسی» قۇيموشلار.

^۱ - (میرهدایت حصاری نین یازمیش اۆلدوغو شعردن بیر بنددیر)

دکتر جواد هیئت ین، مکتوبو (خلاصه):

دکتر میرهدایت حصارى باره ده بیر نچه سؤز:

آقا میرهدایت حصارى اوزون ایللردیر «وارلیق» درگی سی-نین گؤرکملی یازیچیسی و وارلیق یازیچیلار هیئتی-نین عضوودور. او، عینی زماندا شاعر، محقق، فؤلکلورشناس و آذربایجان ساحه-سینده تۇرکولوق دور. تاریخ و ادبیاتیمیز ساحه-سینده آپاردیغی آراشدیرمالار و یازدیغی مقاله-لری «وارلیق» درگیسی-نین صحیفه-لری-نین بزه-یی اؤلموش و اؤخوجولاریمیزین ماراغینی جلب ائتمیشدیر. حصارى بیین آراشدیرما ساحه-سی چؤخ گنیش دیر. او تۆرکجه و فارسجانین دیل و ادبیاتینا دریندن بلد اؤلدؤغو اؤچون هر ایکی دیلده تحقیقات آپاریر و اونودولموش ادبی اثر-لری و تاریخی شخصیتلریمیزی اؤزه چیخاردیر و بیزلری اؤنلارلا تانیش ائدیر.

حصارى بی عین زماندا گؤرکملی شاعر دیر. اؤنون شعرلری مضمون، محتوالی و دوینغولودور. اوزون ایللردن بری «وارلیغین» بۆتون سایلاریندا اؤنون مقاله-لری و شعرلری درگی-نین ان ماراقلی و فایدالی حیصه-لرینی تشکیل ائتمکده دیر.

اؤنون مقاله و شعرلری باشقا درگی و غزت-لرده ده چیخماقدادیر. حصارى بی او قدر چالیشقان بیر آراشدیریجی و یازیچی دیر کی، «وارلیق» درگیسی اؤنون هامی مقاله و شعرلرینی یایماغا کفایت ائتمیر و بیر چؤخ درگی و غزت-لرده ده اؤنون اثر-لری نشر ائدیلیر. بونا باخمایاراق دئییه بیلرم کی، حصارى بی «وارلیق» درگیسی-نین تمل پایالاریندان بیریدیر.

حصارى بیین اوشاقلیق حیاتی چؤخ چتین و محرومیتله گئچمیشدیر. بو اؤزدن او مدرسه تحصیلینی آپارا بیلمه-میش و چالیشاراق ائشیکده اؤخویوب امتحان وئرمیش و لیسه تحصیلینی بیتیرندن سؤنرا اؤردویا داخل اؤلموش و ۳۰ ایل خدمتدن سؤنرا آلبای(سرهنگ)درجه-سیله امکلی اؤلموشدور. اؤندان سؤنرا داها چؤخ فرهنگی ایشلرله مشغول اؤلموشدور. او، اؤردودا ایکن لندن اؤنیوئرسیتته-لرینده مهندس-لیک دیپلومو آلمیش و یۆکسک حربی مکتبده معلم-استاد وظیفه-لرینده چالیشمیشدیر. او آذربایجاندا باکی دؤولت اؤنیوئرسیتتی-نین فخری دکترودور.

بوگوڭون اۋنون ۷۶ ياشى واردير. اۋ، جولفادا آنادان اولموش، اما اصلاً يئكنلى دير. اۋنون اثرلىرى چۇخ شاخهلى و ساي لارى دا بير يازيچى نين عمرونه سئغماياجاق قدر چۇخدور. بورادان ان مهم ترينى درج انديريك. ...»

روباب قزوینی:

«... بوگوڭول تدبير بوتون آذربايجانلى لارا، خصوصيله بيز خارجه ياشايان آذربايجانلى لار اوچون فخردير. بوناگوڭره كى، عمر بويو خلقيميزين باش اوچالغى و سعادتى اوغروندا قلم جبهه سينده سارسيلماز اراده ايله چالیشان دكتر حصارى بئله آلكيشلارا لاييق دير. ...»

شهناز شايسته:

«من آذربايجان قادينلار جمعيتى «سنويل» طرفيندن استادين ۷۵ - جى ايل دؤنومون تبريك اندير و اونا جان ساغليغى و گله جك گوڭلرينده باشارى لار آرزىلاييرام. ساغ اولون»

مارى انتظارجو:

قتيزيل دان قيمتلى، سراى دان اوجا

هر جوان دان جوان ، دنيا دان قوجا

چؤرك دن مقدس، شكر دن شيرين

آذربايجان دىلى دير، آنا دىليم.

خليل رضا

«... من ده بو گوڭول فرصتدن فايدالانيب، گوڭركملى عالم، مهربان انسان، استاد حصارينى بو مناسبته گوڭره اوڭكدن تبريك انديرم، اونا اوزون عمر و ايشلرينده بويوك باشارى لار آرزولاييرام.»

جبار ستاراوغلو:

«... بو مجلس منه نئجه ايل اۇنجه توتولموش گۇركملى عالميميز، دكتر محمدعلی فرزانه نين ۷۵- ايلليک يوبيلئينى خاطرلاتدى و چۇخ موتلويام كى، يئنه ده، ايسوئچين مالمو شهرينده عين مكاندا بير باشقا عالميميزين، يعنى سايين استاد ميرهدايت حصارى جنابلارى نين ۷۵- ايلليک يوبيلئينه شاهد اولورام. بو گۇزل مناسيسته گۆره، استادى تبريك ائديب، اولو تاتريدان اونا، اوزون عمر و جان ساغليغى آرزي ائديرم. ...»

عيوض مدبّر:

«سئوينديريجي و غرور ياراديجى آندير، استاد ميرهدايت حصارى نين بو محتشم يوبيلئينده اشراك ائتمك. و بوناگۆره ده بو تريون آرخاسيندا دورماقدان اؤزومه غرور دويورام. شهبه سيز، استاد يمميزين يازيلارى و ياراديجيلىغى ملتيميزين يولونا ايشيق ساچيب، بو گۆنكو و گله جك نسيللرين تۆرك، آزاد و ملّى روحونون گليشمه سينده يۆكسك رؤل اويناياچاق. ...»

داداش اصلان زاده:

«استاد حصارى نين ديرلى و دؤلغون اثرلرينه گلدېكده، اونودولمايان اثرلرى و چكديگى زحمتلر خلكيميزين اويانيش دؤنمينده بؤيۆك و مثبت رؤل اولوب و اولاجاق دير. من عالملريميزى، قهرمان يازيجى لاريميزى بئله بير طنطنه لى تۇرن لرده گۇردويومده سئوينج و هيجانا قاپسانيرام...»

من بير نئجه سطر شعر ايله حضورونوزدان تريبونانى ترك ائنده جه يم:

چۇخدا ندير اؤزونه حسرت قالد يغييم،

دؤغما قارداشيمدان آراللى يام من.

قۇي دوست دا بيلسين، دؤشممن ده بيلسين،

هله اولمه ميشم، ياراللى يام من.

اۋنجه، ماری انتظار جو طرفیندن کتاب شکلینده حاضیرلانا گۆزل بیر آغ تور تو (كئك) موسیقی ایله سالونا گتیریلدی. سالونداکی گۆل بالالاریمیز نگار، ائمیل و سهنند اللرینده کی گۆل دسته لرینی استاددا تقدیم ائتدیلر و گنجه نین سببکاری - دا تورتونو قوناقلارین محکم آلفیشلاری ایله کسدی. آردینجا بو ایکی سمانه و قارداشی سینا - بو ایکی گنجین گۆزل آذربایجان رقص لری سالونا داها گۆزل شنلیک روحو بخش ائتدی. مراسیمین سؤنودا، «وارلیغین سسی» درگیسی نین تقدیرنامه سی اشتراکچی - لارین آلفیشی ایله استاد میرهدایت حصارى طرفیندن امک صرف ائدن یعقوب شامخی، گلنارا ممد اوا و میرصادق هاشمی یه تقدیم اولوندو. عمومیتله سؤیداشلاریمیز گۆزل تدبیری حیاتا کئچیرن «وارلیغین سسی» درگیسی امکداشلارینا صمیمی تشکر بیلدیرمک لرین ده بورادا خاطرلامالی یام.

تدبیره اشتراک ائدن بولغارستان تورکلری نین درنک باشقانی «خالد عثمان» استادین یارادیجیلیق فعالیتینی دوئارکن مؤلفدن بونو سؤروشدو: «بئله بیر گؤرکملی عالم نجه بس دنیا سویتیه سینده تانیمایب ؟ ...

تشکر مکتوبو

«عزیز دوستوم حرمتلی رداکتور آغا میرموسی هاشمی جنابلاری!

درگینیزین بۆتونلوکله منه حصر ائتدیگینیز ۱۰- جی سایینی انترنتدن آلدیم و نهایت درجه سئوینیب، ماراقلاندم. کئچن ایل منیم آنادان اولماغیمین ۷۵ ایلیگی مناسبتینه گۆره، سیزین تدبیریز ایله کئچیریلن طنطنه لی مراسیمی برپا ائدیب و اونو ابدی لشدیرمک اوچون درگی نیزی اؤزل سایینی منه اتحاف ائتدیگینیزه گۆره مینتدارلیغیمی بیلدیریرم. او تۆرنده زحمت چکن «وارلیغین سسی» درگیسی نین رئاکسیا عضولری و باشقا امکداشلارینیزدان صمیم- قلب ایله تشکر ائتمه یی اؤزومه بۇرچ بیلیرم.

اۋنجه سیزین حیات یۆلداشینیز سؤنا خانیمدان بیر آی منی اؤز ائوینیزده عائله - نیزی بیر عضوی کیمی قبول ائتدیگینیزه گۆره شکرانلاریمی بیلدیریرم. سؤنرا یوبیلئیین آپاریجی لاری، گلناره خانیم ممد اوا و میرصادق هاشمی و امکداشلارینیز اولان یعقوب بی شامخی و عائله سی و آغا ممد مبارکی و کیچیک اوغلو ائمیل و قیزی

نگار خانیم و سیزین ایستکلی نوهنیز سهند و تۆرنده هنر گۆسترن سمانه خانیم و قارداشی و نروژدن گلن ابراهیم جنابلاری و سایر زحمت چکن لردن و هابئله اۇ بیرى قیزلارینیزدان و نبى بى دن تشکر ائدیپ هامینیزا جان ساغلیغی و یاخشی گۆنلر آرزولاییرام.

بونو دا آرتیریم کی، تۆرندن گۆتورولن C D - یه بیر ده باخدیم، بؤیۆک آغانین (رسؤل اؤغلو) دانیشیغینا بیر ده باخدیقا تعجبوله گۆردوم کی، سۆزلری تاماميله منیم بارهمده دیر بئله لیکله یالنیز جوانشیر بیین (عبداله امیر هاشمی) سۆزلری قلمدن دۆشموشدور، اۇ اصلاح اؤلورسا هر شئی یئرینده اۇلار. ساغ اولون.»
میرههدایت حصارى، ۱۰-۴-۲۰۰۶ تهران

سۆن

استاد میرههدایت حصارى ایله سۆن تلفن علاقیمی ۲۰۱۲- جی ایلین ژانوار آی نین اۆچونده ایدی، دئمک وفاتیندان ۳۳ گۆن اۇنجه، اۇنون یای موسمینده ایسویچه قۇناق گلمه سینی تکلیف ائتدیک، استاد: «قسمت اؤلورسا گلرم!» دئدی. تاسفله ایکینجی گۆروش قسمت اؤلما دی!

بیر گۆن هر زمانکی کیمی ائمیل ده کی مکتوبلاری گۆزدن کئچیررکن حرمتلی میر مفید ... آدیله ائمیل گۆزومه چاریدی و عزیز شاعریمیز فریدون تیموری بین آشاغیداکی مصرالارینی اۇخویارکن آجی خبر اۆریمی دریندن سارسیتدی و بیر آن سوسدوم. بو خبر استاد میرههدایت حصارى نین گۆزله نیلمز اؤلومو ایله باغلی ایدی.

اسدی اوره ییمین تئلی داماری

آنجا قایتاران یوخ بئله آخاری

قلمله قورویوبدی بورجی "حصاری"

هم یئکانات تاریخیندن وقاری

بیر خبر یئتیشدی وای الله- الله

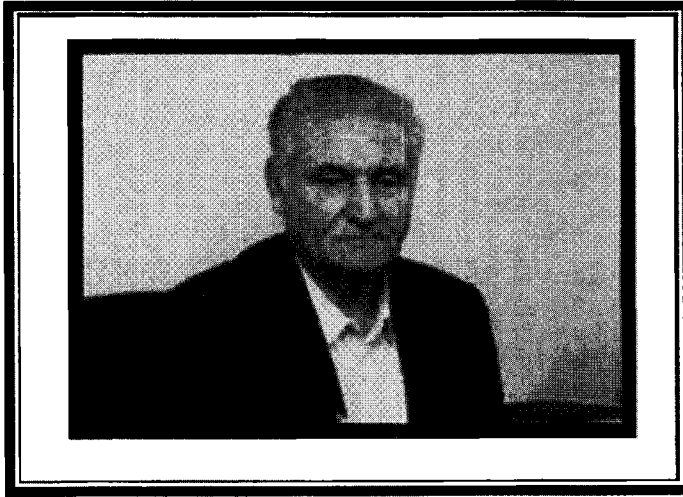
داهی بیر انسانین اولدوزو آخدی

"میرههدایت" یئری بیر مزار دئییل

وارلیق وارسا اۇ وارلیقدان آد آلار

«فریدون تیموری»

استاد میرهدایت حصارى

بو آجى اؤلومه
هله اينانا بيلمه
دييمه گوره، مير
مفيدجنابلارينا جواب
يازيب بير داها
موضوعنو سؤروشدوم.
ائله همن آنلار
تبريزده، ايكي
دوستوما تلفون
آچيب، اؤنلاردان دا

قضيه نين صحتين سؤروشدوم. بير آز سؤنرا مير مفيد بله جواب وئردى: «آجى خبرى وئرمك چوخ چتیندى منى باغيشلاياسينيز. بلى، استاد بهمنين ۱۷سى آخشام ساعات ۵۰-۲۰ دنياسينى ديشيب، بو آغير ايتگينى سيزه و بؤتون اهل - قلم و ادبیتاچى لارا باش ساغليغى دئيرم!»

باشقا دوستلاردا آجى خبرى تصديق ائتديلر. سؤنرا استادين دیرلى قارداشى فریدون حصارى نين تلفن نمره سینی الدهه ائديب و ايلک اؤنجه اؤنا و استاد میرهدایت حصارى نين حیات یولداشى گؤهر خانیم باش ساغليغى وئررکن، بونلاری دئديلر: «حيف اليميزدن گئتدی!... بونو دا علاوه ائتديلرکی، اؤ، ايسوئچ سفریندن نهائیت راضی دؤنمودو، هر زمان سيزلرين محبتين خاطرلاييردی!

میرهدایت حصارى نين آجى اؤلوم خبرى دنيا نين هر طرفینده ياشايان آذربايجانلى لارين مديالاريندا سسلندی و باش ساغليغلاری ايله بيرگه اؤنون حقینده اطرافلى بيلگی لر ياييلدی. خلقينه و اؤلكه سينه باغلى اؤلان، آلچاق کؤنوللو، خير خواه و نجيب استادين حقینده آرتيق معلومات ايسته ينلر، «وارليغين سسى» نين ۱۰ - جو ساينى درگيميزين انترنت سيته سى اؤلان varliginsesi.com - دا ايزله يه بيلرلر.

اميد انديريك كى، حصارى عائلهسى و ميرهدايت حصارىنى سئونلر، استادين ايشيق اوزو گورمهين اثرلرینی چاپ ائتمكله اؤغورلو اددىملار آتيب مرحوم ادیبیمیزين قالان اثرلری نین ده تاریخیمیزده ابدی لشمه سینه اؤز تحفه لرینی وئرمیش اؤلسونلار!

دکتر میرهدايت حصارى آذربایجان جغرافیاسیندان خارجه ده، بۆتون تۆرك دنياسینا خدمت ائدن و تانیمیش بیر عالم ایدی. اؤنون ۴۵۰ مقالهسى آذربایجان و قشقائی شاعرلری باره ده «آنکارا» بؤیوک ادبیات پروژه سینه گۆندریلمیشدیر. گۆركملى عالمین خاطیرهسى ابدی و یۆلونو، ایزینی سئونلره الهام قايناغی اؤلسون. اؤنون اولو روحونا رحمتلر و شفقتلر دیله بییریک!!

حیدر بابانی دیلره سالان شاعیره آلقیش

ابراهیم رفر

قایالار دۇزار ایکن اؤز یئرینده، عؤمور - گۆنوم سئل اؤلوب گئدیر،
دۆلانیر فلک، تلسن زمانه ده آیلا ریم ایل اؤلوب گئدیر.
گرک اینسانین قالا بیر ایزی بؤشالیب - دۆلان قۇجا دۆنیادا،
کیمی بو زمانه ده محو اؤلوب، کیمی شانلی بیر ائل اؤلوب گئدیر.
باشاسین گوروم، دۇرو سئوگی ایله حقیقتی یازان اللری،
هامی سن گتیردیگین اؤ طریقته ایندی ماییل اؤلوب گئدیر.
هامی صف چکیب، سنین «ایلدیریم» دئدیگین اؤ آیتی سئیر ائدیر،
برکت یاغیشلاری داملا - داملا زمانه ده سئل اؤلوب گئدیر.
ایشیغیندا بو امگین اوجالدى شرفله شؤوکتیمیز بیزیم،
بیر ائلین قارانلیق ایچینده مشعلی بو گۆزل دیل اؤلوب گئدیر.
اؤزولنده کؤهنه یقینیمیز بیزه سن سعادتى پایلادین،
هامی قؤل قویوب، هامی آند ایچیب، بو یقینه قائل اؤلوب گئدیر.
یئنه رفرین سینه سینده اؤدلو سئوینج دالغاسی چیرپینیر،
چکیلیر دؤمان، کدریم اؤفوقلره سؤورولوب یئل اؤلوب گئدیر.

ردّ پای مراسم ترکان باستان در عروسی خلیج‌ها

● علی جمراسی

مقدمه:

امروزه ترکان خلیج در سرزمین ایران، در ۲۰۰ کیلومتری جنوب شرقی تهران میان شهرهای قم، آشتیان، تفرش، فراهان و ساوه با جمعیتی حدود ۳۵ هزار نفر در بیش از ۶۰ آبادی و روستا ساکن هستند و به لهجه ترکی خلیجی سخن می‌گویند. این قوم از یک فرهنگ اصیل و کهن بهرمنند هستند.

اما تاکنون پژوهشگران پیرامون فرهنگ نانوشته و فولکلور این قوم هیچگونه کنکاشی به عمل نیاورده و نوشته‌ای در خصوص باورهای عامیانه آنان ارائه نداده‌اند. به همین سبب فرهنگ نانوشته این قوم روز بروز بدست فراموش سپرده شد، از خاطرات محو و در حال نابودی می‌باشد.

با اذعان به این که وجود یک ملت به سرمایه‌های فرهنگی و ادامه حیات این سرمایه‌ها وابسته است.

نویسنده این مقاله چندین سال است با دست تنها کمر همت به جمع‌آوری و تدوین این سرمایه‌ها (یعنی باورهای عامیانه) مردمان خلیج بسته است و در این مسیر تلاش‌های بسیار زیادی بعمل آورده است.

یکی از محصولات این مطالعات، مقاله زیر است با عنوان:

«ردّ پای ترکان باستان در مراسم عروسی خلیج‌ها»

به باور نگارنده در مراسم عروسی قوم خلیج یک سری از آداب و رسوم کهن ترکان باستان هنوز دست نخورده باقی مانده است. که این باورها و اعتقادات به شکل جالبی خود را نشان می‌دهند.

این مقاله به باورها و عادات ۱۰۰ سال (۲۰۱۰-۱۹۱۰) گذشته قوم خلیج را در مورد کنکاش قرار داده است امید است مورد استفاده علاقمندان و ترک‌شناسان قرار گیرد.

اصل این مقاله بزبان ترکی خلجی است که بصورت مصاحبه‌ای از ۲۰ نفر از افراد میان سال و سالمند خلج جمع آوری و تنظیم شده است.

کلید واژه‌ها: دختر، پسر، عروسی، داماد، عروس، باور، مراسم.

مدخل:

بخش اول

گره‌های ازدواج

در عروسی قوم خلج پیش از ازدواج یک سری اقداماتی باید به عمل آید تا گره‌های ازدواج یکی پس از دیگری باز شده و امورات به خوشی به مقصد برسد.

این گره‌ها عبارتند از:

۱- زمان و سن ازدواج؛

۲- به دیدن دختر رفتن؛

۳- مراسم خواستگار؛

۴- مراسم بعله برون؛

۵- مراسم شیرینی خوران؛

۶- مراسم عقد

۱- زمان و سن ازدواج

به باور خلج‌ها ازدواج نه تنها یک وظیفه طبیعی و اجتماعی است، بلکه یک وظیفه دینی و مذهبی است.

وقتی پسر به سن بلوغ رسید و خط سبز پشت لبش رنگ گرفت پدر و مادرش موظفند که برای او زن بگیرند. وقتی هم دختر به سن ازدواج رسید او را به شوهر بدهند. در نیم قرن گذشته بیشتر مواقع پدر و مادر بودند که برای فرزند خود همسر انتخاب می‌کردند پسر در انتخاب همسر نقش چندانی نداشت.

امروزه سن ازدواج برای پسران (۲۲-۱۷) سال و جهت دختران (۲۰-۱۴) سال می‌باشد صرفاً افرادی که در حال تحصیل هستند از این قاعده مستثنی می‌باشند.

۲ - برای دیدن دختر رفتن

خانواده پسر پس از در نظر گرفتن دختری، ابتدا تصمیم می‌گیرند به طور پنهانی از نزدیک دختر را ببینند به همین سبب مادر خانواده به اتفاق خاله و یا عمه و گاهی یکی از اقوام نزدیک که به احتمال قوی با خانواده دختر نیز خویشی و قرابت داشته باشد، بعنوان مهمانی یا ودیعه گرفتن چیزی به خانه دختر می‌روند، مادر دختر که از طرز رفتار مهمانان حدس می‌زند برای دیدن دخترشان آمده‌اند، دختر خود را صدا می‌زند و می‌گویند برای مهمانان چایی بیاورد. تا آنان براحته عروس آینده را زیارت نمایند.

آنان دختر را از نزدیک دیده و رفتار و از کارهای او جويا می‌شوند.

۳ - مراسم خواستگاری

چنانچه خانواده پسر دختر را پسند نماید، پس از تفحص مختصر از اقوام، دوستان و آشنایان بنا بر آن می‌گذارد که از آن دختر خواستگاری نماید، لذا قصد خود را بواسطه خانمی (که به آن اصطلاحاً "لله" می‌گویند) به اطلاع خانواده دختر می‌رساند. آنگاه زمان و ساعت خوش خواستگاری را جويا شده و تعیین می‌نمایند.

به باور خلج‌ها خواستگاری در روزهای جمعه و شنبه مناسب است و خواستگاری در دوم ماه، قمر در عقرب یعنی باد شدید سه روز و قاری کوف کوفو qarr•kuf / kufu/ یعنی چهل روز به عید مانده مناسب نمی‌باشد.

پس از انتخاب روز خواستگاری، بزرگان خانواده پسر معمولاً شامل پدر بزرگ یا مادر بزرگ، دایی و عمو به درب منزل دختر می‌روند، می‌گویند برای امر خیری آمده - ایم خانواده دختر نیز آنان را به اندرون مشایعت می‌نمایند.

براساس باور مردمان خلج خواستگاران معمولاً در آستانه‌ی اوتاق می‌نشستند چنانچه این مهم در فصل زمستان انجام شود در پای کرسی نزدیک به درب اوتاق می‌نشستند. یعنی (دم کول / dem kol) می‌نشستند. آنگاه به نرمی و لطافت تقاضای خود را مبنی بر پذیرش پسرمان به عنوان غلام شما بیان می‌نمایند. چنانچه خانواده دختر با این وصلت موافق نباشد می‌گویند، بروید روز چهارشنبه بیایید به باور خلج‌ها چهارشنبه یعنی این وصلت انجام نمی‌شود و به معنی منفی برداشت می‌شود و یا

كفش‌های خواستگاران را جفت نمی‌کنند. هرچند گاهی اوقات خانواده داماد به این حرف قانع نشده و مرتباً افراد دیگری از خویشان را برای این وصلت به خانواده عروس می‌فرستند. چنانچه خانواده‌ی دختر با این وصلت موافق باشند می‌گویند مبارک باشد بروید چند روز دیگر بیایید تا ما با بزرگترهایمان مذاکره‌ایم انجام دهیم با جفت کردن كفش خواستگاریها تحلیوياً موافقت خود را به خانواده داماد اعلام می‌نمایند.

بعد از دریافت جواب مثبت از طرف خانواده دختر، این بار اقوام نزدیک پسر از جمله دایی، عمو، پدر بزرگ و ... به منزل دختر می‌روند و با خود مقداری قند و نبات روسری، آینه برای دختر می‌برند. چند روز بعد عموی پسر به اتفاق چندتن از نزدیکان بمنظور اتمام کار خواستگاری به خانه دختر می‌روند که امروزه به آن بعله برون می‌گویند.

۴- مراسم بلی برون

پس از مراسم خواستگاری و دریافت موافقت خانواده عروس با طرفین شبی را برای بلی برون معین می‌نمایند. در این شب مردها و خانواده داماد به منظور اتمام کار خواستگاری به خانه دختر می‌روند.

در حین مراسم بلی برون و از طرف خانواده مقدار مهر و کابین تعیین می‌شود. معمولاً سرپرست عروس می‌گوید مثلاً دویست تومان نقد و باضافه یک بار آرد یک بار گندم ۱۰ من قند، ۵ من برنج، دو من کشمش یک من روغن زرد به همراه یک رأس میش یا قوچ و یا قیرقیم می‌خواهم. و خانواده پسر نیز بر سر درخواست خانواده عروس با ملاطفت رایزنی می‌کند و سرانجام به توافق می‌رسند و مراسم بلی برون نیز بخوبی و خوشی به اتمام می‌رسید.

۵- مراسم شیرینی خوران

بعد از مراسم بلی برون و موافقت دو خانواده با این وصلت به مراسم شیرینی خوران می‌رسیم. این مراسم بدین صورت است که خانواده پسر از اقوام و خویشان خود برای صرف چای و شیرینی دعوت بعمل می‌آورد. افراد ذکور در یک روز مشخص در منزل داماد جمع شده و آنگاه دسته جمعی به طرف خانه عروسی می‌روند. در منزل عروس این افراد با یک فنجان چای و یک بشقاب نخودچی کشمش مورد

پذیرای قرار می‌گیرند و همگی می‌گویند مبارک باشد. در مراسم شیرینی خوران معمولاً مردها شرکت می‌کنند.

۶- مراسم نشان

پس از مدتی از مراسم شیرینی‌خوران مراسم نشان آغاز می‌شود. بدین صورت که کلیه افرادی که از طرف خانواده داماد برای شیرینی خوران دعوت شده بودند این بار خانم‌های آنان برای نشان دعوت می‌شوند. ابتدا این افراد در منزل داماد جمع می‌شوند، آنگاه در حالی که سه تن از نزدیکان داماد سه عدد مجمع را که روی آنها با روسری قرمز پوشانده شده بر سر خود گرفته‌اند و داخل آنها نخودچی کشمش، چادری، روسری سفیدی سه متری، دامن و قند چای نهاده‌اند، پیشاپیش سایر مدعوین به طرف خانه عروس پیاده عزیمت می‌کنند.

مراسم نشان به باور خلیج‌ها اغلب بعد از ظهر و گاهی شب انجام می‌گیرد. این مراسم نیز بدون صرف نهار برگزار می‌شود. افراد در منزل عروس یک پیاله چای و یک پیاله نخودچی کشمش مورد پذیرایی قرار می‌گیرند. دوران نامزدی که از نشانگذاری تا روز عروسی به طول می‌کشد و امکان دارد به مدت شش ماه یا یکسال نیز دوام داشته باشد، حسب مناسبت‌های در پیش رو از طرف خانواده پسر حداقل دوبار برای عروس شیرینی می‌برند، از جمله عیدانه که به آن آیودلوق / ayudluq می‌گویند و نیز به مناسبت فرا رسیدن چله زمستان سوسات چله برای عروس می‌برند.

در شب چله از طرف خانواده داماد برای عروس هفت قلم آجیل آورده می‌شود از جمله:

کشمش، سنجد، بادام، گردو، انجیل خشک، شیره هندوانه و یا انگور، ترشی. همچنین به مناسبت عیدانه نیز هدایایی از جمله یک دست لباس و یک شانه تخم مرغ برای عروس می‌برند. مراسم حمل عیدانه نگارنده را بیاد اشعاری از کتاب «قارشو بالوققا سلام» انداخته است که آن اشعار را در این سطور خاطر نشان می‌نمایم:

عایید اوْنگو باش لارچا پای وارراتدی

نیشانلوغ قیز آستا- آستا واقاراتدی
 عایدلوقین کوله- کوله آلاتدی
 قورقاراتدوق پای باشوندا توشک‌گه
 یاغلوغ آستچا مجمع‌گی کؤرسه‌نی‌گه

فصل دوم- مقدمات جشن عروسی

پس از اتمام دوران نامزدی دو خانواده در یک فرصت مناسب دور هم جمع شده و زمان برگزاری عروسی را مشخص می‌نمایند. از این زمان مقدمات برگزاری عروسی در بین دو خانواده بویژه خانواده داماد بیشتر می‌شود، اغلب اوقات عروسی در میان مردمان خلیج در اواخر فصول پاییز و اوایل فصل زمستان برگزار می‌شود. خانواده داماد قبل از مراسم یکسری مقدماتی را باید انجام دهد که ما در این فصل به بررسی این مقدمات می‌پردازیم.

مقدمات برگزاری عروسی عبارتند از:

- ۱- تهیه سوخت عروسی
- ۲- فراهم نمودن خرج عروسی
- ۳- پختن نان عروسی
- ۴- هون آغازی

۱) تهیه سوخت: (بایداق)

همانطور که ذکر شد، مراسم عروسی اغلب در اواخر فصل پاییز برگزار می‌شود به همین سبب برای تهیه سوخت مراسم عروسی بایستی پیشاپیش چاره‌ای اندیشیده شود. معمولا حدود ۲۰ الی ۳۰ روز به عروسی مانده، از طرف خانواده داماد چند نفر (۱۵ الی ۱۰) نفر از نزدیکان و دوستان داماد برای تهیه سوخت عروسی دعوت می‌شوند. این افراد در یک روز مشخص باید به صحرا بروند و هر کدام یک بار الاغ ورک/ Vərək (تیغ) بچینند. لذا نام سوخت عروسی بر این عمل سایه افکننده و بدنبال خود نقل و شیرینی نیز به همراه خواهد داشت. یک نفر از آن جمع که زرنگتر بوده و الاغ تند و تیزی نیز دارد، می‌تواند زودتر از بقیه بار سوخت را ببندد، به کمک همراهان بار سوخت او به الاغش بار می‌شود، و یک پرچم نیز به بار او نصب می‌نمایند

و وی را به طرف روستا روانه می‌کنند (پرچم متشکل از چوب و روسری قرمز رنگ ابریشمی است که خلیج‌ها به آن مالدیو می‌گویند).

دو تن از نزدیکان داماد در ابتدای آبادی منتظر ورود اولین نفر از ورک چینان به روستا است. به محض ورود این شخص همراه با پرچم بر افراشته آن دو وی را تحویل گرفته بار وَرک را در محل هیزمدان خالی نموده و پرچم را بر بالای بام خانواده داماد تا پایان روز عروسی به اهتزاز در می‌آورند. چون این شخص زودتر از بقیه به مقصد رسیده مسلماً از طرف داماد شیرینی ویژه همراه با یک عدد خروس نصیب او خواهد شد.

۲) قارادا هیمک

به باور خلیج‌ها پیش از برگزاری مراسم عروسی بایستی خانواده‌ی مصیبت دیده را تسکین داد و لباس مشگی را از تن او بیرون کرد. لذا دو نفر از طرف خانواده داماد به منزل خانواده داغدار می‌روند، در حالیکه با خود یک عدد روسری سفید و یک کیسه حنا برای آن خانواده برده‌اند می‌گویند اجازه بدهید "هون آغزوموزو یوغورداق" (اجازه بدهید خمیر عروسی را بار کنیم) آنها نیز در حالیکه یک عدد صابون بجای روسری هدیه شده می‌گذارند می‌گویند الله مبارک ائتته/ مبارک باشد انشالله.

۳) خرج عروسی را بردن

یک روز پیش از آغاز پخت نان عروسی (هون آغزی) افرادی بنام خرج‌کش که تعداد آنها تقریباً دوازده نفر می‌باشد به سرپرستی دو نفر معتمد و امین از طرف خانواده عروس جهت تحویل و حمل اموال مورد توافق طرفین در بلی برون به منزل داماد می‌روند تا اموال را تحویل گرفته به خانه عروس حمل کنند. این اموال شامل: یک من روغن زرد، یک بار آرد (بی تایی هون) رشته، ۱۰ من کشمش، برنج، قند، چای، نخودچی، یک رأس بزغاله‌ی شاخدار می‌باشد.

این اموال را در ۱۲ عدد مجمعی می‌چینند و روی مجمعه‌ها را با روسری قرمز می‌پوشانند و توسط دوازده نفر خانم در حالی که مجمعه‌ها را بر بالای سر خود گرفته‌اند و یک رأس بزغاله نر را که برگردن او روسری قرمز بسته‌اند و بر شاخ‌های آن حیوان دو عدد سیب زده‌اند، توسط یک نفر پیشاپیش گروه همراه با ساز و آواز به طرف منزل عروس عزیمت می‌کنند.

۴) پخت نان:

پس از تهیه سوخت و فرا رسیدن وقت مناسب ابتدا بایستی از طرف خانواده داماد (دایی، عمو پدر بزرگ) برای کسب اجازه به درب خانواده عروس بروند.

این افراد به منزل خانواده عروس می‌روند و می‌گویند: برای «هون آغزی» به خدمت شما آمده‌ایم، اجازه بدهید برای برگزاری مراسم عروسی خمیر بار کنیم. آنها هم می‌گویند: مبارک باشد، اجازه ما هم دست شماست. بعد می‌آیند یک طشت آرد را خودشان خمیر نموده می‌پزند و مابقی را بین اقوام نزدیک تقسیم می‌کنند تا آنها نیز در پختن نان عروسی به خانواده داماد کمک کرده باشند.

علت اینکه اولین طشت نان توسط مادر داماد پخته می‌شود بدین صورت است که چون در آن روزها بستن عروس و یا داماد مرسوم و رایج بوده، لذا جهت پیشگیری از بسته شدن احتمالی داماد توسط دیگران، مادر داماد طی یک اقدام پیشگیرانه از نان لواش‌هایی که می‌پخت یک عدد را بر می‌داشت تا می‌کرد داخل دستمال می‌گذاشت و آن را در جایی پنهان می‌کرد تا شب حجله و در آن شب آن دستمال را بر می‌داشت و باز می‌کرد با این کار از بستن فرزند خود توسط دیگران جلوگیری می‌نمود.

برخی خانواده‌ها نیز بجای تا کردن لواش یک تکه نخ را گره می‌زنند و تا شب حجله در جایی مخفی می‌کردند و آن شب آن نخ را باز می‌کردند.

۵) جشن برگزاری آغاز پخت نان عروسی

بعد از پختن اولین طشت نان توسط خانواده داماد تعدادی از همسایه‌ها و اقوام نزدیک هدیه‌ای به مناسب آغاز پخت نان عروسی برای خانواده داماد می‌آورند که به آن هون آغزی پایو یا جشن برگزاری آغاز پخت نان عروسی می‌گویند.

فصل سوم - مراسم عروسی

عروسی در میان مردم تورک - خلیج بویژه مردمان روستای تلخاب بسیار رنگارنگ و سرشار از شادی برگزار می‌گردد. عروسی این قوم قبلا سه روز به طول می‌انجامید، ولی اکنون با توجه به سختی زندگی و فشارهای ناشی از تورم این مهم به دو روز تقلیل یافته است. روز اول عروسی را روز «پاگیره یا وکیلنامه/pagire و روز دوم را مزلیش/məzlis می‌گویند.

۱- مراسم روز پاگیره / pagire

پاگیره، یعنی عروسی در حال پاگرفتن است، که نام اولین روز هم به همین عنوان پاگیره گذاشته‌اند آنچه که طرفین در این روز انجام می‌دهند عبارتند از:

۱- کسب اجازه از دایی عروس:

برای شروع کار قبل از هرچیز کسب اجازه از دایی عروس لازم است. این مهم در شب پاگیره حتماً بایستی انجام گیرد و الا امورات به خوبی پیش نخواهد رفت.

۲) صرف نهار آب گوشت در منزل داماد:

در این روز مهمانان دو طرف در منزل داماد جمع شده و برای نهار آب گوشت میل می‌کنند. مهمانان شامل افرادی هستند که قبلاً از طرف خانواده داماد برای شیرینی خوران دعوت شده بودند به اضافه تعدادی از اقوام و نزدیکان عروس، که بعد از صرف نهار آب گوشت مهمانان با پیاله‌ای از نخودچی کشمش اکرام می‌شوند.

۳) عقد رسمی عروس و داماد در دفتر خانه:

در روز پاگیره پس از صرف نهار، خانواده عروس و داماد به اتفاق تعدادی از همسایگان جهت انجام عقد رسمی به دفترخانه می‌روند، به همین سبب این روز را روز وکیل‌نامه نیز می‌گویند.

۴) لباس بردن برای عروس:

عصر روز پاگیره از طرف خانواده داماد برای عروس خلعت می‌برند این خلعت شامل: چادر، پاجین و مالدیو، کت مخمل، کلاه سکه دوزی شده می‌باشد که توسط نزدیکان داماد با ساز و دوهل به منزل عروس حمل می‌شود. و برای حمل‌کننده خلعت از طرف خانواده عروس یک جفت جوراب و یا دست کش پشمی هدیه می‌شود.

۵) برای داماد خرج آوردن

نوع دیگری از خرج کمک اقوام نزدیک داماد به خانواده داماد است بدین صورت که هر شخصی که برای صرف نهار در دو روز عروسی دعوت شده است طبق مقررات قوم خلیج بایستی آن شخص برای داماد یک خرج می‌آورد شامل هفت قلم از جمله کشمش، رشته، آرد، کشک، برنج، قند، پتله) می‌شد از هر کدام یک بشقاب که آنها را در داخل مجمعی می‌چیند و به خانواده داماد می‌برد.

البته برخی از اقوام نزدیک داماد مثل دایی، عمو، برادر، خواهر بجای یک خرج براساس وسع خود ۵ الی ۸ خرج به طرف خانواده داماد همراه با ساز و آواز می‌بردند آوردن خرج از بعد از ظهر روز پاگیره تا بعد از ظهر روز مزلش ادامه داشت حتی برخی از نزدیکان همراه با چند خرج یک راس قیرقیم نیز در پیشاپیش گروه خود به خانه داماد می‌بردند.

۲- مراسم شب حنابندان

در مراسم عروسی خلیج‌ها دوبار از حنا یا خینه استفاده می‌شود اولی را حنای کوچک و دومی را حنای بزرگ می‌گویند.

۱) حنای کوچک یا جمع خینه‌سی / cəmxinəsi

در شب پاگیره بعد از صرف شام از طرف خانواده داماد در یک ظرف کوچک مسی یا قفک حنا گذارده و به‌همراه آن یک بشقاب نخودچی کشمش و یک عدد سیب سرخ یا انار نیز قرار می‌دهند در حالیکه پنج شاخه چوب کوچک به آن سیب یا انار فرو کردند که سر این چوب‌ها به پنبه پیچیده به نفت آغشته شده و به محض رسیدن به درب منزل عروس آن پنج شاخه را به عنوان شمع روشن می‌کردند و همه این لوازم را داخل مجمعی گذاشته‌اند و روی آن را با «مالدیو/maldayi» قرمز رنگ پوشانده‌اند معمولاً توسط خواهر یا دختر عموی داماد به طرف خانه عروس حمل می‌شود. خلیج‌ها بر این باورند که اگر کسی این سیب را بخورد صاحب اولاد خواهند شد و اگر دختر بخورد بخت او باز می‌شود.

وقتی حنای کوچک (جمع) به منزل عروس آورده شد، از طرف خانواده عروس دختر عموی عروس لزوماً بایستی این کار را تمام کند وی با دو انگشت خود مقداری از ظرف حنا را برداشته، در حالیکه رو به قبله ایستاده است قوس شده در پشت سر خود حنا را به دیوار اوتاق می‌مالد و روی آن نیز یک سکه می‌چسباند.

خلیج‌ها بر این باورند که اگر یک دختر آن سکه را بردارد بختش باز می‌شود. برای داماد نیز حنای کوچک به همین منوال توسط پسر عمو و یا پسر دایی انجام می‌گیرد. یعنی در حالیکه داماد در کنار ساغدوش و سولدوش‌ها و دوستان خود در اوتاق نشسته است حنا را آماده نموده و پسر عموی داماد دو انگشت خود را به حنا

زده و بلند می‌شود و به دیوار اوتاق می‌مالد، آنگاه نخودچی کشمش را از بالای سر داماد می‌ریزند.

۲) حنای بزرگ / yekə xinə:

حنای بزرگ یا به اصطلاح خلج‌ها «یئکه خینه» در همان شب پاگیره آخر شب که قبلاً کیسه حنا از طرف خانواده داماد به منزل عروس ارسال شده و توسط خانواده عروس آماده گردیده است. برای حنای بزرگ ۱۵-۱۰ نفر از نزدیکان داماد به منزل عروس می‌آیند و از خانواده عروس اجازه می‌خواهند که برای عروس حنا بزنند. پس از کسب اجازه بایستی یک دست و پای عروس توسط خانواده داماد حنا مالیده شود و دست و پای دیگر بوسیله خانواده عروس و یک نخ به منظور زیبایی به دست و پا می‌اندازند.

۳) پسه شام

اگر یک خلج از محل دیگری یا از یک روستای همجوار دیگری ازدواج نماید، در شب حنابندان نزدیکان داماد (برادر، عمو، دامادشان) برای حنابندان به آن روستا می‌روند.

در همان شب داماد نیز به اتفاق ساقدوش‌ها برای صرف شام که به اصطلاحاً «پسه شام» می‌گویند به منزل عروس می‌آیند و در آنجا پس از صرف شام یک پیاله روغن شیره از طرف خانواده عروس می‌آورند آنرا میل نموده سپس به روستای خود بر می‌گردد.

۳- روز دوم عروسی:

روز دوم را روز مزلش می‌گویند در این روز اقدامات ذیل انجام می‌گیرد.

۱) آرایش داماد:

صبح روز دوم داماد را روی تخت می‌نشانند حنای دست و پای وی را می‌شویند. پس از صرف صبحانه داماد را به حمام می‌برند و در راه بازگشت مسیر حمام تا منزل داماد دوستان شادی می‌کنند و می‌رقصند و مادر عروس در حالی که آینه‌ای بر دست دارد به استقبال داماد می‌روند و اسکناس بر روی لباس می‌چسبانند. و در حیاط منزل داماد را روی تختی می‌نشانند و سلمانی می‌آید موهای او را اصلاح می‌کند. آنگاه برای داماد لباس دامادی می‌پوشانند.

۲) خداحافظی عروس از دایی

در این روز قبل از ظهر عروس نیز چنانچه دایی داشته باشد به اتفاق ساقدوش- های خود به منزل دایی رفته از وی خداحافظی می نماید آنگاه به اتفاق ۲۴ ساقدوش هر طرف ۱۲ نفر در حالیکه ساقدوش ها نوربند سفید به صورت زده اند و فقط چشم- های آنان نمایان است و عروس نیز مالدیو بر سر کشیده است به طرف منزل پدرش عزیمت نموده و آخرین نهار را در آنجا صرف می نماید.

۳) صرف نهار موستفا / mustafa در منزل دامادها:

در این روز نیز تمامی افرادی که در روز پاگیره برای صرف نهار دعوت شده بودند مجدداً برای نهار در منزل داماد حاضر می شوند.

نهار روز مزملش غذایی است بنام موستفا که مهمانان بعد از صرف نهار با یک بشقاب نخودچی کشمش اکرام می شوند.

۴) آرایش عروس:

بعد از ظهر همین روز یک خانم میان سال به اتفاق چند نفر از بستگان جوان داماد به منظور آرایش عروس به منزل عروس می روند. عروس را روی کرسی می نشاندند ابتدا موهای وی را با آب گلاب می شویند، آنگاه زلف های او را می چینند و از دو طرف بغل- های آنرا کوتاه می کند گیسوان عروس را به ۱۲ قسمت تقسیم نموده می بافند و بوسیله نخى آن ۱۲ را یک ردیف می چینند. بر چشمان او سرمه می زنند و مالدیو بر سر عروس می کشند و بر پیشانی عروس نیز پول سکه ای که قبلاً به پارچه ای دوخته- اند می اندازد.

۵) پوشاندن کت مخمل بر عروس:

از جمله خلعت هایی که در روز پاگیره برای عروس می برند، یک عدد کت مخملی قرمز رنگ است. در این روز مزملش هنگام تزئین عروس یکی از افرادی که برای تزئین عروس رفته است، مخمل قرمز رنگ خود را درآورده داخل جمع می گذارد، آنگاه کت مخملی عروس را از تن عروس در آورده و کت و داخل مجمع را برداشته سه بار دور سر عروس می چرخاند و به عروس تقدیم می دارد. عروس یک گازی به آن کت زده

می‌پوشد. بعد از عروسی مجدداً کت‌ها تعویض می‌شود برای داماد نیز همین مراسم توسط ساقدوش^۱ها انجام می‌گیرد.

۶) مراسم بدرقه عروس از خانه پدری:

پس از آنکه آرایش عروس به اتمام رسید تعدادی از اقوام نزدیک داماد مثل عمو، دایی، عمه، خاله، خواهر بر آوردن عروس به منزل عروس می‌آیند آنها پس از کسب اجازه از خانواده عروس منتظر اقدامات بعدی می‌مانند. در این بین یک پسر بچه از بستگان داماد بایستی کمربند عروس را ببندد. این امر بعد از تزئین عروس و کشیدن مالدیو (روسری قرمز) به صورت عروس انجام می‌گیرد.

پسر بچه سه بار کمربند را از بالای سر عروس می‌اندازد و از زیر پای عروس در می‌آورد و آخرین مرتبه کمربند را بر کمر عروس بسته و شعری را می‌خواند که ترجمه‌ی آن چنین است:

دو پسر دو دختر

هر دو تاشان چشم آهو

۷) احترام به نان و نمک

آخرین مرحله از بدرقه عروس احترام گذاردن به نان و نمک است. پس از تزئین عروس و بستن کمربند او در حالی که روسری ابریشمی قرمز رنگ بر سر او کشیده‌اند از روی تخت بر می‌خیزد دست راست وی را پدرش گرفته و دست چپ او نیز در دستان عمو و یا دایی قرار می‌گیرد آنگاه عروس را سه بار دور یک سینی که داخل آن یک عدد نان و مقداری نمک است گذاشته‌اند می‌چرخانند. سپس عروس می‌نشیند بوسه‌ای بر آن نان و نمک می‌زند و حاضرین و عروس در حالیکه اشک بر چشمانشان جاری است وی را به بیرون خانه بدرقه می‌کنند.

^۱ - اشخاصی که در طرفین عروس و داماد می‌ایستند اگر در بین خلیج‌ها هر دو «ساغدوش» هم نامیده شوند، در آذربایجان آنکه در طرف راست می‌ایستد ساغدیش (ساغ ائشیک، ساغ یان، ساغ یاندا دوران) و آنکه در طرف چپ قرار می‌گیرد سولدیش (سول ائشیک، سول یان، سول یاندا دوران) نامیده می‌شوند و عبارت «دیش» در ترکی به معنای بیرون و کنار می‌باشد و هیچ ارتباطی به «دوش» در زبان فارسی ندارد. «وارلیق»

آنگاه اقوام نزدیک داماد (عمو، دایی، عمه، خاله، خواهر) که بیرون منتظر آماده شدن عروس بودند وی را از پدر تحول گرفته و بر اسبی تزئین شده سوار می‌کنند و پشت او نیز یک پسر بچه‌ای سوار می‌شود و به طرف منزل داماد راهی می‌شوند.

۸- از محل دیگر عروس آوردن

چنانچه عروس از روستای دیگری باشد عروس تا ظهر روز مزلش به محل اقامت داماد آورده می‌شود در کنار آبادی کاروان عروس اتراق می‌کند. جوانان روستا به استقبال عروس می‌روند و در مقابل او بازی بنام «هاقاچ-هاقاچ» بر پا می‌کنند این بازی شبیه به شمشیر بازی دو نفره امروزی است.

پس از اتمام بازی داماد به اتفاق ساقدوش‌ها و نزدیکان خود به استقبال عروس می‌رود و در آنجا داماد در حالیکه یک چوب در دست دارد آرام به کتف عروس می‌نوازد و یک انار نیز از بالای سر او پرتاب می‌کند.

براساس باور ترکان خلج چنانچه این عمل انجام نمی‌شد مرکب عروس را به طرف آبادی حرکت نمی‌دادند.

داماد نیز پس از استقبال سریع به خانه خود بر می‌گردد و در بالای پشت بام منتظر عروس می‌ماند. اکثر اهالی روستا پیر و جوان، مرد و زن، پسر و دختر، کوچک و بزرگ در کنار منزل داماد بر فراز بام‌ها و زمین منتظر ورود عروس می‌ایستند.

وقتی اسب حامل عروس به محل اقامت داماد رسید. در جلوی پای او قربانی سر می‌برند، براساس باور مردمان خلج هنگام آوردن حتماً بایستی خواهر داماد آینه عروس را بر دست بگیرد و در کنار عروس خواهر بزرگ داماد وی را همراهی می‌کند.

پس از قربانی ابتدا پدر داماد به استقبال عروس می‌آید و می‌گوید:

خوش کلمیشه‌ین کلین جان،

بی قیزیم وار کنیزین

بی اوغلوم وار غلامین

اوژوم وارا کتگی‌لین

کیشیم خمیر یاقولین

بی کاردو دشته و بی جو تکنه ده سنین اولتا سنین

ترجمه:

خوش آمدی عروسم
 صفا آوردی عروسم
 یک دختر دارم کنیزت
 یک پسر دارم غلامت
 خودم سوخت آورت
 همسرم نان پزت

آنگاه مادر داماد در حالیکه آینه‌ای بر دست دارد به استقبال عروس می‌رود.

در حالیکه می‌رقصد می‌گوید
 خوش کلمیشه‌ین کلین جان
 بی اوغلوم وار غلامین
 بی قیزیم وار کنیزین
 هریم واراک کتگیلین
 اوژوم خمیر یاقولین

سپس نوبت به داماد می‌رسد، داماد سبدی از سه عدد انار، پرتقال، سیب و کشمش و سکه‌های پول را قبلا آماده کرده است و در بالا پشت بام منتظر آمدن عروس است. این‌ها را بایستی از بالای سر عروس به اطراف بیاندازد.

اولین انار را می‌بوسد و به سمت قبله می‌اندازد و دومی را به سمت کربلا و سومی را به سمت مشهد مقدس مابقی سیب و پرتقال‌ها را به سمت افرادی که برفراز بام‌ها و زمین فریاد می‌زنند: «اینجا- اینجا» می‌اندازد سپس دستمال ابریشمی را باز نموده نخودچی کشمش و نقل را از بالای سر عروس می‌پاشد آنگاه پولهای سکه‌ای که قبلا آماده کرده است را از بالای سر عروس به زمین پرت می‌کند.

آنگاه عروس را به سمت خانه داماد هدایت می‌کنند در این مسیر در ابتدای ورود به اطاق عروس یک کاسه رویی مملو از آب گذاشته‌اند که حتما بایستی عروس با پاهای خود طوری به این کاسه ضربه وارد کند که کاسه کج و معوج شود و یک پیاله روغن زرد با شیر انگور از طرف مادر داماد به عروس می‌آورند وی انگشت خود را به آن می‌زند و برده‌ها را می‌گیرد و همان پیاله را در حالیکه داماد هنوز بالای پشت بام

است به سمت او می‌اندازند بعد از اینکه داماد آن را بر انگشت خود به دهان می‌گذارد مابقی را ساقدوش‌ها می‌خورند.

عروس در اوتاق نمی‌نشست تا تمام اقوام نزدیک یعنی پدر، مادر، برادر و ... به او اجازه می‌دادند و اجازه این افراد بصورت تقدیم پول بود به عروس آنگاه می‌نشست.

۱- در این بین قبل از ورود عروس به اوتاق یکی از اعضای خانواده داماد یک عدد میخی که از خانه عروس کنده بود بر سر در اوتاق نشیمن عروس می‌زد. با این کار حضور عروس را محکم می‌نمود و دیگر اینکه خلیج‌ها بر این باورند که عروس را نباید در آن شبهه به بالای خانه برد یعنی بر بالای بام چون اگر برود این وصلت به طلاق منجر خواهد شد. خلیج‌ها بر این باور بودند که اگر از روی سر عروس که بر اسب سوار است یا پیاده بطرف خانه بخت بدرقه می‌شود کسی یک عدد ریگ بیندازد آن عروس بسته می‌شود و دیگر کسی نمی‌تواند وی را باز کند.

- بعد از اینکه عروس به منزل داماد رفت تعدادی از جوانان در حالیکه در یک خط ایستاده‌اند به سمتی که قبلاً مشخص شده است می‌دوند در انتهای خط داماد به کسی که برنده شده است یک عدد خروس جایزه می‌دهد.

بعد از اینکه عروس را به خانه بخت می‌آورند هنوز داماد از پشت بام پیاده نشده بود همراهان و سایر جوانان می‌گفتند بریم خروس گرفتن (واراق خوروسقا)

جمعیت به اتفاق داماد و ساقدوش‌ها و یک نفر از بزرگان آبادی بعنوان معتمد به کنار روستا می‌آمدند به جایی که خاک نرم داشته باشد. در آن نقطه داماد و ساقدوش‌ها و سایر جمعیت حاضر با ساز و آواز توقف می‌کردند و افرادی که داوطلب شرکت در مسابقه و اخذ خروس از داماد بودند به اتفاق آن فرد معتمد آبادی به فاصله چند کیلومتری می‌رفتند. آنگاه شخص معتمد خطی را رو به سوی داماد و جمعیت حاضر می‌کشید همه به صف می‌شدند کمرها را محکم بسته (پسک‌ها را محکم می‌کردند) با صدای «علی» آن معتمد همه به سمت داماد می‌دویدند هرکس زودتر می‌رسید و دست به داماد می‌زد آن برنده بود و جایزه خروس از آن او می‌بود که به مرور زمان بجای خروس معادل ریالی آن پرداخت می‌شد.

سلام:

سلام یا پاتختی امروزی یک بخش دیگری از مراسم عروسی در بین قوم تۆرک خلج است. این مراسم بعد از عروسی انجام می‌گیرد چند روز بعد از مراسم عروسی اقوام نزدیک عروس و داماد برای دیدن عروس به خانه عروس می‌روند هرکس که به وسع خود به همراه هدیه‌ای به خانه عروس می‌رود البته گاهی پول اندازی هم می‌شود. آنگاه از طرف خانواده عروس برای هرکدام از حاضرین هدیه‌ای تقدیم می‌شود. تهیه این هدایا نیز از مقدمات عروسی به حساب می‌آید زیرا بایستی این هدایا ماه‌ها قبل تهیه شود مثلا جوراب پشمی، کیسه حمام، جای آینه، کیسه توتون، کیسه پول و... از علائم مشترک عروسی تۆرکان = باستان و ترکان خلج می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ۱- شیوه مراسم خواستگاری، و نوع پاسخگویی خانواده عروس به خانواده داماد
- ۲- نصب پرچم (علامت) در بالا پشت بام داماد تا پایان مراسم عروسی
- ۳- احترام خاص به نان و نمک و اکرام پدر و مادر.
- ۳- جایگاه دایی عروس در اینگونه مراسمات که نقش محوری را بازی می‌کند.

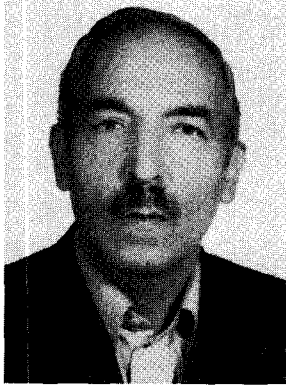
«اوزمودا افشار دؤولتى نين دوامچى لارى»

● جمال آيريملو

اورمو- ۱۳۹۲/۲/۶

اوغوز اتللىرى نين كئچمه دىگى يولو و اونلار يىن مسكونلاشمادىغى اولكەنى بئله تصور اتتمك اولماز.

«شجرة تراكمه ص ۶۲»

هجری- قمرى ۱۱۶۰- جى ایل، جمادى الثانی آیى نین ۱۵- ینده بازار گونو گنجهدن بىر قدر گنجمیش قوچانين «موراد تپه» بۇلگه سینده نادر شاه افشار یو خودا ایکن اۇز چادیرى نین ایچینده بئش نفر قوشون باشچى لارى نین توسطى ایله قتلە یئتیریلدی.

قاتل لر بئش نفر نادر شاها ان یاخین اولان آداملاریدیلا. اولنلار نادر شاهین فرمانى ایله همان گنجه صبحه چاتینجا اعدام اولوناجاغیدیلا. لاکین اولنلاردان قاباق اجل پئیکی نادرین اوزونو یاخالادی. سحر تئزدن نادرین اوردوسوندا هامى

واقعه دن خبر بیلدیلا و اؤ گۆن آخشاما چاتمادان اؤ عظمتلى اوردودا قارما- قاریشیقلىق دۆشودو. قوشون باشچى لارى نین ایچینده لهینه و علیهینه اولانلار كئشمه- كئشه باشلا دیلا. بىر چۇخو اؤز آتلى لارى و سلاحلارینی گۆتوروب اؤز اتل- اولابارینا دۆندولر.

نادر شاه نئچه ایل اول اولیعهدی و جانشینى اولاجاغى رضا قولو میرزانی اؤز الیه كۆر اتله میشدی و اؤ تاریخدن سۆنرا بىر روحى دۆشگۆنلوک و خسته لیک اثرینده دؤوره سینده اولانلارین بىر چۇخونا سوئه ظن اندیلا و کیچیک بهانه ایله اولنلارین گۆزونو چيخاردیلا یا بۇغدوروردو.

۱۱۵۸- جى هجرى- قمرى ایلىن یازیندا نادر شاه بىر اوزون سفردن سۆنرا آذربایجانین «سایین قالا» بۇلگه سینده حکومت نماینده لرى نین بىر نئچه سیندن حساب سۆردوقدا اولنلار ی گناهکار بیللا اعدام اندیلا. سۆنرا اورمو بۇلگه سینه گلیر. اورمودا بىر حامامدا یویونوب

چىخاندا سۇنرا حامامىن انشىگىندە بىگىر بىگى قۇللوچولارى نىن ھى-كۆيونو انشىتيدىكە بىر نىچە نفر يۇكسك رتەلى ھىكومت آداملارىنا ظننىن اۆلۈپ، در حال اۆنلارنى قتلنىنە فرمان وئىر. ھى ھىندوستان فتھىندە كرنال دۆيوشونون باش قەرمانى اۆلان اورمو بىگىر بىگىسى محمد كرىم خانىن دا گۆزلىرىنە مىل چكىدىرىر. بو و اۆنلارلا ھىكومت آداملارى نىن قانلى تصفىھىسى و سۇنونجو دىفە بو بىش نفر سر كرده نىن اعدام ھىكمو افشار باشچى لارىنى بۆيۈك بىر قىرغىن تھلوكەسىلە قارشىلاشدىرىپ و دۆشوندور موشدو. بو ايسە نھىتدە بۆيۈك بىر امپراتورون تئورر اۆلونماسىنا و محتشم بىر امپراتورلوغون داغىلماسىنا گتىرىپ چىخارتدى.

نادرىن قتلنىن سۇنرا ايرانىن باشا باشىندا ھىج- مرچ باشلاندى. بىر قروپ اۆنون قان ادعاسىندا بىر قروپ ايسە سلطنتى الە كئچىرمك اۆچون بىر- بىرى ايلە دالاشىردىلار. بئلە واقتدا نادرشاھىن قدىم سردارلارىندا اۆلان اورمولو فتھىلى خان افشار، علىمردان بگ اۆغلو اورمودا ھاكم ايدى. اۆ ھىمان سردارىدى كى ھىندوستان ساواشىندا اۆزۈنە ھىصا اۆلان ذكاوتىلە قۇشونون بىرىنجى جىھەسىندە دۈلەلرىن بئلىنە تىكان يۆكو قالا مىش اۆنلارلا اۆد ووروب دۈلەلرى ھىندوستانىن فىل قۇشونونون اۆستونە اۆركوت موش، فىل لىر گئرى قاچىپ داغىناق دۆشور و نىجەدە ھىند قۇشونو مغلوبىتە اۆغرا بىر.

فتھىلى خان افشار ارشلو ھىجرى - قمرى ۱۱۵۸- جى ايلدە نادرشاھ طرفىندىن اورمو وىلايتى نىن باشچىسى تىعىن اۆلونموشدو. بو دۆلەلى و قىدرتلى سردار نادرىن اۆلوموندىن سۇنرا ھىر طرفدىن سلطنت ادعاسى اۆلان شىخصلر طرفىندىن تىجاوزا معروض قالىدى. بىرىنجى نۆۈبەدە اىروان ھاكمى قارشىسىندا مىصلھتى دۆشۈنەرك دۆيۈشۈشۈن امتىناع ائتدى. اۆ ياخالانىب مىحبوس ائدىلدى. لاكىن مھىدىخان اۆنون صداقتلى داوانىشىنى دۆشۈنۈپ اورمو ھىكرمانلىغىنى اۆزۈنە قايتاردى. مھىدى خان بىر سىرا دۆيۈشلردىن سۇنرا تىرىزە ھاكم اۆلدو اما بىر مەدەن سۇنرا تىرىزە جماعتى نىن ايلىندە اۆلدۈرۈلدو. بو ھىب اورموبا چاتجاغىن فتھىلى خان تىرىزە قۇشون يئرىدىپ مھىدى خانىن قاتللىرىنى تىنبە ائندىن سۇنرا اۆزۈنۈ بۆتون اۆزبايجان ھىكرمانى اعلان ائتدى.

ھىجرى- قمرى ۱۱۶۵- دن باشلاپ نادر شاھىن قۇھوملارى و ياھىن كسلىرىندىن ھىر بىرى نىچە گۆن قىدرتى الە كئچىرىر، سۇنرا باشقاسى نىن ايلە اۆلدۈرۈلۈر يا كۆر ائدىلىردى. بئلەلىكلە باشا- باش اىران دا قىدرت ھىصابلىرى اراسىندا سلطنت اۆزىندە چكىشمەلر و دىرشمەلر دوام ائتمەكە ايدى. بو ارادا ان چالىشقان كىسمەلردىن آزادخان افغان، مىحمدىھىسن خان قاچار و كرىمخان زىند مئىداندارلىق ائدىردىلر. فتھىلى خان افشار ايسە اۆزبايجاندا ايشلىرى سھىمانلا بىپ اۆز قىدرتىنى بركىدىن سۇنرا بىر سىرا افشار دۆيۈشچولرىلە اصفھانا قۇشون يئرىدىپ اۆرانى فتھ ائدەرك اۆز سلطە مئىدانىنى اصفھانىن گۆنئىنەدك

گئنىشلندىردى. فتحلى خان تام قدرتلە آذربايجانى و ايرانين مركزىنى اداره ائدىردى. لاکين سلطنت ادعاسىندا اولان و شيرازى اوزونە مرکز قرار وئرمىش زند کرىمخان بىر قدر زنى- لردن و لورلاردان اوز باشىنا يىغىب اقتدارى فتحلى خانين اليندن چىخارتماق فکرىندە ايدى. کرىمخان بىر زمان هندوستان سفرىندە فتحلى خانين اوردوسوندا سر طۇولەچى و مىرآخورلوق وظيفەسىندە ايشلەيىردى. لاکين ايندى بۆتون ايرانا سلطنت ائتمک آرزوسوندا ايدى. اونا گۆرەدە اوز قارداشلارى شىخ عليخان، جعفرخان و اسکندرخانلا برابر بىر حربى قوۋە تۇپلايىپ فتحلى خانين ساواشىنا گلدى؛ اما شيرازلا اصفهان آراسىندا قمشە (شهرضا) منطقەسىندە چۇخلو تلفات وئردن سۇنرا گئرى اۇتوردو. بو. ساواشدا اسکندرخان فتحلى خانين اليندە هلاک اولدو. او حادثەدن سۇنرا قدرت هوسى و انتقام آتشى کرىمخانين اۆرىيندە گۆنۈ- گۆندن قىزىشىردى. کرىمخان زند آذربايجانا مسلط اولماق اۇچون اۇچ دفعە فتحلى خان اوردوسو ايلە ساواشا گىرىشىدى، اۇچوندە دە مغلوبىتە اۇغرادى. دۇردونجو يۇرۇشدا اوردوسونو آرتىرىپ و اورمو قالاسىنى دۇرد طرفدن مۇحاصىرەيە آلا بىلدى. لاکين قالانى الە کئچىرمک هئچ ممکن دئىيل ايدى. اورمولولار وار گۆجلر يە قالادان مدافعه ائدىردىلر. اورمو قالاسى صفوى لر چاغىندا اورمو شەرى دۆورەسىنە انشاء ائدىلمىش و سۇنرا تکميل لشمىش عظمتلى قالين و هۇندور ديوارلارى ايلە، ديوارلارين دىشارىسىندا درين و ائىلى خندق لرلە، يئددى دروازاسى، يىرمى دۇرد بورجو و اۇن سگگىز دۆشگرەسىلە، شرقدە ان آدلىم قالالاردان سايلىردى. اورمو قالاسى نين محاصرهسى دۇققوز آى دوام ائتدى. بو دۇققوز ايدا فتحلى خانين سرکره لىگى ايلە شەهر جمعيتى وار قوۋە ايلە اۇزلرىنى و قالانى مدافعه ائدىردىلر. لاکين آذوقە قىتلىغىنا گۆرە خانين فرمانىلە هرکس گۆندە بىر وعدە يئمەيە قناعت ائتمەلى ايدى. محاصره نين بئشىنجى آيىندا سىرا چاتدى آت، قاطير و اۇلاغ اتى يئمەيە، سۇنرا نوبت يئتىشىدى ايت، پيشىک، و بۇر- بۇجوگ- سگگىزىنجى و دۇققوزونجو آيلاردا داها قالانين شىخ الاسلامى طرفىندن اۇلولرىن دە اتىنى يئمک حلال اعلان اولوندو. بو مدتدە اورمو قالاسى نين يئددى دروازاسى نين اۇن دۇرد مدافعه چىسى نين آدلارى اورمو تارىخى نين افتخارلى صحيفەلرىندن بىرىنى تشکيل ائدىر. دۇققوزونجو آيىن سۇنوندا فتحلى خان افشار داها شەهر جماعتىنى بوندان آرتىق فلاکتدە گۆرمەيە قاتلاشا بىلمىردى. او سببىدن افشار خانلارنى باشىنا يىغىب کرىمخانلا مصلحه ائتمەيى مطرح ائتدى، خانلار دا بو ايشى مصلحت گۆردولر. فتحلىخان بىر نەچە نفر خانلار ايلە و شەهرين شىخ الاسلامى ايلە بىرلىکدە قالادان چىخىپ کرىمخانلا گۆرۇشودو و شەردە دىرى قالانلارن اماندا اولماق شرطى ايلە صلح ماقولەسى باغلاندى.

کريمخان اولده معين ملاحظه کارليقلا افشارلار حقينده احترام قايدالاريني پوزمادی. او اورمودا دبدبەلى مراسيمله باشينا تاج قويدو و اوزونو ايران شاهى اعلان ائتدی. کريمخان اوچ آى اورمودا داياندى، سونرا فتحعلی خانى دا عائله سيله برابر اوزونه يول يولداش آديله گوتوردو، اونو اصفهانلا شيراز آراسيندا همان قومشه (شهرضا) منطقه سينده اعدام ائتديردي و عائله- سيني ده اورمویا قايتاردی. بئله ليکله بير بويوک اورمولو قهرمانين عمر صحيفه لرى بۆكولدى. لاکين آذربايجان تاريخينده باشقا بير اورمولو قهرمان ميئدانا گيردى. او دا محمد موساخان اوغلو محمدقولو خان افشار قاسملو ایدی.

محمد موسا خان افشار قاسملو خداداد خان اوغلو آتا- بابادان بئله (ممالک محروسه) دئييلن ايران مملکتينده بگلر بگی ليک وظيفه سينده اولموشدولار. محمد موساخان نادر شاهين اولوموندن سونرا اورمودا حسنخان قاجار آدلى شخصين اليه اولدورولدى. بو حسنخان آغا محمدخان قاجارين قارداشى ایدی. او زمان بو ايکي قارداش دا شاهليق فکرينده ايديلر. موسا خانين بويوک اوغلو رضا قولو کريمخان زند طرفيندن اورمو بگلر بگی ليگينه، قيزى ايسه کريمخانين حرمينده خاتونلوقا تعيين اولوندو. رضا قولوخان اورمو حکومتيني اله آلدیغي گوندن تام قدرتله حکم سوردو، اوز مخالف لريله مصالحه ائتدی. شهرده بير چوخ آبادانليقلار باشا گتيردى و گونو- گوندن امن- امانليق و فراوانليق يئترينجه آرتدی. رضا قولوخان ۱۱۸۵- جى قمرى ایلده دنيادان کؤچدو.

رضا قولوخان ديري ليگينده بويوک اوغلو امامقولو خانى اوز يئرینده بگلر بگی و حاکم تعيين ائتميشدی. امامقولو خان دوققوز ایل اورمودا بگلر بگی منصبينده اولدو و دؤولت ايشلرينده کيچيک قارداشى محمدقولو خانين فکرلريندن فايدالانيردی. اونا گوره ده بؤلگه جمعيتيني خوش ياشاييش، امنيت و بؤل نعمتله تامين ائده بيليردی. امامقولو خان حاکميتي ايللرينده کريمخان زندین ده عمرو باشا چاتدی، يئنه ده اولکده ده هرج- مرج باشلاندى. امامقولو خان بير نئجه ایل ده قدرت دعوا سيندا، سياسى و اجتماعى چاخناشمالار ايجينده حاکميت سورندن سونرا اورمونون دورد بورجلو عمارتينده عمرونو باشا ووردو. اونون يئرینده امير اسلان خان آدلى بيريسى حاکم اولدو. شهر اهاليسى اونو قبول ائتمه ديلىر و امامقولو خانين قارداشى محمدقولو خانى حاکميته قويدولار.

محمد قولو خان چوخ عاغيللى، تدبيرلى، ذكى، ياخشى تحصيل ائله ميش، ائل- اولوسونا جاندان، اورکدن باغلى، غيرتلى بير افشار ايگيدى ایدی. او اينانيردى کي نادر شاهدان سونرا سلطنت افشارلارين حلال حقي دير. چونکي نادرين دمير قاپي دربنددن توتوموش هندوستانا دک، سمرقنددن توتوموش تيفليس ده بير بئله فتوحاتيندا افشارلارين رولو حدديندن آرتيق اهميتلى ایدی. افشارلارين ايسه يئتيرمه سينده آذربايجان تورپاغى خصوصيله اورمو بؤلگه سى

دېرلى اۋنم داشىيىر؛ بوناگۇرە دە اورمو حاكىمىتى نىن اختياراتىنى الە آلاندىن سۇنرا اۋ دۆشونوردوكى محمد قولو خان دۆولتى نىن موجودىيىتىنى اعلام ائتمەدن اول لازىمدىر آذربايجانين حاكملىرى، خانلارى عشيره لر و ائلات بگ زاده لر يندن بىر يىغىنچاق قورولسون. قرار بئله قۇيولدىكى سىندىج دن امان الە والى، مراغادان احمدخان مراغالى، ساووج بولاقدان بوداق خان، اۋشونودن افراسياب سلطان زرزاء، لايجان دان قرنى آغا، خوى دان و سالماسدان احمدخان دۆنبولى، تىرىزدن نجفقولو خان دۆنبولى، تىرىز حاكمى، اردبىل دن نظر عليخان شاهسئون، سرابدان على سلطان، قرە داغدان سارى سلطان، شقاقى و شاهسئون ائللرىندن صادق خان شقاقى جنابلارى يىغىنچاغا چاغىرىلسىن لار.

معين گۆندە قۇناقلارىن هامىسى اورمونون دۆولتى ار كىندە، بگلر بگى ليك عمارتىندە حاضر ايدىلر. ايلك باشدا محمدقولوخان افشار سۆزە باشلادى، حرمتلى خانلار و بگلر! خوش گلبسىنىز! بىزى بو گۆن فنايا تهديد ائدن ايكى گۆجلو دۆشمىمىز واردىر؛ بىرى زند، اۋ بىرى قاجار. لازىمدىر كى، بىز بۆتون اختلافلار يىمىزى كئارا توللار اراق وطن نامىنە، وطنين آزادلىغى، وطنداشلار يىن باش اوجالىغى نامىنە بو گۆندىن بىرلىشىب، يادلار طرفىندىن اۋلان هر نوع تجاوزه و باسقىنى بىرلىككە دفع ائتمك اۋچون الدن گلىنى اسىرگە مەيك، يىغىنچاقدا اۋلانلار يىن هامىسى بىر سسلە افشار خانى نىن سۆزلىرىنى تصدىق ائدىب، اۋنونلا ايلقارلاشدىلار. بو طريق ايله اورمو افشار دۆولتى نىن تمل داشى قۇيولدى. بو تاريخدن ايكىنجى يىغىنچاق و اصلى قۇرولتاي قۇرولونجا محمد قولوخان بىر چۆخ فېرتىنالارى حل ائدىب، باشىندان سۆودو و وضعىتى صافلاشدىردى.

ايندى داها هر گۆن ياخين و اوزاق شهر و بۆلگەلردن تحفه و هديه لرله افشار خانى نىن گۆروشونه گلن خانلار، بگلر، ائلات و عشيره باشچى لارى نىن سايلارى آرتماقدا ايدى محمد قولوخان دۆولتى نىن تمل ايسە دوستلق و آزادلىق اساسىندا محكملىشىردى.

افشار حاكىمىتى ايله هم پيمان اۋلانلار يىن آدى، مقامى و منصبى محمدقولو خان يىن مستوفى سى و منشى سى اۋلان مرحوم ميرزه مصطفى سعدآبادى طرفىندىن يازىلان افشار تذكرە سىندە قلمە آلىنمىشىدىر. اۋنلار يىن محمدقولو خان دۆولتىنە تحفه گتىردىگى چۆخلو حرب آلتلىرى (فابرىكا تۆفنگ، قۇشا لوله تۆفنگ، تاپانچا، مرمى) همچىن آت، دوه، قۇيون، اشرفى قىزىل و جواهرات دا اۋز يىرىندە اهمىتلى ايدى.

محمدقولو خان افشار اۋز ذكاوت و شهامتىنە، ائل - اۋلوسون اينام و اعتمادىنا و قىلىنچى نىن زۇرۇنا دا ياناراق افشار حكومتى نىن باشىندا محكم دا يانىب، كىچمىش يانلىشلاردان عبرت آلاراق گۆنو - گۆندىن حكومتىن بۆنۆوره سىنى بر كىدپىردى. اۋ اكينچى لار اۋچون گر ك اۋلان وسائىن حاضرلانىمىسنىدا، تجارت و آل وئر ايشلىرىندە لازم اۋلان پول و

سرمایه تاجرلرین اختیاریندا قۇیماقدا اۇنلارلا یاردیم اندیردی. مال التجاره ادخالی و اخراجی اۆچون اۆلكه نین مختلف یئرلرینده هفته بازارلاری تشکیل اۆلنوردو.

اۆلكه ده صنعت و پیشه صاحبلىرى چۇخالیر، تکنیک و اقتصادیات جوانلاشیردی.

محمد قولو خان علم و دین خادیملرینی آغیرلایارق جمعیتین دین- اخلاق و معنویاتی- نین گۆجلنمه سی اۆچون گۆستریشلر وئیردی. یئنی آیاق توشوش دۆولتین یئترینجه یاخشى اداره اولونماسی اۆچون و مالیه نین آرتماسی اۆچون وئرگی لر تعین اۆلوندو. دیوان بگی، ائشیک آغاسی، قوللار آغاسی، قالا بگلری، مستوفی لر، امیر عشایرلر و باشقا منصب صاحبلىرى صداقتلی و دۆزگۆن انسانلاردان تعین اۆلنوردو.

اۆلكه نى دۆشمانلار و یاد ائللی لرین تهلوکه سیندن قۇروماق اۆچون، محمدقولو خان اۇ تاریخه قدر ائلات باشچی لاری و خانلارین فرمانیندا دۇیوشچو دسته لرین قورولوشونا ال وورمادان، اۇز فکرینده طرحنی تۆکموش یۇرت قۇشونو آدیندا یئنی سبکه بیر قۇشون تأسیس ائتمه یه باشلادی. بئله بیر اۇردونون یارادیلماسی اۆچون گرک ایدی ایلك نۆبه ده ساواش میدانلاریندا پیشیب، سۇواریلیمیش، صداقتلی، دۇنمز و قۇرخماز ایگیدلردن قۇشونون اۇزه یی عنوانیندا استفاده اۆلونسۇن. بو ایش یالنیز محمدقولو خانین اۇز نظرله باش توتاییلردی. اۇناگۆره ده محمدقولو خان قۇشون منصبلرینی بو آدلارینی چکدیگیمیز شخصلره وئردی: ۱- قۇشون رئیس لریندن نقی خان اۇغلو افشار قاسملو. ۲- ابراهیم خان افشار قاسملو. «دیوان بگی»: ۳- مۇمون خان اۇغلو افشار محمود خان افشار صایین قالا (سرکرده). ۴- الله یار بگ افشار ارشلو. ۵- حسینعلی بگ افشار ارشلو. ۶- شهریار خان اۇغلو محمد طاهر سلطان افشار گۆندوزلو. ۷- کهکلو طایفاسی نین بگ زاده سی محمد بگ کهکلو. ۸- حسین بگ قره حسنلی (سرکرده) ۹- نوروزعلی سلطان قاسملو افشار. ۱۰- میرزه خان بگ خلج جزایرچیلر (تۆفنگچی لر) باشچیسى ۱۱- آغاخان بگ (زنبکچی لر باشچیسى) و بیر چۇخ سورات، جبّه خاننا، پالتار و باشقا بۇلوملرین مسئوللاری قۇشونا چاغیریلیمیش دۇیوشچولر، اۇن، اۇتوز، یۆز، اۆچ یۆز، مین و اۇن مین نفرلیک بۇلوملرده تۇپلانمالی ایدیلار. بو بۇلوملرین باشچی لاری دا ترتیب ایله اۇن باشی، اوتوز باشی، یۆز باشی، اۆچ یوز باشی، مین باشی و امیر تومان آدلانیردی. اونلارین گئیملری بۇز رنگده اۇلان یون پارچالاردان تیکیلیردی. دۇیوشچولرین چوخو کۆنوللو دسنه لردن عبارت اۆلوردو و قره چوخا آدلانیردیلار، قره چوخالار آتلی دۇیوشچولر ایدیلر. اۇنلار باشلارینا قیرمیزی رنگلی ساریق باغلادایقلارینا گۆره اۇنلار قیزیلباش دا دئییلیردی. قره چوخا و یا قیزیلباشلارین شالوارلاری تۇپوقدان دیزه دک دار، دیزدن بئله دک گئن، شالوارین دار حیصه سینین اۆزیندن آغ یوندان حاضیرلانمیش دیزه قدر یئتیشن دیزلیک جوراب، بئلدن یوخارییا آرخالیق گئییلردی. هر

دۇيوشچو اۆز بۇي-بوخونونا گۇرە بىر نىچە آرشىن شال بئلىنە سارىيىردى. دۇيوشچولرىن ھامىسى نىن باشماقلارى كل و گامىشىن درىسىندىن دۆزلىمىش چارىق دان عبارت ايدى. چارىغىن اۆزو و بىندلرى كىچى تۆكوندىن تۇخونموش (قزىل ايپلىك دن) ايدى. ھەر دۇيوشچونون قارا كىچى تۆكوندىن تۇخونموش اۆزلوك دئىيلان بىر شىنئلى دە واريدى. اۆز لوك دن ياغموردا و سۇيوق وقتلاردا استفادە اۆلوناردى. اۆزلوك عىنى حال دۇيوشچونون آتىنى دا ياغىش، قار و سۇيوقدان قۇرويوردو. مین باشى لارىن و امير تومانلارین اۆزلوگو آغ كىچى تۆكوندىن حاضرلانمالي ايدى. زىنركىچى لر(دوہ بئلىندە كىچىك توپ داشىيانلار) باش سارىغى يئرینە قىرمىزى بۇرك و چارىق يئرینە گۆرچو چكەدن استفادە ائدىردىلر. مین باشى لار و امير تومانلارین گئىمى گۆى رنگلى ماھوتدان اۆلمالي ايدى.

يورت دۇيوشچولرى نىن سلاھلارى اكثر ياسا قئىلینجى ايدى. پىادەدن توموش آتلى يا قدر ياسا قئىلینجى گۆتورمك ھامى اۆچون اجبارى ايدى. فقط سۆنگوچولرە قئىلینج لازم اۆلموردو. جزايرچى لرىن (تۆفنگچى لرىن) سازمانى سلاھى باشدان دۆلما نادى تۆفنگ ايدى. بو نوع تۆفنگ فابرىكا دئىيلان لۆلەسى خانلى، تك گۆلله آتان و دۆرد يۆز متردن آرتىق آتىم گۆجو واريدى. دۇيوشچولرىن ھەر بىرى نىن بئل شالى نىن آلتىندا بىر خنجىر، سرکردە لرىن ايسە بئلىندە بر قۇشا لۆلە تاپانچا اۆلمالي ايدى. سۆنگوچولرىن آتى اۆلوردو و سلاھلارى عبارت ايدى سۆنگو، چنگك و اۆن دۆرد مترلىك كندىرىندىن. عىنى حالدا نادرشاه وقتىندىن قالادا قالمىش ساتور، بالتا، قايا داغيدان تۇپلار دا يورت قۇشونوندا استفادە يە وئرىلمىشىدى.

محمد قولوخان اۆلكە اىچرىسىندە يئنى يىتمەلر و گنجلىرى سوادلى و باجارقلى بئجرمك اۆچون مکتبخانالارین اچىلماسىنا فرمان وئردى و اوغوزلو افشار كىمى بىر چۇخ علملرە احاطەسى اۆلان بىلگىنى مکتبخانالارا سۇرۇملو مدىر تعيىن ائتدى. محمدقولو خان جوانلارى خصوصىلە منطق و بلاغت علمىنە، ھمچىن مختلف پىشەلر و ال ايشلرىنە يىە-لنمگە تاپشىرىق وئىردى. اورمونون جمعه مسجدى نىن علمى حوزەسىندە جوانلار گۆندەلىك نظرى درسلردىن علاوه دۇيوش سلاھلارى دۆزلىتمە يى و سلاھلارین تعمىرىنى، آت يەرى و اۆزنگىسى دۆزلىتمك، پالتار، چارىق، چكە تىكمك، دىزلىك و اۆزلوك تۇخوماق، قۇشون اۆچون بارىت، قورشون، فېشنگ و حربى سورات حاضرلاماق اۆيرىردىلر. گئىتدىكجە بو اۆيرىنچى لرىن اىچىندىن باجارقلى اوستالار ميدانا گلدى.

محمدقولو خان، تارىخى آذربايجانين بۆتون سرحدلرى نىن قۇرونماغىنى اۇنا نسبت ايلقارلى و وفالى اۆلان ائلات و عشىرە باشچى لارىنا تاپشىرمىشىدى و عىنى حالدا آذربايجاندا ساكن اۆلان بۆتون طايفالارین بۇيۇكلرى ايله گۆزل، خۇش نىتلى علاقەلر قورا بىلمىشىدى. محمدقولو خان دۆولتى نىن وارلىغى، خصوصىلە اۆتون يورت اۆزدوسۇنون تشكىلى

آذربايجانين فوزئينده و قاققازداكى حاكم خانلاردا كۆرك، دىرك اولدو. او تشكىلاتا كۆوه من لردن بىرى ده قارا باغ حكمرانى ابراهيم خليل خان ايدى.

او اوز وزىرى و مشاورى اولان ملا پناه واقفى بىر باش مجار آتى، بىر چوخ دىرلى تحفه لر، بىر نئجه آتلى ايله برابر محمد قولو خانين حضورونا كۆندردى. ابراهيم خليل خان بئله بىر دؤولتين وارليغىنى اوزو و باشقا خانلىقلار اچون بؤيوك بىر داياق و كۆونج كىمى دوشونوردو. ملا پناه واقف و اونونلا همسفر اولانلار بىر نئجه كۆن دؤرد بورجلو عمارتده قۇناق قالدىلار. اونلار يئنى سيستملى يورت قوشونونون مانئور حركت لريندن چوخ حئير تلىدىلر. محمد قولو خان طرفيندن ده ابراهيم خليل خاننا تحفه اولونان بىر قبضه خانلى فابريكا توفنگى، اميرلره مخصوص اولان بىر آغ اوزلوك، بىر قبضه تاپانچا و بىر تاغ زربافت شال ايله قوناقلارى چوخ احتراملا شوشا شهرينه دؤغرو يولا سالدىلار. بو ملا پناهين سونونجو سفرى دئيبيل ايدى. او دفعه لرله شوشا و اورمو آراسيندا بئله دوستلوق و قارداشلىق تمثيلچى سى كىمى سفرلر ائتتى.

محمد قولو خان افشار آذربايجاندا حاكم اولان خانلارين باريشىغا اينامى اولانلارنى باريشىق يولو ايله، اولمايانلاى ايسه قاطعتلى و كسكىن داورانىش ايله اطاعته چكمه يه موقق اولموشدو. اونا كۆره ده ۱۱۹۹- جو ايلين قوربان بايراميندا خانلىق لار آراسيندا يارانان اتحادى قوتلاماق، همچنين يورت اوردوسونون تشكىلى نين ايل دؤنومو مناسبتيله خانلىق لاردان نماينده لر اورمو شهرينه چاغيرىلدى. او كۆن اون دؤرد بىرلشميش آذربايجان خانلىق لاريندن اولان خانلار و بگلر، نظامى مارش هاوالارىلا يورت اوردوسونون رژه سىنى تاماشا ائتدىلر. نمايشده اشتراك ائدن قوشون بۆلمه لرى عبارت ايدى: قره چوخالاردان عبارت اولان پياده و سواره لر، قىزىلباش دؤيوشچولرى، جزايرچى لر (اوزون و پيلته لى توفنگلى پياده نظام دسته - لرى) زنبركچى لر (دوه بئلينده كىچىك تۇپلار داشيانلار) سونگوچولر و اونلار يان آرخاسىنجا قالا داغيدان و قايا پارتلادان تۇپلار. اوردونون رژه سيندن سونرا افشار ايگيدى ممدقولو خانين آدينا خطبه اوخوندو. بو مراسيمده محمد قولو خان اوز چيخيشيندا بىر داها اولكه نين كنجميشى و گله جه ييندن، زمانين فئرتينالاريندان، سياسى و اجتماعى چاخناشمالاردان، حكومت ادعاچى لارى نين آردى كسىلمز توطئه و دسيسه لر يندن دانىشدى و يئنه ده نادرشاه افشار امپراتورلوقونون دؤغرو و اصيل وارىشى اولان آذربايجان افشار حؤكومتى نين وارليغىنى وورغولادى. مراسيمين سونوندا اون دؤرد خانليغين بىرلىك شرفينه اون دؤرد توپ آتيدى.

بو اوغورلو اولايدان سونرا ۱۲۰۱- جى قمرى ايل و خود آفرين قورولتاينا قدر ايكى ايل مدت ينده آذربايجانين بو يئنى تشكىل اولموش حكومتى بىر چوخ ائنىش - يوخوشلارى كئريده قويدو و محمد قولو خانين سياسى و نظامى تدبيرلر يله چتئىلىكلرين چوخو اورتادان

قالدىرىلدى. بو ارادا افشار سردارى يورت قۇشونونون گۆجلىندىر مە وظيفه سىنى ابراهيم خاننا تاپشردى. ابراهيم خان باجاريقلى، ايناملى و ارادەلى خانلاردان بىرى ايدى.

محمدقولو خانين گۇستريشينه گۇره اۇغوز افشار اۋبالارىندان ايكي مين نفر سىنماز ايگيد افشار غازى لرى عنوانيله يورت قۇشونونا آرتيريلىدى. اۋنلار تئزليكله يئنى سلاخلارا قۇشاندىلار. بىر طرفدن دە محمدقولو خانلا خۇى حاكمى حسينقولو خان آراسيندا اۋلان اختلافلارين حل اۋلدوندۇغونا گۇره حسينقولو خانين قصورلارى باغيشلاندى و خۇى حاكمى ۱۵۰۰ مسلح آتلى، جعفرقولو خان دۇنبولى، ابراهيم خان خوى لو و محمدبگ حيدر ان لو باشدا اۋلماقلا محمدقولو خانين خدمتينه وئردى.

۱۲۰۱- جى قمرى ايلين ربيع الاول آييندا اۋنجه دن قۇيۇلموش قاراا گۇره آذربايجانين قوزنى خانلىق لارى ايله بىرلشمك پيمانىنى قطعى لشديرمك اۋچون افشار قۇشونو آرازين اۋ تايينا حركت ائتمەلى ايدى. معين وقت گلدى چاتدى، رحيم خان يورد اۋردوسونون باش كۇماندانى قۇشونندان سان گۇرولمك اۋچون حاضر اۋلدۇغونو سردار محمدقولو خاننا خبر وئردى. سردار معين بىر ھۆندور يئردە دوردو و اقتدار تمثيلچى لرى اۋلان قۇشون بۇلوكلرى اۋز بايراقلار يلا سردارين قارشى سىندان بىر بە بىر گئچدىلر. سۇنرا قۇشون خودافرينە دۇغرو يۇلا دۆشدو.

آذربايجانين يورت قۇشونو خودافرين كۇرپوسۇنە چاتدى. كۇرپو اولجه اۋچ يۈز تۇفنگچى واسطه سيله قۇرۇق اۋلونودو. فرمان وئريلدى كۇرپويه خسارت ديمە سىن دئيه، قۇشون بۇلمە- لرى سئرا ايله كۇرپودن كئچسىنلر. بىرىنچى قره چوخالار فوجو محمودخان افشار باشچى- ليفى ايله، اۋنلار ين آردىنجا بلباس سۇنگوچولرى، سۇنرا خۇى و حيدر ان لو آتلى لارى، سۇنرا خلىج آتلى لارى، سۇنرا سيرا ايله تىريزدن خداداد خان فوجو، مراغادان گلن محمدخان فوجو، ساووجبولاقدان موكرى آتلى لارى، سراب و اردبيلدن گل مىش شقاقى آتلى لارى صادق خان شقاقى باشچى ليفى ايله و ان سۇنرا ميرزا خان بگ خلىج، حسينقولو خان ارشلو، حسن بگ قره حسنلى، محمدبگ كهكلان، محمد طاھر سلطان گۆندوزلو افشار و رحيم خان افشار قاسملو و باشدا سردار محمدقولو خان افشار اۋلماقلا يورت اۋردوسۇنون اۋز لو ك قره چوخلار يندان عبارت اۋلان بئش فوج آتلى ايله برابر كۇرپونو كئچدىلر. كۇرپونو كئچر- كئچمز اۋندە گئدن جعفرخان دۇنبولى و بوداق خان موكرى آتلى لارى دفعتاً بىر قروپ قابان آدى ارمنى سلاھلى لار ينا راستلاشدىلار ھر ايكي طرفدن آتيشما باشلاندى، ارمنى لرين چۇخو ھلاك اۋلدو. قاچان قاچدى، قالانى دا ياخالانىب اسير اۋلدولار. قۇشون يۇلونا دوام ائتدى. بىر گۆن سۇنرا ارمنى لرى باش كشيشى بىر يىندە انجيل، بىر يىندە خاچ توتاراق اۋردونون قارشى سينا

گلیب آغلايیب، سیزلایارق باغیش دیلهدی. قاراباغلی ابراهیم خلیل خانین واسطهچیلییی ایله محمدقولو خان اوتلاری باغیشلادی.

خاچاتور، سدراک و باش کشیش خراجلارین اؤدهیندن سوئرا اسیرلرله برابر آزادلیغا بوراخیلدیلار. اسیرلرین ایچینده اوسوب آدلی بیر گۆرجو توپچو قرهچوخالارا قاتیلاراق گلّه-جکده توپچولوق وظیفه سینده چالیشمالی ایدی. جوانشیر قوشونو دا افشار اوردوسونا قاتیلدی. افشار سرداری طرفیندن فرمان وئریلدی بۆتون قوزئی خانلیقلارینین ساحلی قوهلری یورت اوردوسونا قوشولسونلار.

شوشانین پناه آباد قالاسی آذربایجانین قوزئی خانلیقلاریندا اولان ان محکم و سینماز قالالاردان ایدی. بو قالانین قاپیسی محمدقولو خانین یورت اوردوسونون اوزونه آچیلدی و جوانشیر خانین مین آلتی یۆز نفرلیک سواری لری افشار اوردوسونا قاتیلدی. بو اوغور و مبارک لییه گۆره ایکی گنجّه- گۆندوز شنلیک و بایرام توتولدو.

بایرامین ایکینجی گۆنونده گنجّه خانی جواد خان آلتی یۆز آتلیسی ایله برابر قاراباغا گلیب چوخ کۆنوللو حالدا محمدقولو خان دؤولتی ایله بیرلیک اعلان ائتدی. اؤ چوخ احتراملا قبول اولوندو.

اتحاد، بیرلیک و مقدس آماج جارچیسی اولان یورت اوردوسونون سسی و ساوی بۆتون قافقاز اراضی سینی بۆروموشدو. اؤناگۆره ده باکی و دربند حاکمی حسین خان خسته اولدوغونا گۆره اؤز اوغلو رحیم خانی بیر عذر دیلگی و سایغی مکتوبو ایله و لازمی تحفه لرله افشار خانین حضورونا گۆندردی و بو بیرلیگه قوشولدوغونو اعلان ائتدی. افشارخانی رحیم خانی چوخ سئوگی و احتراملا قبول ائدی، اؤنو اؤز ائولادی کیمی خطاب ائدهرک اؤز کناریندا اوتورتدو و فرمان وئردی یورت امیرلرینه مخصوص اولان گۆی ماهوتدان گئییم، بیر قیزیلباش بۆرکو، بیر جۆت مهمیزلی چکمه و بیر باش مخصوص آتلا بوخان اوغونو تلتیف ائتسینلر. افشار خانی سوئرا آذربایجان خانلیقلاری آراسیندا گرکلی اولان بیرلیک و اتحاد حقیقنده سۆز سؤیلهدی و تک خانلیق و باشلی باشینالیغین نهایتده فنا یا اوغرایا جاغینی بیر داها تذکر وئردی. افشارخانی باکی خانزاده سینه تاپشیردی کی، باکی دا اؤزو کیمی ایکی مین نفر قانلی- غیرتلی جوانلاردان باشینا تۇپلايیب، دائم دؤیوش فنلرینی مشق ائدی، همیشه وطنین مدافعه سینه حاضر اولسونلار.

محمدقولو خان بۆتون خانلاری و اوردو امیرلرینی بیر مشورت جلسه سینه ییغیب گۆرجوستانی آذربایجان تابعلیگینه گتیرمک اۆچون اؤنلاین سسینی و فکرینی بیلیمک ایسته-دی. سسلر مثبت ایدی. لاکین قرار بئله اولدو کی، اولجه محمدقولو خان افشار آدیندان بیر مکتوب تیفلیس والیسی آرگنلی خانا گۆندریلسین، مکتوبو عسگرخان ائشیک آغاسی ایله

احمدخان مقدم مراغه‌ای آپارمالي ايدى. مکتوبدا بئله قید اولونموشدو: «بیز بئله اراده ائتمیشیک کی بۆنؤو آذربایجاندا اؤز بیر ائولی لریمیز ایله بیر متحد حکومت قوروب، یاد ائلللی متجاوزلری و یؤلوموز اؤستونده اولان مانعلری محو ائدک. بیزه قۇشولماق ایسترسیزسه قاراچایدا بیزیم اؤردوموزا گلین، عکس تقدیرده ایشین عاقبتینه اؤزونوز جوابده اولمالی سیز». مکتوب تیفلیس والیسی نین الینه یئتیشدی. اؤ، نامه‌نی اؤخویاندان سؤنرا افشار خان‌نین ائلچى لرینه سؤیله‌دی: «سیزینله دوستلوق و بیرلیگه بیزیم احتیاجیمیز یؤخدور!»

جواب افشار سردارینا یئتیشجه یین متحد قۇشون ایلدریم کیمی قارا چای یؤلوندان گۆرجوستانا دؤغرو یۆرودو. بیر نئچه گۆن ساواشدان سؤنرا بیر چؤخ گۆرجو و چرکز لردن عبارت اولان دؤیوشچولر، همچنین آرگئلی خان، اونون دؤولتلی نین آغ ساققاللاری ایله بیر کشیش حضورا گلیب افشار سرداریندان باغیش دیله‌دیلر. آرگئلی خان بئش مین اشرفی وئرگی وئردی و سؤز وئردی که ایلده آلتی مین تۆمن اورمو دارلاماره‌سینه وئرگی گۆندرسین. بئله‌جه گۆرجو اسیرلری، اؤ جمله‌دن آرگئلی خانین خاتونو، قیزی و باجیسی و تیفلیس کلیساسی نین کشیشی آزادلیغا بوراخیلدیلر.

تیفلیس مسئله‌سیندن سؤنرا افشار یورت اؤردوسو قاراچای دؤشگره‌سینده اؤتوراق ائندیلر. بو حالدا شیروان حاکمی مصطفی خان و شکی حاکمی محمدحسین خان اؤز تحمه- لرله افشار سرداری نین قۇللوغونا چاتدیلر، اولار یوباندىقلارینا گۆره عذر دیله‌ییب و متحد حکومته تابع اولاجاقلارینی بیلدیردیلر. قاراچای دؤشگره‌سینده افشار سرداری طرفیندن داها بیر فرمان وئریلدی. آرازین اؤ تابی و بو تاییندا اولان بۆتون خانلیق باشچی لاری اتحاد و بیرلیک عهدنامه‌سینه قۇل قۇیماق اؤچون جمعه آخشامی ربیع‌الاولین ییرمی بیرینده ۱۲۰۱- جی ایلده خودآفرین قورولتاییندا ییغیلمالی دیرلر.

تعیین اولونموش گۆنده خودآفرین دؤشگره‌سینده طاغلار بزنمیش. ظفر بایراقلاری گۆل- چیچک ایچینده، خیمه‌لر قورولموش، ساز، دؤهول و زورنا هاوالاری ایله قره‌چوخالارین جالمان (باللی) گئتمه‌سی و موسیقی ترنومو ایچریسینده قۇناققلار مختلف خانلیق لاردان دسته- دسته هوسله و افتخارلا گلیب چاتماقدا بیدیلر. اؤ تاریخدن بیر گۆن قاباق آذربایجان باشا- باشیندا اولان خانلیق لارین خانلاری و بگلری نین دئمک هامیسی دؤشگره‌ده حاضریر اولدولار. قۇناققلار هامیسی تشریفاتچی لار طرفیندن قبول ائدیلدن سؤنرا، بؤیوک قورولتایدا ییغیلدیلر. باشلانیشدا سردار محمدقولو خان آباغا قالخیب سؤزه باشلادی: «بو اوغورلو گۆن و اوغورلو ساعاتدا بو مقدس یغرده بۆتون آذربایجان طایفا باشچی لارینا و ائل- اولوس لارینا شرفلی و افتخارلی فرصت دیر. بو مکان یعنی خودآفرین بؤلگه‌سی چؤخلو تاریخی اولای لارین شاهدی دیر. بؤیوک نادر شاهین دا سلطنتی بو مکاندان باشلادی. بیز ده اولکه‌میزین گله‌جه-

يىنى بو يىئردە رقم وورمالى يىق. بو گۆن ائشيك دن و ايچرى دن بيزيم كۆلگه ميزى قئلينجلايان آز دئيلدير. بير گۆن محمدحسن خان قاجار، بير گۆن كريمخان زند، بير گۆن عليمردانخان زند، بير گۆن كافر اوروس لار و باشقالارى. نادرشاهدان سوئرا بيزيم اۆلكه ميز چوخ دسيسه لره و فلاكت لره توش اولدو. نفاق، داغينا قليق، باشلى - باشيناليق، آجلىق، يۇخسوللوق و يازيقليغا باعث اولدو. ايندى ايسه سيز ائل - اولوس باشچى لارى، اؤز سؤزونوز و پيمانلارينيز اؤزرينده وفالى و ايناملى اولسانيز، هاميليقجا ال - اله، كؤنول - كؤنوله اۆلكه نين كئچميش احتشامينى و عظمتينى يئرینه قايتارا بيله جه ييك.»

سردارين سؤزلىرى بيتينجه قورولتايدا اولانلارين هاميسى آياغا قالخيب محمدقولو خان افشارى بۆتون آذربايجان و قافقازين سردارى و آذربايجان دؤولتى نين باشچيسى عنوانيندا تائيد و تصديق ائدهرك، اونون آغير زحمتلرينه گؤره منتدالايق و اورمو دارالاماره سينه تابعليلك لرينى بيلديريب. وقتينده ديوانى خراج لارى دؤولته اؤده مەيى بير داها تاكيد ائديلر. بئله ليكله قورولتاى بيتدى و اشتيراكچى لار اؤز يوردلارينا دؤندولر. ميرزه مصطفى سعد آبادى حكومتين منشى سى و مستوفى سى اؤ گۆنون ماده تاريخى نى فارسجا دؤرد بيت شعرده بئله سؤيله دى:

محمدقولو خان افشار اورمو در آذربايجان سردار شوكت
بضرب تيغ بران شد بريخت امير اصلان را انداخت از تخت
به خيمه در خداوند آفرين پل به مجمع اندرون حكام كسوت
رقم زد مصطفى از شان آنروز ظفر با اوست شد ميناي قدرت

بو محتشم قورولتايدا اون سگگيزنجى عصر آذربايجان خانليق لار بيرلييندن عمله گلמים حكومت محمدقولو خانين اؤز افاده سيله دئسك آذربايجاندا بير اتولى لرين دؤغرو و دؤزگۆن حاكميتى، بۆتون خانليق لارين سس وئردىگى، خلق ايچيندن جوشموش حاكميت قانوناً و رسماً وارليغىنى اعلان ائتدى.

اورمو دارالاماره سيندن هدايت و اداره اولونان، بير - بيرينه باغلى اولان اون دؤرد خانليغين بيرگه حكومتى يعنى اورمو افشار حكومتى هجرى - قمرى ۱۲۱۳ - جو ايله دك دوام ائتمكده ايدى. لاکين ۱۲۰۵ - جى ايلده قدرت اله كئچيرميش آغا محمدخان قاجارين اورموي قوشون كئشليگى بو حكومتين ارکانينى تلاطمه سالا بيلدى.

آغا محمدخان قاجار ايللر بؤيو اؤزونه قوشون ييغيردى. اونون آماجى بير اؤتوز - قيرخ مين نفرليك قوشونلا اورمونو محاصره يه آليب، افشار سرداريني اؤزونه تابع ائتمك ايدى. محمدقولو خان اؤز عاغيل و ذكوتى ايله بو آغير فيرتينانى اؤز خئيرينه چئوييره بيلدى و ظاهرده آغا محمدخانين تصديقى ايله اورمو حكومتينده ابقا اولوندو.

لاکین شرط اولدو کی، محمدقولو خانین یاردیمی ایله آغا محمدخان شوشا قالاسینی و گۆرجوستانی آلیب اؤز حکمرانلیغینا قاتسین. اما محمدقولو خانین ایچریسینده باشقا فکرلر گئدیردی. ۱۲۱۱- جی قمری ایلده محمدقولو خانین و ابراهیم خلیل خانین تۆکدویو پلان اساسیندا آغا محمدخان قاجار شوشا قالاسیندا هلاک اولدو. بو واقعه دن سؤنرا اونون قارداشی اوغلو باباخان، فتحعلیشاه آدی ایله تهران دا سلطنت تختینده اۆتوردو. محمدقولو خانین فرمانیله اون دؤرد خانلیق باشچی لاری تبریزده عطاالله خان شقاقی باغیندا ییغیشیب اؤرادان فتحعلیشاهی مغلوب ائتمک اۆچون تهرانا یؤروش ائتمه لی ایدی لر. فتحعلیشاه بو یؤروشون دفع ائتمه سینى اوغلو عابباس میرزایا تاپشیردی. عابباس میرزا، افشار ائلی نین سیندیرماغینی یالنیز حیه و تدبیرله ممکن اولدوغونو بیلیردی. بو طریق ایله زنجان دا عابباس میرزانین جنگی حیه لری افشار خانینی مغلوبیته اوغراتدی. دؤیوشده افشارخانی یارالی حالدا قاجارلارین چنگینه کئچدی. فتحعلیشاهین فرمانیله افشار سرداری مازندرانین ساری شهرینه آپاریلدى و اؤرادا قتله یئتیریلدی. بئله لیکله آذربایجانین بۆتؤلوگۆنو ایسته یین، اونون سعادت و باش اوجالیغینی آرزولایان غیرتلی افشار سرداری قاجار پادشاهی ایله اؤلدورولدی. . .

قایناقلار:

- ۱- مصطفی سعادت آبادی (افشار تذکره سی- ال یازماسی) اساسیندا مرحوم علی خوشنویسین تألیف ائتدیگی «محمد قولو خان افشار» ناسر- انتشارات آذر کهن- تهران ۱۳۸۰.
- ۲- میرزا رشید ادیب الشعرا- تاریخ افشار (۲ جلد) بکوشش محمود رامیان- پرویز شهریار افشار- چاپ شفق تبریز ۱۳۴۵.
- ۳- سرزمین زردشت- تألیف علی دهقان- چاپخانه مشعل آزادی - انتشارات ابن سینا ۱۳۴۸.
- ۴- احمدکاوایپور- تاریخ ارومیه- انتشارات آذر کهن- ۱۳۷۸.

ادبیاتیمیزین افقلری

«حسن مجیدزاده ساوالان حقیقنده»

• انسمیرا خانیم شوکوروا

اٹل و خلق حیاتی نین ترجمانلاریندان بیرى ده گۆنئی آذربایجانین اردبیل شهرى نین یاخین لیغیندا، ساوالان داغی نین اتکلرینده کی «نیر» شهرینده دنیا یا گؤز آچان حسن مجیدزاده دیر. شاعرین دؤغولدؤغو ۳۰- جو ایلرده ایراندا مرکب اجتماعی- سیاسی حادثه لر باش وئرمکده ایدی.

محمد رضاشاه پهلوی حاکمیتی نین ظلمونه، حاکم اصول- اداره نین قانونسوزلوقلارینا، چینوونیک و اربابلارین اؤز باشینالیقلا رینا، دؤزه بیلمه یین زحمتکش اهالی موجود رژی مه قارشى اعتراض سسینی قالدیریر. ملی حق و حقوقلاری اوغروندا مبارزه یه قالخیر. گۆنئی آذربایجاندا آذربایجانین ملی آزادلیق حرکتی نین یئنی دالقاسی کؤکره بییردی. بۆتون بو حادثه لرین شاهیدی اؤلان بالاجا حسن ده محرومیتلره، سیخینتی و احتیاجلارا معروض قالیردی. آتاسی بو دوروم و سیخینتی لارین جانا گلنلریندن بیرى کیمی تعقیب اولوندؤغوندان ائو- ائشیگیندن دیدرگین دؤشموشدو. عائله نین باشچیسى قانلی حادثه لر زمانى اولوم- دیریمی بللی اولماییب، یؤخ اولدوقدان سوئرا باباسی (آتاسی نین آتاسی) عائله نی تهرانا کؤچورتمک مجبوریتی قارشى سیندا قالیر. چۆنکی تبریز قان گؤلونده اؤزوردو. ۱۹۴۶- جى ایل ۲۱ آذر حرکتی نین دئموکراتیک حکومتینه ارتجاسی قوه لر طرفیندن دیوان توتولماسی دهشتلی ملی فاجعه ایدی.

حسن ده اثرکن یاشلاریندان ایشله مه یه، باشسیر قالمیش عائله یه چؤره ک پولو قازانماغا مجبور اولور. الکترومیکانیک اعمالاتخانا سیندا شاگردلیک ائدیر و قیسا مدتده چیلنگر و الکترومیکانیک صنعتینی اؤیرتیر. ۱۲ ساعتلیک آغیر ایش رژی می اؤنون ادبیاتا، آذربایجان تۆرک دیلی نین تاریخینه، تورکجه نین اینجه لیکلرینه اؤلان تۆکنمز هوسینی بؤغا بیلیمیر. اؤ آذربایجان ادبیاتی نین نظامی، خاقانی، اوحدی، فضولی، حبیبی، سیدعمادالدین نسیمی، سیدعظیم شیروانی، م- ع- صابر، ص- وورغون، س- رستم، ع- واحد و ب... یارادیجیلیغیندا تفحص (آراییب- اختارما) ائدیر، الهام آلیر. اؤنلارین اثرلریندن تأثیرلنهرک دؤغما ادبیاتلا دینجلیر. ادبیات شناسلیغا دائر مقاله لر یازیر. سیدعظیم شیروانی، میرزا حسن رشديه، م-

مشفق، حاج رضا صراف و باشقالارى نین حیات و یارادیجیلیغینی یازیر. اؤندان اؤنجه دؤغما فؤلکلور و فؤلکلوریک شعر، ماهنی، آتالار سؤزلری، رسم و مراسیملریمیزله ماراقلانیر. شعرلرینده ائل و خالقى نین مؤدریک سؤز و ماهنی لاریندان الهام آلیر. هر بیر کیچیک ماهنی دان یئرلی و دَیرلی پوئما اثری یارادابیلیر. شعر و ادب صنعتکارلاری نین حیات و یارادیجی لیقلارینا یئنی ادبی دَیرلر پرزما (نقطه نظر) سیندان یاناشاراق قلمه آدیغی مقاله لری تۆرک دیللی نشریه لرده «وارلیق» درگی سینده درج ائتدیریر.

تهران، تبریز، اردبیل رادیولاریندا، رودکی سالونلاریندا، شعر-صنعت مجلس لرینده آردیجیل اؤلاراق چیخیش اندیر. باشی قارلی ساوالان داغینا، آنا وطنه اوجا محبتی نین ایفاده سی کیمی «ساوالان» تخلصو ایله یازماغا باشلاییر. اؤ، بۆتون تۆرک دنیا سیندا دا ائله بو امضایله تانینیر و سئولیر.

ائلینی، دیلینی، تۇرباغینی اۆزکدن سئون، اؤدلار یوردو آذربایجانى نین آیدین گله جه یینه اینانان، خلقینه و وطنینه، اؤنون مدنیتینه، عادت-نعنه لرینه، بیر سؤزله، ملى-معنوی د-یرلرینه دؤشمنچى لیک مؤوقعیندن یاناشاراق خیانت ائدنلره، ملى وارلیغینا خور باخانلارا قنیم کسیلن ساوالان آنا دیلی نین صافیغی، وارلیغی نین قۇرئوماسی اوغروندا بۆتون عمرو بؤیونجا قیزغین چالیشمیشدیر. شاعرین اثرلرینده آنا دیلینه، وطنه، ائل-اؤبایا، تۆرک روحونا درین سئوگی، سؤنسوز محبت قیرمیزی خط کیمی کئچیر. آنا دیلینی ملی وارلیغین اساسی سایان شاعر یازیر:

ای بؤیۆک اؤلوسون آناسی آنام اؤغـوز ائللریمدن قالان نیشانام

عشقیله یاشایام، عشقیله یانام سنسن بو باغریمدا چیرپینان دیلیم

آنا دیلی، قاداغان ائدیلمیش، ملى حق و حقوقلاری تاپدالانمیش دؤغما خلقى نین وار اؤلدوغونو- وارلیغینی «وارلیق»- ین صحیفه لرینده لیاقت و غرورلار تجسم ائتدیرن ژورنالین تأسیسیچیسى و باش رئداکتورو، گۆرکملی عالم، جراح، دیلچى و ادبیات شناس جواد هیئت، تۆرکولوق- شاعر حمید نطقى، فؤلکلورشناس عالم محمدعلی فرزانه و خالق ادبیاتی نین یۆرولماز تدقیقاتچیسى علی کمالی، استعدادلی شاعرلر کریم مشروطه چى "سؤنمز"، عزیز محسنی، اسماعیل هادی، عبدالکریم منظوری خامنه، پروفسورلار- غلامحسین بیگدلی و حمید محمدزاده و بیر چۆخ باشقا ضیالی لار کیمی ساوالان دا اوزون ایللردن برى ملى حق و حقوقلار، واحد ادبی دیل، واحد یازی مدنیتی یاراتماق اوغروندا چۆخ جدی چالیشمیشدیر. ساوالان جواد هیئتین ائل- اؤبا، گؤنئی آذربایجان خلقی و ادبیاتی قارشى سینداکی خدمت- لرینه یۆکسک دَیر وئرهرک استاددا حصر ائتدیگی شعرینده یازیر:

سن ائلين دائىمى بىر قايغى كىشى، محرمى سن

وطنين خادىمى، يورد عاشقى، ائل گۇركىمى سن

ساوالان يارادىچىلىغى نىن معاصر گۇننى آذربايجان ادبىياتىندا اۇزۇنە مخصوص يىرى وار. اۇنون يۇكسك ايدئالى اترلرئندە بىر چۇخ مطلب سطر آلتى و يا آچىق تصويرلر واسيطەسىلە اۇخوجونون ادراكينا، دۇشونجه لرئنه، سرايت ائدير.

ساوالانين شعر و پۇئمالارئندا مجازلارين، فۇلكلور نمونەلرئنين چۇخلوغو اۇنون خلق روحونا، سۇى-كۇكونە نەقدر باغلى اۇلدوغونون، شفاهى خالق ادبىياتىندان يۇكسك صنعتكارلىقلا بهرەلندىيى نىن تظاھرودور. شاعر يۇكسك بدىعى پۇئتيك فكرين ان يىغجام ايفادە فۇرماسى اۇلان لاکونىك (موجز^۱) شعرلرئنى چۇخ ساىلى باياتى لارئنى اصل صنعتكار مھارتيلە قلمە آلمىشدير:

باخىرسان ھارا گۇزلر

عزىزيم، قارا گۇزلر

چاتدىق ايلقارا گۇزلر

قۇللارين سال بۇينوما

گۇى داشدى اۇزوك قاشى

فيروزه اۇزوك قاشى

آتماز قۇھوم- قارداشى

كىشى دە غيرت اولسا

شاعر حياتى دىرلرئن و رئال حادىثەلرئن، خالق عنعنەلرئنين دولقون شكىلە انعكاسينا چالشمىشدير. اۇ فۇلكلور نوعلرئنين ھر يئرئندن توتמוש بدىعى ادبىيات درين عرفانى-الاهى فۇرملارئندا طبعينى سئنامىشدير. بۇيۇك عارف يونس امرەنئن و بۇيۇك فيلسوف عارف حكيم فضولى نىن غزللرئندن بىر نئچەسىنى بئشلەمىشدير. بۇيۇك تۇرك عارفى يونس امرە غزلى نىن بئشلەمەسىندن بىر بندى بئلەدير:

دۇشسە وجودە ذرەجە الھى عشق نيشانەسى

بۇرو بۇتون بو عالمى قھقى عاشيقانەسى

بو لطف اولورسا ھر كيمە اسگىك اولور داھا نەسى؟!

«بىر ساقى دن اىچدىك شراب، عرشدن يۇجە ميخانەسى»

«اۇل ساقى نىن مستلرئى يۇز، جانلار آنون پىمانەسى»

^۱ - موجز = يىغجام، قىسا، گۇدك.

ساوالان کلاسیکلریمیزین درین کلاسیک سبکده قۇشدوقلاری اینجه، نازیک بدیعی معنالی غزللری گۇزل بدیعی، معاصر خلقی معنالار داشییان مصراعلارلا اویغون، یاراشیقلى تلفیق ائده بیلیدیر.

او، یاخشی گۇنده ده چتین و آغیر چاغلاردا دا خالقینین یانیندا اۇلماغی باجاران، ملتی-نین سئوینجینه سئوینیپ، کدرینه کدرلنن روحیهلی، باجاریقلى وطنداش شاعر، وجدانلی ضیالی دیر. بوردا بۇیۇک فلسفه، منطق، ادب و حکمت شاعری فضولی غزللرینین بئشله-دیکلریندن بیر بند:

آی آدین آدم قۇیوب عالمده هئچ غم بیلـمهـین
یاکی، بیر مسکین یتیمین گۇزده یاشین سیلمهـین
ائل غمیه سؤلما ییب، ائل شادلیغـیـلا گؤلـمهـین
«گلمه قبریم اؤزره ای عشق ایچره بن تک اؤلـمهـین»
«طعنه تاشی دیر سانا سنگ- مزاریمدان ساغین»

شاعر صنعتکارلیقلا قلمه آلدیغی اوریزینال غزللرینده ده اؤنو دۇشوندورن، ناراحت ائدن دۇغما ائلینده ملی مسئلهلری، مشکل لری دیر؛ خصوصیه آنا دیلینه قۇیولان قاداغالاری قاپاردیر. بو محرومیتلرین چۇخ چکمه یه جگینه، ظلم ائوینین نه وقتسه بریاد اۇلاجاغینا، ظالیملارین، ظلمکارلارین قوردۇغو خان- مانین اؤز باشلارینا اوچاجاغینا دا اینانیر.

دائم یاشاییش اۇلـدو بیزه بیر قارا دۇستاق
ال- قۇل یئرینه بنـده وۇرولدوق دیلیمزدن
آنجاق بیلیرم، ظلمون ائوی اۇدولانا جاق دیر
خلق عصیانلی، ائل آهی، بیزیم نیسگیلیمیزدن

طاغوت دۇورو- تهران ۱۳۴۸

محض بو سببدن «ساوالانین شعرلرینی خلقین حسرت و هیجرانینین ادبی سالنامه سی-نین چۇخ اۇخونان صحیفه لری سیراسینا داخل ائتمک هئچ ده یانلیش اۇلمازدی».

۴۶- ۱۹۴۵- جی ایللر ملی آزادلیق حرکاتینین یاتیریلما سی، ملی حکومتین مغلوب ائدیلمه سی، ائل و انقلاب فدائی لرینه دیوان توتولما سی اؤنون یادداشیندا تاریخین قانلی صحیفه سی کیمی یازیلیمیشدیر. ساوالان «آنا» پۇئماسیندا محض ملی دئموکراتیک حکومت مغلوب ائدیلدیکدن سؤنرا جنوبی آذربایجاندا باش وئرن حادثه لرین، جانلی شاهدی اۇلدوغو و آغریسینی ایللر اوزونو قلبینده یاشاتدیغی فاجعه لردن بیرینی- قهرمان آنانین اؤز ایدئالی اوغروندا جانینی فدا ائتمه سینینی قلمه آلمیشدیر. شاعر اؤچون ادبیات بۆتون تاریخ دۇورلرده خالقین یاشادیغی گئرچک حیاتین، بو حیاتدا باش وئرن یئنی کئیفیت دئییشیک لرینین، اؤنون، دو یغو و دۇشونجه لرینین، باشیندان کئچن حادثه و اۇایلارین بدیعی انعکاسی دیر.

«دینلە گلین قایاسین» پوئماسی نین، آدیندان دا گۆرۈندۈیۈ کیمی، موضوعسونو آذربایجانین خلق افسانەسیندن آلسا دا، شاعر اثرده اؤریژینال بیر سئوگی حکایتی قۇرموش، قهرمانلاری نین سیماسیندا اؤخوجوسونو صاف و ادبی محبتین وارلیغینا اینانیدرماغا چالیشمیشدیر. «باهار بایرامی» پوئماسیندا بۆتون یارادیجی لیغی نین باش موضوعو وطن، آنا دیلی، خلقی نین آزادلیق، استقلال دویغولاری نین ترمی اۆلان ساوالان آذربایجان خلقی نین قدیم عادت - عنعنە لرینە، تاریخاً یوردوموزدا خصوصی محبت و جۇشقونلوقلا قید اۆلۈنۈن باهار بایرامی نین اۆزلیکلریندن و گۆزلیکلریندن بدیعی دیلین قدرتیله سۆز آچمیشدیر. مین بیر رنگلی، مین ناخیشلی آنا طبیعتین اعجاز کارلیغیندان، گۆزلیییندن سۆز آچدیغی پوئمادا موضوعو یئنە دە عموم ملی مسئله لرین اۆستۈنده، اجتماعی مضموندا کۆکلە یییر. حقّی سۆیلەدیگینە، حقیقتی یازدیغینا گۆره بۆیۈک صابره رحمت اؤخویور، آنجاق بیر خلق ماہنی - سیندان اقتباس وئەرک:

«سن دتین اؤلما ییب هله، آرخا سو دؤلما ییب هله،

کهنه دن چۇخ اثر دورور، رنگی ده سؤلما ییب هله،

- یازیر و اؤخوجویا سطیر آلتی معنادا چاتدیریرکی، گۆنئی خلقی قۇلۈنداکى بوخۇولاردان هله ده قور تولما ییب، آرزولادیغی گۆنلره قۇوشما ییب.

۲۰- جی عصرین ۲- جی یاریسیندا، ایراندا، عینی زماندا گۆنئی آذربایجاندا فۇرمالاشان ادبیاتدا دا بو میل لر داها آیدین گۆرونمکده ایدی. بو دؤور ادبیاتیندا بیر سیرا ماراقلی و مرگب پروسس لر باش وئیریدی؛ محض بو دؤورده یازیچی و شاعر لر خلق حیاتینا اۆز توتور، اۆز اثرلرینده خلقین تاریخی کئچمیشینە، یاشانتی لارینا، عصرلرین سیناغیندان کئچەرک موجودلۇغونو قۇروبوپ ساخلامیش آغیز ادبیاتینا، فۆلکلور قاینالارینا مراجعت ائدیردیلر. شفاهی خالق یارادیجیلیغی، خلق افسانە و روایت لری نین ماہنی لاری نین مۆتیولری (کۆک مايا) اساسیندا یارانان اثرلردن بیرى ده ساوالانین «آپاردی سئلر سارانى» پوئماسی دیر...

اثر «خان چویان و سارا فاجعەسى» نى قدیم خلق آرا اۆز وئرمیش و اؤلמוש فۆلکلوریک افسانە نین ماہیتینی اۆزۈنده یاشادان «آپاردی سئلر سارانى» خلق ماہنیسی نین مۆتیولری اساسیندا یارادیجی شکیلده قلمە آلینمیشدیر. امکچی انسانلارین سئوگی سینده، عشقینده پاک و سۆن نفسە دک صداقتلی اۆلان ساده زحمت آدمالاری نین پارلاق اوبرازلاری^۱ اثره خصوصی طراوت و اؤخوناقلیق وئیریر. بو انسانلارین قوردوقلاری عائلە - اۆز بالاجا دۆنیالاری صاف، تمیز، لکە سیز، فرحلی دیر...

^۱ - اوبراز: صورت، سیمما، آیدین، بللی، خیال، اصول، قایدا، دانیشیقدا و ادبی یازیدا.

اثرده شاعر بو مقامدا قهرمانلارینین گۆلنارلا سلطانین معنوی- اخلاقی گۆزلیک لیرینی، نجیب انسانی کئیفیت لیرینی، منسوب اولدوقلاری بۆتۆو بیر خلقه مخصوص مآلی پیسیخولوگیانین درینلیگینه دقتی یۆنلدر.

سئوگیلی سیندن آیریلیق سلطانی برک سارسیدیر، قدینی آییر. بۆتون محبتینی، مهرینی اؤنون امانتینه- بیرجه بالاسینا سالیر، اؤنا هم، آتا هم ده آنا اولور.

حسرتله بۆیومه سیننی، تۆی اندیب گلین کۆچوره جهیی، وفالی قادینینا وئردیگی سۆزون گئچکلشه جهیی گۆنو گۆزله بییر. هر گۆن سارانی کۆزینی آلیب چۆله ایشله مه یه گئدیر.

موغان چۆلونون عطیرلی چیچکلرینین، اؤتلارین و گۆللرین قۆینو سارانین یاتاغی، بالالی جئیران ایسه سؤد آناسی اولور. بئله جه، گۆل- چیچک قۆخوسونون، اؤت عطرینین، قوش و بۆجک نغمه سینین ایچینده بۆیویور، جئیران سؤدو، صاف بولاق سویو ایچیر. نهایت، قیتزلار بولاغیندان دا سو ایچیب یئتگینلشن سارا جئیران کیمی بیر قیتز، قنیرسیز^۱ گۆزل اولور. ائپیک^۲ - لیریک پؤئمانین عنصرلرینی اؤزوندە بیرلشدیرن بو اثرده ساوالان باش قهرمانلارلا یاناشی، اوریزینال یئنی بیر اؤبراز دا جانلاندیریپ- سارانین بۆیویوب بؤیا- باشا چاتماسیندا عوضسیر رؤل اؤینایان مین بیر ناخیشلی، جیلوهلی، فسؤنکار آذربایجان طبیعتینین اؤبرازینی (ادبی صورت، سیما) و آنا طبیعتین هر بوجاغی، ناز- نعمتی قیتز جیغازا سیمسار، آرخا- دایاق اولور.

ساوالانین «آپاردی ستلر سارانی» پؤئماسیندا حسرت و آیریلیغین نه قدر دۆزولمز، آغیر و چتین اولدوغونو اؤخوجو دریندن درک ائدیر. چۆنکی شاعر «بیر عائله نین فاجیعه سیننی تاریخ بؤیو بیر- بیرینی عوض ائدن قانلی اشغالچیلیق محاربه لری، تالان و وحشی لیکلری نتیجه سینده وطنه اؤز وئرن فلاکت کیمی معنالاندیرمیشدیر. زحمتکش انسانا خاص اولان اخلاقی گۆزلیک ائللین هئچ بیر زمان اهمیتینی ایتیرمه یه جک عادت- عنعنه لری وطنپرورلیک، امک سئوره لیک کیمی معنوی کیفیتلر اثرده هم عالمانه، هم ده شاعرانه افاده سیننی تاپمیشدیر».

الته، ساوالان اؤز قهرمانلاریندا گۆردویو گۆزل اخلاقی جهتلری، خاراکتر جیزگی لری اصل- کۆکونه، تاریخی کیملیبینه سیخ باغلی اولان خلقه مخصوص معنوی کیفیتلر کیمی قیمتلندیریر. و بو پؤئمادان دا گۆروندویو کیمی، شاعرین وطنداشلیق موقعی، ائل- اؤبایا سئوگیسی، باغربندان قۆپدوغو خلقه صداقتلی اؤولاد محبتینینین تظاهردور. اؤنون یاراتدیغی

^۱ - قیتزسیز: ائشسیز، تاپسیز.

^۲ - ائپیک: قهرمانلیق داستانی.

بديعی قهرمانلار گولنار، سلطان، سارا، خان چوبان اصل- نجابتينه، سۆی- کۆکونه، آنا وطنه صادق انسانلار، وطنداشلاردير.

ساوالانين يىنى ادبی دیرلر پریماسیندان یاناشارق یاراتدیغی طبیعت اؤبرازی احترازا گلیر. بیر عائله نین اؤجانی نین سؤنمه سینه، بدبختلیگینه، آتانی نین فلاکتینه، آزغین بشر اؤولادی نین مظلوم سلطانا، سارایا خان چوبانا ائدیگی طولمه قارشى عصیان ائدیر، بولودلار تۆققوشور، ایلدیریملار چاخیر (شاخیر) سئلر- سولار شاققیداشیر. جۆشقون دالغالار گۆزل سارانی قۆینونا آلیر.

طبیعی غفلتاً جۇشارق لرزه یه گلمه سی، آرازین موغان گۆزلی قیزی باغرینا باسامسی دۆنیانین ثروتیندن، وار- دۆلتیندن محبت و لیاقتی، شرف و ناموسو اؤستون، مقدس توتان ایکی ناموس مجسمه سینى، عزت- نفسی نین آچالدیلما سیندان قۇرویور. ساوالان پوئمانی خلقین یاراتدیغی واریانتا اویغون بیر سؤنلوقلا بیتیریر. ائل- اؤبانین قیز- گلین لری سارا اؤچون یاس توتورلار. قیزین و سلطانین حالینا آغلیا- آغلیا اوجا، قلبی داغلار ساری اسن یئلره اؤز توتاراق ایچلری دولو خزنلو، گۆز یاشلاریلا غم نۆتلارینا بئلمیش شرقی لر اؤخویورلار:

گئدین دئیین خان چوبانا گلمه سین بو ایل موغانا

موغان باتیب ناحق قانا

آپاردی سئلر سارانی بیر اوجا بویلو بالانی

سارامیزی آییردیلار هر ییتنی سؤیوردولار

بیزی غمله دؤیوردولار

آپاردی سئلر سارانی اؤقارا تئللی بالانی

ساوالانین «باهار بایرامی» پوئماسی دا دۆرونون اجتماعی روحونون بديعی درکینی اؤزونده احتوا ائدیر. پوئمادا اؤتۆپیک (مدینه فاضله) احوال- روحیه یۆخدور، طبیعی، بلکه ده اؤخوجولارین اکثریتی مؤلفین چتین شرایطده آزاد محیطدن یازماسینی و آزادلیغی آرزولاماسینی یالیز آرزو، خوش بیر خیال کیمی باشا دۆشه بیلر، اما شاعرین نظرینده اؤخوجونون گلدییی قناعت هئچ ده گئچک مقام کیمی تظاهر ائده بیلمز؛ چۆنکی اؤ دؤور شاعرلری نین هر بیرى مبارزه روحونون سؤندا انقلابلا نتیجه لندیگینی اؤز گۆزلری ایله گۆرموشلر. اؤناگۆره ده جنوبدا یاشاییب- یاراتمیش، بۆتون شاعرلرین قلم نمونه لری گئچک حیاتین ان چتین مقاملارینی ایناندیریجی شکیلده آیدین عکس ائتدیرمیشلر.

«باهار بایرامی» پوئماسیندا ساوالانین صنعتکارلیق مهارتی بیر داها اؤزونو گۆستریر مئتافۆریک (استعارى) خصوصیتلرین قاباریقلیغی ایله سئچیلن اثرده بديعی تصویر واسطه-

لریندن، خصوصیله مجازلاردان، مدیریک کلاملاردان، آتالار سۆزلریندن ده یئرلى- یئرینده استفاده اولونماسى فکرىن داها تأثیرلى ایفادهسینه خدمت ائدیر:

قیزیل گۆنش ایشیق سالیب   مین چیچکلە گلیب باهار
آتالاردان بیر سۆز قالیب: «هر گئجه نین گۆندوزو وار»

و یا خود:

آتالار دا بۆیلە دئییب: «یاخیشدان یاخشیلیق تۇرر»
سن ائلسیری آغیرلاسان   اۆز ائلسین ده حرمت گۇرر

شاعرىن «دینله گیلن قایاسین» و «آپاردی سئلر سارانی» پوئمالاریندا فولکلور اینجی- لری نین معیار، اؤلچولرینی معین ائتمکده اؤخوجو چتینلیک چکمیر.

ساوالان و قلمداشلاری دریندن درک ائدیردیلر کی، اؤ تاي آذربایجان ادبیاتی نین گۆجلنمه سینه جدی تکان وئره جک، اؤز گورلویه قووشماق آرزوسونا خلق بیر داها یاخینلاشا جاقدیر.

دیلىنى، ائلىنى، دىنىنى سئون، بو مقەدسلىك لرین دَیرىنى، قدرىنى بىلن و قلمىله اؤنلارین کئشىگىنده دوران ساوالان یاراتدیغى ضعیف و یا گۆجلو اثرلرینده خلق ادبیاتینا، فولکلورا، افسانه و روایتلره مراجعت ائتمکله گۆستىرىكى، اؤنون قلبى یۆکسک بدیعى، هم ده چۆخ مهم تاریخی، اجتماعى، سیاسى اهمیتی اؤلان آذربایجان خلق یارادیجى لیغىنا محبتله بۇیا- بۇى دۆلودور. بو محبتین دیکتهسيله حسن مجیدزاده ساوالان «آپاردی سئلر سارانی»، «دیوان حبیبى»، «علی آقا واحدین دیوانى»، «تۆرك ماهنى لارى (ایكى جیلده) کتابلارینی آریا، عرصه یه گتیرمیش، «حدیقه السعدا»نى ایسه معاصر الیفبایا چئورمیش دیر کی، فضولى نین شاه اثرى نثرلى- نظملى تايى- ائشى اؤلمايان تۆرك دیلینده بدیعى ادبى و چۆخ دَیرلى بیر اثر دیر کی، ساوالان اصلی سگگیز نسخه لره باخیب علمى ایشله ییب، یازمیش، حاضرلا ییب علم عالمینه چاتدیرمیشدیر.

بو معنادا، بو سگگیز نسخه دن یئدی سینه باخیلیب سگگیزینجى نسخه فضولى ساغ ایکن هق ۹۴۰ دا یازیلیمیش نادر بیر الیازما نسخه نى اساس توتوب ایشله میشدیر.

چۆنکو یونسکو طرفیندن میلادی تاریخله ۱۹۹۴- جو ایل فضولى ایلى اعلان اولدوغونا گۆره ساوالان ۱۹۹۴ دن بیر آى اؤنجه، کتابى الیفدن (ى)-ه دك نفیس شكیله سؤن نقطه یه قدر حاضرلامیش دیر. چۆنکو بو کتاب ساوالانین اینام- اعتقادى ایله باغلى ایدى، حضرت آدم علیه السلام دان توتמוש اولوالعزم، عاغیلى، بصیرت بیبه لرى پیغمبرلرین اؤنملى حاللارینی آچیقلامیش، هامى پیغمبرلرین اشرفى اؤلان حرمتلى، پیغمبریمیز حضرت محمد صلی الله علیه و آله، خاندان عصمت و طهارت- ین حالاتى، اؤز لیکله ساوالانین عمرو بۇیو

عاشيغى اولوب، عشقيه ياشاديغى امام حسين عليه السلام- ين اوزونون اصحاب، انصار و ياخينلارنى نين شهادتلىرى، نبوت خاندانى نين اسير دوشمهلىرى، بونلار ين هاميسي نى ساوالان گوز ياشلارى ايله عاشيغانه ايشله ييب. البته ساوالان بو گوزل اثرين «حديققه السعدا» نين ائپيلوغو (اثرين سون بولومو) نده اونملى بير آچيقلامانى و (اعلامى) كتابين سون حصه سينده وئرميشدير. بو آچيقلاما كتابين اوز وزيرى بويوندا بيرمى سگگيز صحيفه ده ان اسكى چاغ حضرت آدم عليه السلام دؤوروندىن تا فضولى دؤورونه دك كتابدا گئدىن اولايلا (حادثه لىر)، او ايل اسلام ساواشلىرى نئجه اولدوغو و شخصيتلىرى نين آدلارى، اتفاقلار، اونملى، مشهور پيغمبرلىرى و بويوك اسلامى شخصيتلىرى نين ايش، حالات، نئيله ديكلرى نين ده نئجه اولدوغونو آچيقلاميش، شرح وئرميشدير.

ادبيات:

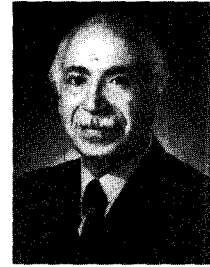
- ۱- جنوبى آذربايجان ادبىياتى آنتولوگياسى ۲- ج- باكى، ۱۹۷۸.
- ۲- مجيد زاده حسن (ساوالان) آپاردى سئلر سارانى، تهران ۱۳۵۶، فارسجا ترجمه سيله.
- ۳- آكادئميك محمد جعفر جعفرى. (وار اولسون بو محبت) «آذربايجان معلئمى» قزت، ۷ امارت ۱۹۸۲.
- ۴- جعفر خندان، اونغور يولو، آذربايجان دؤولت نشرىياتى، ب ۱۹۸۷
- ۵- تاغى يئوا، ا. رحيملى، ص. بايرامزاده، گؤنئى آذربايجان، ب، ۲۰۰۰.
- ۶- گؤنئى آذربايجان ادبىياتى اينترنت سايتى.
- ۷- س- جاويد (خاطره لىر) كتابى، باكى ۲۰۰۲.
- ۸- ص ميروو. جنوبى آذربايجان م- د- ادبىياتى- ۱۹۴۱- ۱۹۹۰ جى ايللىر «علم» ۲۰۰۰.
- ۹- مطلب ب- ادبىيات غزتى نين سگگيز فنورال ۲۰۱۳- نجو ايل ص ۵ «ادبىيات افقلىرى» باشلىقلى بو مقاله كؤچورولوب. مقاله نى يازان اسميرا خانيم شوكور اووادير.

دېلىمىز فولكلور و ادبىياتىمىز

(۵)

● حسن مجىدزادە «ساۋالان»

تائىرى نىن آنالارا باغىشلادىغى بالا سئوگىسى نىن دادلى، شىرىن گۈزلىيى، انسانى باجارىلمايان، تايى و اوخشارى اولمايان گۈزلىلىكلەر دالدىرىر. بو ايش اصلاً مخلوق ايشى دئىيل، يالنىز و يالنىز خالق ايشى دىر. يعنى (بو لطف يارانمىشلاردان دئىيل تىكجە و تىكجە ياراداندان، تايىسىز و بىر اولان تائىرى داندىر.) جىسمانى، صنعى، تىرىيەوى يۇللار ايلە او محبت الە گلەمز، آلىش- ساتىش بازارلارىندا اولماياندىر.

آنا و آنا دىلىندىن سۇز آچاندا اىستر- اىستەمز، بىر آنانىن، بالاسىن سئوئىنچ، سئوگى و اىستىك دۇلو، دادلى، طاملى سۇزلرلە دىندىرمە (دانىشىدىرما)سى، اونا ايچىندىن گلن اۇز دۇغما آنا لايلاسىنى چالماسى، بوى اوخشاماسى يادا دۇشور. آنا، بالاسىنا سۇيلەدىگى سۇزلرە روح باغىشلايىر، اۇنلارى جانلاندىرىر. ائلە- بئلە سس- سۇز اولمور.

آنانىن بالا ايلە دۇغمالىغى، آنا- بالا سئوگىسىلە دانىشىدىغى ھر سسىن- سۇزون جانى وار، چۇخ يوموشاق، قىوراق قاجىر، بالايا داد و لذت وئرىر، بئىنىندە، جانىندا تلىسكن، تىز و يوموشاق ايلەشىر. ايلەشىب يىر بە يىر اولدوقجا لذت و شىرىنلىكلر بالانىن جانىنا يايىلىر. آنا كلمەلرىن قرىنەلرجه درىن ليگىنى، وارىنى، گۇجونو بالاسىنا چاتدىرىر. جان و جىگرى نىن جۇوهرىنى شىرىن سۇزلرلە يۇغوروب بالانىن روحونا يىندىرىر، جانىنا سىندىرىر.

امّا يازىقلار اولسۇن كى، بعضى آنالار، بالانىن، آنا قارىنىندان اۇنس توتدۇغو سئوگىلە دئىيل، ترجمە يولو ايلە اوشاقلارنى دىندىرىرلر، مترجم آنالار نئجە دادسىز، گۇجسوز، دويغوسوز و اۇز ايچلرىندىن گلەمەين سۇزلر ايلە اوشاقلارنى دىندىرىب- دانىشىدىرىرلار.

ياد و اۆزگە دىلدە دىل آچدىريرلار. حرمتلى باجىمىز «ف- فرىد» دئدىگى «سۆزلىر ساختا دىش كىمى آغىزلارىندا لاخلاير». سۆنرا همىن بو آنا ممكندىر بىر قارىشقانىن اۆلومونه راضى اۆلمايا، اما بو كىمى مترجم آنا اۆلماغى ايله بىر دىلىن، ائلىن و خلقىن اۆلومونه قۇل چكىلىر. سۆزون بىر بئلهسى يىتر.

شعر اۆلچوسو و فۆلكلوروموز..

بىزدە هجا اۆلچولو قۇشقونون (شعرىن) ۵۰ دن چۇخ نوعلارى وار «ارك سۆزلوگو» نون بىرىنجى جىلدىنىن «تۆركجه شعر (قۇشقو) نوعلىرىنىن آچىقلاماسىندا چۇخ هجا اۆلچولرىنىن نوعلىرىنىن آدلارى گلىب، بىز دە بوردا قىد ائدهجه بىك. اۆچونجو بۆلومده، ۲ هجالى و ۴ هجالى قۇشقو بۆلوملىرىمىزدن اۇرنك گتىرمىشىدىك، بوردا اسكى چاغلاردان قالما بىر ۵ هجالى قۇشقو بۆلومونون «آرزى- دىلك» بىر نوع نازلامادان اۇرنك گتىرىرىك.

ماهمانات باغى	ياشىل يارباغى	ياز گۆزل چاغى	گلر قىزىمچون
هر يانا گۆزوك	ايلقاردا دۆزوك	بىرلىانت اۆزوك	گلر قىزىمچون
دورار نمازدان	الىنده قرآن	يۆن دۇشك- يۇرقان	گلر قىزىمچون
آلتىندا خالچا	چالار كامانچا	اۆن دنه خۇنچا	گلر قىزىمچون
آغ مايا اللر	گۆر نه گۆزلىلر	اۆ اينجه بئللر	گلر قىزىمچون
قىزىم ملكدى	ساجى اىپكىدى	تۆپ- تۆپ چىچكىدى	گلر قىزىمچون
داغلاردا جىران	بو قىزا قربان	اۆن كۆينك- تىمان	گلر قىزىمچون
الىنده وار دف	اۆستونده صدف	بىر زرلى اۆرپك	گلر قىزىمچون
الىنده وار دف	اۆستونده صدف	بىر سارى اينك	گلر قىزىمچون
الىنده وار دف	اۆستونده صدف	بىر سارى كۆينك	گلر قىزىمچون
گۆيده گئدن قاز،	دىمىدىيى آلماز	بىر دنه ناز- ناز	گلر قىزىمچون

ھىيۋاسى، نارى اليمين بارى اۋن ساپ، مېروارى گلر قىزىمچون
 گۈزگۈدە دۈكمە باخىن بو خكمە ايكى جۆت چكمە گلر قىزىمچون
 آلاھدان آغ ال قىزىم چۈخ گۈزل دندىكجە گل- گلر قىزىمچون
 بو قىز نە گۈيچىك تۆكلىرى ايپك بېر بۇلوم ايستك گلر قىزىمچون^۱
 آلتى ھجالى شعر، يىدى ھجالى، يا باياتى فۇرمو بو كىمى:
 سۇيلەمىم بىلە نەدى آنلايىب بىلە نەدى
 دردنى اۋنا سۇيلە درمانىن بىلنە دى
 «ح. م. ساوالان»

سكگىز ھجالى و يا گرايلى:

اۋولرى نىن دالى قايا قايادان باخارلار آيا
 بېر آلاگوز سارى مايا سئوگى گلسىن تاماشايا.

ھجا اۋلچولرىمىز

۹- ھجالى و ۱۰ ھجالى بو ۹ ھجا (۴+۵) و يا ھر باش مصراعنىن ساي لارى
 (۳+۲+۴) و يا اۋرتا ساي لارىن آز- چۈخ اۋلوب ۹ ھجانى دۈلدورسا، بۆتون اۋندان سۇنرا
 گلن مصراعلار ھامىسى ايلك مصراعنىن دۈزوم و سايى ايلە بېر بېچىملى اۋلوب، ۹
 ھجانى دۈلدورمالى دېر. بندلرى دە اۋچ مصراع بېر قافىەلىنېب بېر مصراع آيرى قافىە و
 يا ۴ مصراع بېر قافىەلىنېب بېر مصراع اۋل بندىن سۇن مصراعسى ايلە قافىەلىنر.
 ۱۰- ھجالى دا، اۋ ساياق جمعاً بندلر ۴ مصراع و يا ۵ مصراع اۋلور.
 ۱۱- ھجالى و يا آيرى سۆزلە «قۇشما» آدلانان بو ھجا اۋلچولو شعر ۵-۶ اۋلور.

اۋما بو آلتى بئشىن آرا سايلارى (اۋلچولرى) دىقق اۋلمالى دېر مثلاً:

اولموشدو ۳ + ساقىمىز ۳ + خيال ۲ + پرىسى ۳ = ۱۱ ھجا
 چۈخ شىرىن ۳ + دويغولار ۳ + بىزە ۲ + ايچىرتدى ۳ = ۱۱ ھجا
 ماھنىلى ۳ + مۇغاملى ۳ + رنگلى ۲ + شۇر سسى ۳ = ۱۱ ھجا
 نىجە بېر ۳ + رومانىك ۳ + گئجە ۲ + كئچىرتدى ۳ = ۱۱ ھجا^۱

^۱ - بو بئش ھجالى شىرىن نوعونون آز اۋلدۇغو اۋچون آرتىق اۋرنك وئرىلدى.

بو ساياق هجا اۆلچولرى اۆن ايكي، اۆن اۆچ هجالاردا اۆلمالى دير. اۆنملى شرط بودور كى، مصراعلارداكى ايچ بۆلوملر دقيق بارماق و هجا سايبى ايله دۆز اۆلسۇن. اۆن اۆچونجو هجايلا كىمى گلدىك. چۆنكو اۆن دۆرد، اۆن بئش و اۆن آلتى هجا غزل اۆلچولرى دير. غزلىن ياخشى اۆيناق، آخارلى اۆلچوسو اۆن دۆرد هجالى دير. اۆن بئش هجالى اورتا حالدير. اما اۆن آلتى هجالى غزلى ياراشىقلى قوشماق و يازماق اۆچون پيشگىنلىك، يىتگىنلىك، روان طبع و باجاريقلىلىق گركدىركى، غزل اۆركلره ياتىب جانلارا سىنسىن.

آدرى تۆركلرى نين داها دۇغروسو تۆركلرىن ائل آرا هجا اۆلچوسيله شعر سبك و آدلارى بئله گئدىر: شاعرلر مضمون و قورولوشجا بو نوعلارى سئچىب قوشقو قوشورلار. بولارين اۆنملىسىنى بئله سىرالاماق اۆلار:

باياتى، قوشما، آغى، ساغو(نوحه)، حربه- زوربا، گۆزللهمه، نازلاما، دئيشمه، باغلاما، قىفيل بند، استاد نامه، لاي لالار، سايا، ياساياچى، گرايلى، هولوار، تجنىس، جىغالى تجنىس، دۇداق ديمز تجنىس، قوشا يارپاق، دۇداق ديمز، و دۇداق ديمز قوشما، آجىتما، تويوق، بنزتمه، بدىعى بنزتمه، تاپماجا، دۇداقلى، غزل، بئشلىك، بئشلمه- ديوانى، ايكي قافيه، نقطهلى، نقطهسىز، ايكي بيت، تك بيت، گيريز، كرمى، مسمط و يا دۆزمه، اۇخشاما و اينجى دۆزمك، چۇخالمىش، بحر طويل، قئيتريش و باشقالار ... بوردا «مثل وئرمك» آدلى شعردن اۆرنك:

ايندى اۆلان اۆلوب، كئچنلر كئچىب
جالانان سو بير ده كۆزه يه دۇلماز
دالان آتيلان داش تۇيوغا دَير
گۆز ياشى تۇكمكله يارا ساغالماز

ب.ق. سهند

بوردا شعر ايچره «آتالار سۆزو» ندىن فايدالانماق شعرى ايكي قات گۆزلىندىر. ايستردىم ۱۵ هجالى بير بيت كى، اۆزىله آتالار سۆزوندىن ياراشىقلى و اينجهلىكله كمك آلىب. ائله كى گرگ اوزون مصوتى ده يۇخدور، گتيرىم:

«صبح اۆلونجا ياتمادىم، ياندىم رقيبىن حالينا»

كسسك آغلار گۆر نه عالمدير داشين احوالينا»

۱ - بو «باهار فكرت سنفونيك شور» باشلىقلى اوزون و ۲۰۸ مصراعلىق شعرين بير بندىنى اۆرنك گتيردىك. البته بو قوشما اۆزل بنددير مثلاً بيرىنجى مصراع اۆچونجو مصراع ايله، ايكىنجى مصراع دۇردونجو مصراع ايله قافيهلىر.

«تبریزلی حاج رضا صراف»

کسسک آغلیر داش حالینا (آتالار سۆزو)

و یا «مقصدیم آچماق دئییلدی دردیمی اسلان سنه»

ایسته دیم پنهان ائدم، سندن نه پنهان ای طیب

«محمد فضولی»

آلاهدان گیزلین دئییل، سندن نه گیزلین (آتالار سۆزو)

چۆن «اومان یئردن کۆسرلر» بیر مثلدیر خلق آرا

کۆسدویوم بیجا دئییلدیر آشنادان کۆسموشم

«ملا پناه واقف»

بوردا بیر ۱۰ هجالی «دوۋداق دیمز»:

حقیقتی دویان انسان گرک انساندا دا آییق وجدان گرک

بئله شعر او حرفلرله قوشولورکی، دوۋداقلار بیر- بیرینه دیمیر. بیر بیتده ائله

اۆسته گلیمیش ۱۰ هجالی بیته اؤخشار، ۱۴ هجالی دوۋداق دیمز:

هر دؤغرو یولدا اولان کس گرک گنجه جانان

خطرله چنگه لشه اؤد تۆکولسه هر یانان

بوردا بیر هجا اولچولو نقطه سیر شعردن بیر بیت:

«اردملی ۳+ امکله ۳+ گندر ۲+ ائللره ۳» = ۱۱

«گۆرکملی ۳+ کمکلر ۳+ اندر ۲+ ائللره ۳» = ۱۱.

«ایلقار»

بورادا دا بیر نقطه لی شعر:

«باش چکیب عرش-ی برینه اۆچ طرفدن داغلار»

«دؤغرودان دا لنگر کون و مکاندیر اؤشتیبین»

«ابوالقاسم نباتی»

یاخشی یادلاردا قالان شعر نوعلریمیزدن، نئچه هجالی اولماغیندان آسیلی

اولمایاراق جناس قافیه لی شعرلر دیر. اؤزلیکله ۷ هجالی بایاتی اولاندا داها یاخشی

اولور. بو گۆن اؤخوجولاریمیز، اؤزلیکله شاعرلریمیز یاخشی بیلیرلر. عاشق

شعرلریمیزده چوخ جناس قوشانلار آراسیندا «ساری عاشیق»^۱ تانینمیش اینجه دویغولو ائل عاشیقی روان طبعلی شاعرلریمیزدن اولوب، سئوگیلی سینی ده آدی «یاخشی»یمیش. بیر بایاتی ساری عاشیقدان:

من عاشیق بوداغیلان: (گؤل بوداغی)

گؤل سینمیش بوداغیلان: (گؤل بوداغی)

سنه یاخشی دئمزلر: (یاخشی شاعرین سئوگیسی)

من اولسم بو داغیلان: (حسرت داغی ایله)

بیر بایاتی یازماقلا مطلبدن کئچنمه دیم. گوردوم جناسلی بایاتی لار ائله دادلی - لذتلی دیلرکی، ائله بیل هامیسی ذهنیمه دؤولماق ایسته ییر. ایسته دیم اؤنجه اؤنلارین یارادانیندان یازیم، سؤنرا اؤرنک وئریم. بیر نئجه کتابی وراقلا دیم، آختاردیم کی سؤنرا آدلاری گله جک. اؤچ یؤز ایلدن چوخ قاباق ۱۷- جی یؤز ایل شرقی آذربایجانیمیزین عاشیقلار یئتیرن قارا داغدا دؤنیا یا گؤز آچمیش بو اؤغلان اوشاغی نین آدینی «عبدالله» قویورلار (سلیمان ممتاز) ایکینجی آدی «قوربانعلی» (قاراباغی تذکره - سینده) بو لیاقتلی اؤغول بیر آز بویا- باشا چاتیر. سؤنرا زنگه زور ماحالی نین «گؤله بورد» کندینده (ایندیکی لاجین منطقه سی دیر) یاشاماق اؤچون یئرلشمه سی محتمل دیر. ساری عاشیق بایاتی و جناس اوستاسی کیمی شهرت قازانیر. اؤزو پاک، تمیز الهی آدام اولور. استعدادی چیچکله نیر، گؤللنیر. ذاتیندا ترمیز پاک نفسلی اولدوغوندان زمانی نین عزیز، حرمتلیسی اولور. یارادیجی لیغیندا اساس شعرلری غنائی، سئوگی، وصال، عاشقانه، حسرت طبعی ائنگی و تأثیرلی اولور. ساری عاشیق سسی، ساز و سؤزونون لحنی اؤرکلره ایله شیر. جانلارا سینیر. آذربایجان تۆرک دیلی - نین زنگین بدیعی امکانلاریندان باجاریقلا فایدا لانیر. سازلی - سؤزلو شاعرین عاشقانه شعرلریله یاناشی اؤچ یوز یئتمیشدن آرتیق اعلا بایاتی لاری وار. بونلار خالق بایاتی - لاری ایله قاریشیب گئندلردن باشقادیر. ساری عاشیق بایاتی لاریندا سئوگی، محبتله بیرگه شکایت، کدر انگیزه لری اؤز عکسینی تاپمیش دیر.

^۱ - ساری عاشیق بایاتی لاری نین چوخ حصه سی جناس دیر. اورتا ایران (ساوا ماحالی) نین بویۆک شاعری مرحوم مرغئیلی تیلیم خان کیمی و یا حرمتلی چاغداش بایاتی شاعریمیز (جناس متخصصی تبریزی جناب نصیر پایه گذار) کیمی و یا بایاتی شاعری مرحوم جمشید شیبانی کیمی.

قوشما و باغلامالاری و بیر عاشقانه شیرین منظوم- داستانی یازیلیمیش واردیر. ایش فلکدن ترسه گلسه بئله اولور. عاشیغین سئوگیلیسی «یاخشى» نین، آدی قولایغینا دیمیش «يامان» آدلی بیر کؤنز قارداشی عاشیغین بو محبتینه قارشى گلمیشدیر. نئجه کی عاشق دئییر:

«عاشق یامانا گله دردین یامانا گله»

«یاخشى یاخشى یا گئده یامان یامانا گله»

ساری عاشیغین بایاتیلاری یاخشى، دولقون معنالی، ساده، آیدین و درین مضمونلودور. ساری عاشیغین باياتی لاری او قدر گؤزل و یاخشى دیرکی، چؤخو ائل و خالق یارادیجیلیغینا کئچمیشدیر. اما سؤزون دیرلی یئر یوراسی دیرکی، ساری عاشیغین یازدیقلاری خالق یارادیجیلیغینا کئچیب اؤزو ده، سؤزو ده فؤلکلور شکلی آلیب، دؤغومو، اولومو دقیق بللی دئییل. تخمیناً ۱۷- جی عصرده دؤغولوب. یازدیغیندا بکر و اوریزینالدیر. تشبئه، بنزتمه سی یؤخ، اما باشقالار بونون شعر و باياتی لارینا بنزرلر یازمیشلار. اعلا جناسلار ایشلتمیشدیر. جناس باياتی لاری داها چؤخودور. اونون باياتی- لارینا سؤنرالار بیر سیرا شاعرلر نظیره و بنزتمه لری یازمیشلار. ساری عاشیغین «یاخشى» آدلی قیزلا ناکام محبتیندن بحث ائدن «یاخشى و عاشیق» داستانی قوشولموشدور. داستاندا دا ناکام اولور. اول یاخشى اولور، سؤنرا اؤزو. عاشیق ائل آراسیندا حق عاشیغی آدیله مشهور اولور. ساری سؤزو بویاق معناسینا دئییل، احتمال کی، اؤری نین همیشه سئوگیلیسینه ساری اولماسی معناسینادیر.

عاشیغین قبری «گوله بورت» کندی نین یاخینیندا کی قبرستانلیقدا قدیم گنبدله یاناشی دیر. قبرین داشی اؤز رینده یالنیز ساز شکلی وار. بو قبر و گنبد اوزون ایللر بویو زیارتگاه اولموشدور. هر یاندان عاشیغین قبری نین زیارتینه گلیرلر. بو قبر هکهری چایی نین گون چيخان ساحلینده تپه نین باشیندا اولان «یاخشى» نین قبرینه ساری باسدیر یلمیشدیر. ساری عاشیغین باياتی لاریندان:

عاشیغام سالماسا دا خویادا، سالماسا دا

آغرینی گیزلینده چک عالمه سالما صدا(صدا)

من عاشیق باخدی یاریم باختیمین تاخدی یاریم

اؤزونده گؤز ایزی وار سنه کیم باخدی یاریم!؟

قوشلاردا باغرى قارا	من عاشيق باغرى قارا
اۋنسون دا باغرى قارا	لالادان خوش گۆل اولماز
اۋجاغى ياخشى قالا	عاشيغام ياخشى قالا
پيس اۋله، ياخشى قالا	ايسترم بو دۇنيادا
غم چكيب، غم داغيدى	عاشيغام غم داغيدى
قلب آچار، غم داغيدى	وفالى يارين اۋلسا
ائل سۇزو، آرا سۇزو	عاشيغام آرا سۇزو
ائو ييخار آرا سۇزو	سۇزونو اۋزون دانيش
مرد- ايگيد دالداسينا	من عاشيق دالداسينا
سيغينما دالداسينا	نامرد آسلان اۋلسادا
غم منى بودار، گۆنده	من عاشيق بو دار گۆنده
گلهدىدى بو دار گۆنده	سئوگيمي گۆيلوم ايستر
زلفون باشينا باغلار	عاشيق باشينا باغلار
قالدى باشينا باغلار	بۆلبول اۋلدو، گۆل سۆلدو
كۆينك كتان ياخشىدى	عاشيق وطن ياخشىدى
يئنه وطن ياخشىدير	غريبليك جنت اۋلسا
منه گۆل گۆندرن يار	ائولرى كۆندهلن يار
ايلقاريندان دۇنن يار	گۆلون پاييزا دۇنسون
قصاب، قانارا ^۱ يئردە	عاشيق قان آرا يئردە
گئتدى قان آرا يئردە	اۋلدوردو ياخشى منى
صدف دۆرينن ^۱ گرک	عاشيق بير اينن ^۲ گرک

۱ - قناره، چنگل، ات آسلاغى.

۲ - بير اۋلان آلاھه ايله گرک.

دۆنيادا گۆزل چۆخدور	ایلقار ^۲ بیرینن گرک
من عاشیغام گۆل اللر ^۳	آغ بیلکلر، گۆل اللر
دریاجا عقلین اولسا	یوخسول اولسان گۆلرلر
عاشیق قاز بینه باغلار	تهران قزبینه باغلار
گۆزوم یاشی سئل اولار	اؤردک، قاز بینه باغلار
عاشیق کاشانا گئدر	آشار کاشانا گئدر
سینه مده کی نیسگیلیم	گؤرا نشانا گئدر
عاشیغام باغداد آرا	زلفونو باغدادا دارا ^۴
بۆلبولو گۆلدن اؤترو	چکدی لر باغدادا دارا
من عاشیق، گۆل اؤشودو	شئه دؤشدو گۆل اؤشودو
گۆلدون عقلیم آپاردین	بو نئجه گۆلوشودو؟
من عاشیق ایندی زلفون	گردنه میندی زلفون
دسته له قوی قوینونا	قان ائیلر ایندی زلفون
من عاشیق ار شاباشی	بر گوشاد، ارشه ^۵ باشی
نامرددن کیشی اولماز	یغتیشسه عرشه باشی
من عاشیق گؤلوستانا	گؤلشنه، گؤلوستانا
بۆلبوللر، چؤخ آغلاشیر	قؤر خورام گؤل ایستانا
من عاشیق اؤدا پارا	آی دؤغدو اؤدا پارا

^۱ - صدفین دیری بودور کی، ایچینده دۆز اولار.

^۲ - ایلقار: سۆز وئرمه، وعده وفا بوردا ۱۱- نجی بایاتی ایلقار سۆزو اۆچون قوشولوب

^۳ - بودا ساری عاشیغین بایاتی سینا اؤخشار (نظیره) عزیزیم گؤل اللر- بۆلبول باغدادا گؤل اللر - دریاجا عاغلین اولسا- یوخسول اولسان گؤللر.

^۴ - بو بایاتی نین دا اوخشاری و ایری واریانتی: « رومو گز، باغداد آرا» دیر.

^۵ - اردبیلین ارشه ماحالی نین باش یؤنو

وارمی بیر اؤدو سؤنموش جانیمدان اؤد آپارا؟
 من عاشیقم یاز آغلا قیشى آغلا، یاز آغلا
 بیر-بیر دئییم دردیمی سن کاغذا یاز آغلا
 من عاشیق مارال یانا سن ده گل مارالیانا
 نجه سن بیر آه چکیم داغلاردا مارال یانا

بوردا اؤز تۆرک شعرلریمیزدن «تۆیوق» آدلی شعر نوعوندان اؤرنک وئریمک ایستردیم. «تۆیوق» نوعونو چۆخ شاعرلریمیز ایشله دیب، اؤ شکلده قۇشقۇلار قۇشوبلار. اسکی چاغ عاشیقلاریمیزدان توت، گل میرزه علی اکبر طاهرزاده یه دک.

اما بو نوعدا قۇشقو قۇشانلاردان بیرى «قاضى برهان الدین» اولوب. احتمال کی، عاشیقلاردان باشقا بو سبکده شعر ۲-جى دفعه «قاضى برهان الدین» دن باشلانیب دیر. اؤ چاغلاردا سارای و سارای شعرلرینین چۆخو عروض اولچولو اولموش «قاضى برهان-الدین احمد» ده هم اشرف هم ده سلطان شاعر اولوب تأسفله یازیب- یاراتدیغى چۆخ اعلا، دیرلى معنالار داشیماقلا بیرگه عروض اولچوسویله اولموش.

ق- برهان الدین، «حسن اوغلو» دان سؤنرا «سید عماد الدین نسیمی» دن قاباق مدنیت و ادبیات تاریخیمیزده یئنی بیر علامتلی، اؤنملی ادبی، تاریخی حادثه ساییلا بیلر. «قاضى برهان الدین» میلادین ۱۳۴۴- جو ایلی ۶۵۸ ایل قاباق قیصریه ده دؤغولموشدور. سؤیجا اوغوز سالور بؤیوندان اولموش. تۆرکیه، قیصریه ده تۆرکجه نی آنا دیلی اولماقدان باشقا مکمل اؤیرنمیش آنا یوردوندا ایلك و اورتا مکتبى، منطق، فقه، اولدوزلار، کهکشان علملرینی، ریاضیات، طب بیلیملرینی اؤیرنمیش، ایگیدجه سینه قیلىنج وورمالار، ساواشلاردا اولموش، قاضى و سلطان اولموش، یازدیقلاری اعلا درجه- لی ۱۵۰۰ غزل، ۲۰ رباعی، ۱۱۹ «تۆیوق» یازمیشدیر. «تۆیوق»^۱ غزلین باشلانیشی قۇشا بیت کیمی دیر، روباعی یه اوخشار. هجا اولچوسویله دئسک ۱۱ هجالی، قۇشما قۇرموندا، عروض دا «فاعلاتن، فاعلاتن فاعلون» ایله چۆخ زمان قۇشولور. اؤرنک:

حقه شۆکور قۇچلارین دؤورانی دیر جمله عالم بو دمین حیرانی دیر

۱- آذربایجان ۱۰ جیلدلیک انسیکلوپئدیسی ۲- جی جلد ص ۲۷۲. قاضى برهان الدین-ین ۶۳۷ صفحه لیک دیوانی-نین تۆیوق بؤلومو، باکی ۱۹۸۸. تۆرکلرین ادبیات تاریخینه بیر باخیش، ۱- جی جیلد، ایکنجی چاپ پروفئسور دکتر جواد هیئت ۱۳۷۶- تهران

گۆن باتاردان گۆن دوغان يىره تكين- عشق اري نين بير نفس سيرانى دير.
قازى برهان الدينين فارسجا و عربجه بير چوخ شعرلرى اولموش. تك بيت:

نازيك اولور خوبلارون بير نچهسى   آغيز پوسته، بوى اوزون، بئل اينجهسى
***

ارنلر اوز يولوندا ار تك گرگ   ميداندا ار كك كيشى نر تك گرگ
ياخشى-يامان، قاتى يوشاق اولسا خوش   سرورم دئين كيشى ار كك گرگ
***

بون گۆنينده قۇچلارا بن ايشم، اوش^۱   بگ ايسم، حله بودم درويشم اوش
دوستلار يما دنجليك ايسم، نه عجب   دشمنين جانينا تشويشم اوش
***

دؤنيادا ار وارليغى ديلدار يميش   عيش و عشرت رونقى ديلدار يميش
يوزو گؤل، سؤنبول ساجى، عنبر خطى   پس جمالى كؤلبه-يى عطار يميش
***

قيشلادان باشلادى دپرندى اوبا   غۇنچه يئنه كؤينه يين قئىلدى عبا
نيلوفر ياتدى، باشين تالدى سويا   نئيله سؤن غماز^۲ دورور باد-ي صبا
***

قارشودان چيخيب گلن حبيب ايميش   ياناغيندا قارا بن^۳ غريب ايميش
لطف ايله دردموزه قئىلدى دوا   بولغايى اؤل يگانه طبيب ايميش

آردى وار

منبع لر:

- ۱- آذربايجان شفاهى خلق ادبياتى تاليف دوكتور جواد هيئت چاپ كاويان تهران ۱۳۶۷، نجى ايل.
- ۲- قازى برهان الدين- ين ۶۳۷ صحيفه ليك تور كجه ديوانى باكى ۱۹۸۸- م.
- ۳- قازى برهان الدين، آذربايجان انسكلوپئديسى ۲- نجى جلد ۵۷۲- جى صحفه باكى ۱۹۷۸- م.
- ۴- قازى برهان الدين آذربايجان ادبيات تاريخينه بير باخيش بيرنجى جلد ۲- جى چاپ دكتور جواد هيئت تهران- بهار ۱۳۷۶.
- ۵- سارى عاشيق- ين شعرلر كتابى- اهليمان آخوندوف باكى ۱۹۶۶- م.

^۱ - نازيك، ادبلى، كبار، اينجه، گؤزل خاصيتلى، ان اينجه ليكلرى باخيشلا ديوان.

^۲ - بئله، بو.

^۳ - غمزه لى، سؤز گون، سؤز گزديرن، دان يئلى، سحر يئلى.

^۴ - آز اولان بديع قارا خال.

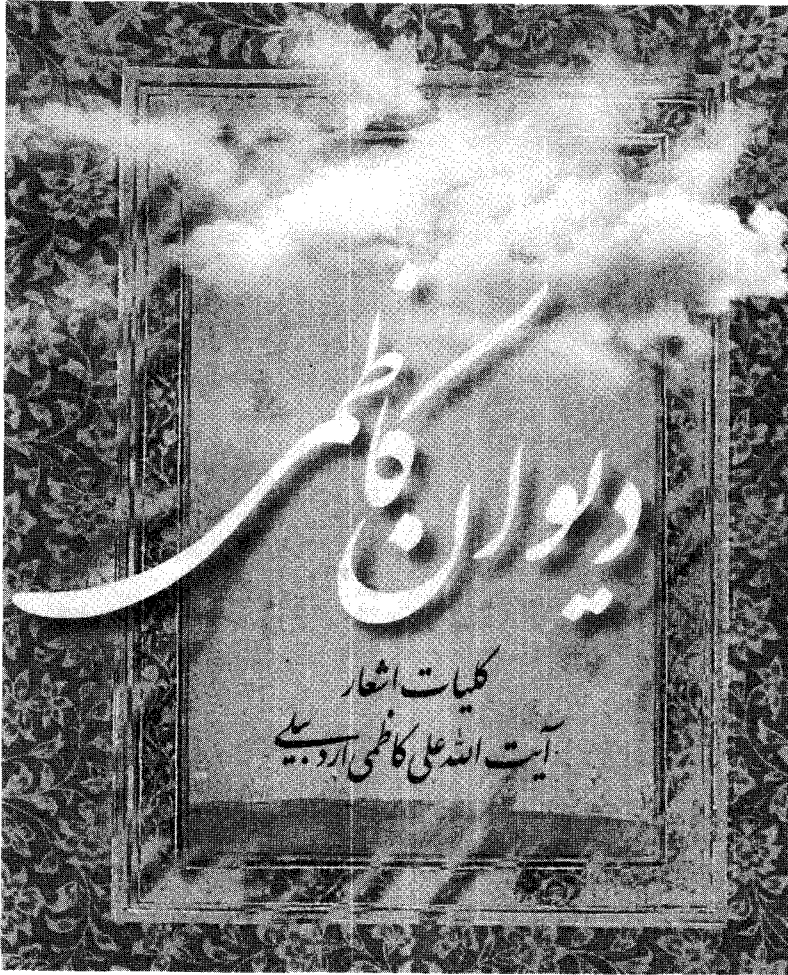
۶- ساری عاشیق- آذربایجان انسیکلوپئدیسی ۸- جی جلد، ۲۹۷، ۲۹۶- جی صفه لرباکی
۱۹۸۴.م.

۷- آذربایجان فولکلورو آنتولوگیاسی ۱- جی و ۲- جی جلد آذربایجان علملر آکادمیاسی نشریاتی
باکی ۱۹۶۸- م.

۸- بدیعی ادبیات ترمینلرینه آچیقلامالار نشر اندیشه نو تهران، ۱۳۸۷ محمدعلی فرزانه.

کتاب تانیتیمی

● «وارلیق»

بو
سایمیزدا
بیر کتابین
آدینی
چکمک
ایستردیک
کی، اونا
کتاب
دئمک
دئییل،
اوقیانوس
دسک داها
یاراشیقلى
اولور.

بو
کتابدا
سؤزون
دوغروسو
اوقیانوس

شعر دیوانیندان چوخ حیرتله ییجی، مارق و تعجب دوغوران دۆشوندوروجو نکته لیر
تؤپلوسودور.

بو قلم صاحیبی شاعر، عالی و اؤزل شخصیت و دۆشونجه لی بیر مجتهددیر. کتابین
یارادانی بیر شهریار و حیدرباشناس و شهریارین شاه اثری (حیدربابا) نین هر بند

بندينه درين دۆشونجهلى جواب كتابى يازان محترم شخص جناب آيت الله حاج على كاظمى اردبىلى دير.

كتابين ان - بؤيو: وزىرى.

صحيفه ساي لارى: تصويرلى ۷۰۰ صحيفه.

متن يعنى كتابدا نهلر وار؟

غزللرين سايى: ۴۶۰.

مثنوى لرين سايى: ۶۰.

ترجيع بند و مسمطلر: ۲۷ قلم.

رباعى لر: ۳۸۰ رباعى.

دوبىتى لر: ۴۲۹ قوشا بيت.

مخمسلر: ۲۰۰ (حافضين غزللرينى بئشلهمه).

بو يازديقلاريمىزى اؤزوندە احتوا ائدن ديواندا دؤرد اؤنملى نكته وار: بيرينجيسى

ديوان فارسجادير و اطلاعات روزنامهسى نين مؤسسەسى طرفيندن چاپ اولوب.

ايكىنجى نكته بودور، بو دىرلى شعر ديوانينى يازيب يارادان بير فقيه عالم، بير

مجتهددير. كى اليفدن يئيه (ايلكىندن سونونا) دك فقهى، الهى معنى و

موضوعلاردير، ۱۴ معصوم، اؤزلىكله پيغمبر (ص) حضرت اميرالمومنين (ع) و حضرت

زهرا (عليهاسلام) حاقيندادير.

نوحه و مرثيه ده دئيل. اؤزونون حؤرمت قويوب اؤركدن عاشيق اولدوغو پاك و والا

شخصيت لردير. هئچ كيمين شعر و غزللرينه بنزر و اوخشارليغى يوخدور.

قالدى اؤچونجو نكته اؤ بودور من اؤزوم ۴۵- ايلدن آرتيق ديركى حاج آقا آيت الله

كاظمى نى تانيرام اؤ وقتلردن كى اؤلمز شاعريمىز شهريارين «حيدر بابايا سلام» اثرينه

چوخ عالى وجهيله بند- بند جواب يازميشديلار، منيم دائيم اؤغلو مرحوم آيت الله حاج

سيد محمد رضوى اوچون كى صميمى دوست ايديلر. اؤخودوغو وقتلر نئجه جلسه-

سينده من ده (بو سطرلرين يازانى حسن مجيدزاده ساوالان) اولارديم. چؤخ هوس و

شوقيله قولاق آسارديم. شعرين هر مصراعسى اؤزيمه ايله شيب، جاننما سينردى،

چؤن من، اؤزوم ده «آپاردى سئلر سارانى» منظومه سيني يازميشديم.

دوغمما تور كچه ميزده اولان هر شعر خوشوما گلردى. خصوصيله حاج آقا كاظمى- نين پارلاق شخصيتى، گؤزل و خوش خلقى اؤزونه خاص اولان ادب و نزاكتله مصراع- مصراع بند- بند حيدر بابايا سلام- ين جاوابلاريني دوغمما آنا ديلينده اوخوياندا آدامين جسمى و روحو شيرين داد و لذتله دولوردو.

دوردونجو نكته: اؤزومون تانيدىغيم حاج آقا كاظمى بۆتون فقيه، ملا و مجتهدلرله، بؤيوك فرقى واردير. بوكى غير فقهى ايشلرله، يعنى بير دؤوره مدرسه و جعفرى دبىرستانينا نظارت ائتمك و يا فرش توخوتدورما ايش يئرى داير ائلمك و دامدارلىق ايشلرلى ايله كئچينير، حلال رزقيني آلين تريله الدهه ائدير.

مرحوم دكتور حسن احمدى گيوى نين يازديغينا گؤره حاج آقا كاظمى آيلارلا منبر دانيشيغينا و هر نئچه فقهى و دىنى منبر، وعظ، خطابه، جماعت نامازى نين اقامه سى اوچون بير دىنار دا قبول ائتمه ييب هئچ، احتياجى اولانلارا مادى و معنوى ياردىملار دا ائدر. سؤزون قالانيني قويوروق «حيدر بابايه سلام»- ين جوابى كتابينى تانيتديراندا دانىشاريق.

بیز دوز - چۆرىي ايتيرمريك

عزيز محسنى

دكتر مصدق حكومتى دئوريلميشدى، كودتاجى لىر اؤز اتلارنىنى دؤرد نالا چاپيرديلار. وور - توت، آس - اؤلدور حكىم سؤروردو. بىر چؤخلارى زىنداننا آلىنميشدى بىر چؤخلارى اؤلكهدن قؤيوب قاقميشدى، بىر چؤخلارى، اوجسوز - بوجاقسىز اؤلكه - مىز اؤلان ايراندا، مختلف رمزى آدلار آلتىندا دالدىلانيرديلار. بىر عدده دار آغاجلارنىدان آسىلىب، اعدام اؤلموشدولار. اؤلكه سىس سىز - سمىرسىز قبرىستانلىغا چئوريلميشدى. بئله بىر اوضاع - احوالدا، احمد تهرانى ترك انديب، جنوبدا، كرمان سىستان - بلوچستاندا بىر انشآت آپاران شركتده ايشه باشلاميشدى. هله كودتا حكومتى اؤلكه نىن هر بىر يئرئنده اؤز ايستهدىكى كىمى ميخىنى يئره چاليب، محكم لندىرمه ميشدى. خصوصيله بلوچستان اطرافىندا دا دادشاه آدى بىر بلوچ حكومتىن عليهنه خروچ ائتميشدى، گؤنده، گؤن آشىرى، غفلىدىن ژاندارملارا هجوم ائدرك بىر نئچه نفرى قئيرىردى، حتا آمريكانىن دؤردونجو اصل مامورلارى نىن بىر نئچه سىنى اؤلدورموشدو. بونلارنى بىرى كرماندا آمريكانىن دؤردونجو اصل رئىسى و اونون حيات يۇلداشى ايدى.

بو بارهده دىل لرده مىن بىر سؤز گزىردى، هره، بىر سؤز دئىيردى، بعضى لرى دئىيردى: بورادا «اؤرانيوم» اؤلدوغو اؤچون انگلىس مامورلارى نىن تحرىكى ايله بو آمريكالى لارى اؤلدوردولر كى، اؤنلار بو طرفلره گلمه يه جرأت ائتمه سىنلر و بورادا اؤلان اؤرانيوما ال تاپماسىنلار. ايل لىر ايله تحقىر اؤلونموش ازىلمىش، وار - يۇخلارى باغ - باغات لارى، وجدانسىز و انسانىيدىن خبرى - اؤلمايان ژاندارملارنىن اياقلارى آلتىندا تاپدالانىمىش بلوچ لار غيرته گلميشدى لىر.

هر يئرده بو شورشىن باشچى سى اولان دادشاهى دستكله يىردىلر. حكومت طرفىندن دادشاهى و اونون طرفدارلارنى توتوب و بو شورشىن قاباغىنى آلماق اؤچون هر گؤن مختلف ژاندارم دسته لرى گؤندرىليردى؛ آنجاق چؤخ خلق بونلارنىن دالىسىندا دورموشدو و گىزلى صورتده بونلاردان حمايت ائديب و بونلارا، آذوقه چؤرك، سو، غذا

و حتی گۆللە- تۆفنگ يئتيريردى، ژاندارملار ھىچ بىر ايش گۆره بيلمەييب، بعضا بىر نئچە نفر يارالى يا اؤلۇ وئريب سئنيق- سالخاق بىر حالدا اؤز پاسگاه لارينا قايديرديلار. چۇخ واخت بعضى بو تۇققوشمالاردا اۇنلار ايله ژاندارم يارالانيب جانلاريني الدن وئيرديلر. ژاندارملارين ايچريسينه برک قۇرخو دۆشموشدو. بونلار داھا دادشاهى تعقيب ائديب ايزلەمە يە جرأت ائتميرديلر.

بوياندىن بلوچلار باش آپارميشديلار. ھر نه اۇلاندا دئيرديلر: بيز دادشاهين آداملاريندانيق، اللرينه گيروه دۆشموشدو. بيزيم احمد رستگار دا او آغير و دۇزولمز وضعيته اؤزو دئميشكن بىر چۇخلارى اۇنون كيمي تهراندا، او ساتقين مأمورلارين اليندن اۇزلريني قورتارماق اۇچون، بو طرفلره گلميشدى. لر. احمد، كرماندا بىر تكنسين كيمي ايشه باشلاميشدى. سۇنلار بىر كارگاه باشچى سى كيمي انشآت ايشينده چاليشيردى. احمد ايل ياريمان آرتيق اۇلاردى كى، بو منطقهده ايشلەيىردى. و بۆتون اۇرادا ايشلەين سۆرۇجو، بنا، اسفالتكار و باشقا كارگر ايله آراسى چۇخ ياخشى- ايدى اۇنلار ايله چۇخ انسانى رفتار ائيدردى. او زامان ايشچى لر اۇچون سيغورتا (بيمه) دن بىر خبر يۇخ ايدى. بو ايشچى لره و يا ھر بىر كارمنده بىر سانحه اؤز وئرسەيدى احمد فوراً اۇنلارين مداوا ائتمەيىنده و ھابئله مزدلرى نين واختلى- واختيندا وئريلمە- سينده و ھر بىر ايشچى نين ايشينه گۆره مزد آلماسيندا چۇخ دقت ائيدردى. احمدين بو عملى باعث اۆلموشدو بورادا ايشلەين سادە ايشچى لردن توتوب فنى و ايش باجاران كارمندلره قدر، اۇنا احترام گۆزيله باخسينلار.

بو زامان احمد ايشلەين شركت، بم ايله زاهدان آراسيندا، ۲۵ كيلومتر يولو بىر مناقصهده آپارميشدى. اۇرا اۇچون، مركزدن كارگاه باشچى سى تكنيسين، محاسب تابل نويس و بىر پارا باشقا ايش باجاران و تجربەلى كارگرلر گۇندريلدى و ايش باشلاندى. او زامان او طرفلرده ايشلەمك چۇخ چتتين ايدى. بىر ياندىن سو گرک ۴۰ كيلومتر ليكن گتيريلهيدى و اؤ بىرى طرفدن ده بعضاً قارا يئل لر اسيردى و ائله توفان اۆلوردو كى، نارين قوملارى گۆيه سەپەلەيىردى. دئمك اۇلار يئرین- گۆيون اؤزو توتولوردو، گۆز- گۆزو گۆرۇموردو و ماشينلار ايشلەمكدن قاليرديلار. بوندىن باشقا اۇرادا آذوقه چۇخ چتتين اله گليردى، بم شھريندن ايش يئرینه دك فاصله آز دئيلدى و ھر شئى گرک اۇرادان گتيريلهيدى. اگر بىر ماشين خراب اۇلايدى، اۇنو اۇرادا دۆزلىديب،

يۇلا سالماق دئمك اۇلار ممكن دئيلدى. او بيرى طرفدن، حكومت امر ائتميشدى كى، گرک، يئرلى ايشچى لردن استفاده ائديله و بونون دا ايكي - اوچ منفى جهتى واريدى. بيرينجيسى بو ايدى كى، يئرلى ايشچى، ايش باجارميردى و تجربه سى يۇخ ايدى. آنجاق بئل و كۆلونگ گۆتوره بيليردى، (اؤنو دا اگر كۆنلو اولسا) ايکينجى سى ده بو ايدى كى، اۇنلار دادشاهين خروجى نتيجه سينده هئچ كيمه تابع دئيلدیلر. هئچ كيمين سؤزونه باخميرديلار و هر نه اۇلاندا دئيردیلر، بيز دادشاهين آدمالاريندانيق، چۇخ دانيشساز صباح بورايا اؤد ووروب، بۆتون ماشين لارى چاديرلارى يانديريب، كۆلونو يئله وئره يک.

شرکت ايكي آيا ياخين ايدى بورادا ايشه باشلاميشدى، آنجاق گۆزه دَير بير ايش گۆزه بيلمه ميشدى. تهراندان گلن فنى ايشچى لر ده هم قۇرخوردولار، هم ده بئله آغير بير وضعيته، چادير ايچينده مين بير چتينليك ايله ياشاماق و صباحي سى تئزدن دوروب، ايشلرى نظاما ساليب، ايشلهمك چۇخ چتين و سارسيديجى ايدى. فارسلا دئميشكن بورادا ايشلهمك، كار حضرت فيل است.

تهراندا مدير شرکت بو ايشده اولان چتين ليكلرى نظره آلمادان، بئله بير قۇرخولار و اوجغار يئرده ايش توتماغى نين نتيجه سيني هله ياخشى باشا دۆشمه - ميشدى، شرکتين قديم ايش گذارلاريندان بيرى بو كارگاها گليب تهرانا قايداندان سوئرا وضعيتى، امنيت سيزليى، هنده ورده هئچ بير شئى تاپيلما ديغيني و كارمندلرين چاديردا ياشاماغيني، قارا يئل لرین بير كۆلك كيمي اسمه سيني، نارين قوملارى گؤيو قارالديب، بۆتون دستگاهلارى ايشدن سالماسى باره ده نئجه كى وار دانيشير، شرکتين مديرى وضعيته اوزاقدان بير مختصر تانيش اؤلماغيلا برک نگران اولور، نئينيم، نه ائديمه دۆشور. اؤز شريك و امكداشلار يلا مصلحت لشمه يه باشلاير. هره بير سؤز دئير، حتا قديم و تجربه لى بير همكارى دئير، بئله كى، تعريف ائديرلر اوزادا ايشلهمك ممكن دئيل، ياخشى سى بودور بير تهر ماشين آلاتى اوردان چيخارداق، قديم و تجربه لى ايشچى لرميزى نجات وئره ك، و بانكين دا ضمانت نامه سى نين پولونو تدارك ائديب، قاراداديميزى فسخ ائدك. بابالار دئيب لر: ضررين قاباغين هر يئردن آلسان منفعت دير. يۇخسا بو وضعيته هئچ كيم اوزادا قالا بيلمز. هامى داغيلار، ماشين و تجهيزاتيميز آرادان گئدر و هئچ كيمي ده بو باره ده مقصر توتماق اولماز.

شركتين مديرى دئيبير: بو سۇزلر بيزيم درديميزه علاج انده بيلمز، اۇناگۇره كى، اگر بو ايشى گۇرك شركتين بۆتون سرمايه سى و وار- يۇخو آرادان گئندندن سۇنرا بئله بىر احتمال واردير كى، نئجه نفر ياخشى و تجربەلى كادىرلاريميز اۇرادا آياغ آلتيندا گئتسينلر، اۇندان سۇنرا داها بيزيم باش قۇوزاماغيميز ممكن اۇلان بىر شئى دئييل. گرگ بيز ده باشمىزى گۇتوروب قۇيوب قاچاق و خليج فارسين جنوبوندا اۇلان اۆلكه- لره پناه آپاراق و اۇرادا طالعيميز نه تهر اۇلاجاق، آرواد- اوشاقلاريمىز باشينا نه گله- جك، بللى دئييل.

مديرين صبحه كيمي گۇزونه يوخو گئتمير. سحر تئزدن اۇز امكداشلاريللا بو باره ده مصلحتلشير و اۇنلارين بىرى دئيبير:

- آقاي مدير احمد رستگار بو ايل ياريم عرضينده كرماندا چۇخ ياخشى ايش گۇروب هامى ايله رابطه سى ياخشى دى، ايشچى لرين اۇنا چۇخ احترامى وار، حتى شهر اهالىسى اۇنا چۇخ ياخشى گۇز ايله باخىرلار، بعضا بيزيم مركزه پولوموز اۆلمادىغى زامان و دولت طرفيندن طلباتيمىز تاخيره دۆشدويو موقع لرده، او شهرين بىر پارا- پوللو آداملاريندان نزول وئرمه دن بۇرج آليب، شركتى اداره ائدير. من بئله مصلحت بيليرم اۇنو و محاسبى، بىر شئورولت وانتى نين سۆروجوسوبله كى، بونلار هاميسى دا آذربايجانلى و اطمينانلى آداملارديلار و ايللردير بيز ايله ايشلەبيلرلر، بىر مبلغ پولو گۇندرک کارگاها. بيز گرگ احمده اختيار تام وئرك هر نه جۆر مصلحت بيلير ايشلره ساهمان وئرسين و کارگاھى ايشلە سالسين، اۇردا شورش ياردان و بورادان گۇندردييمىز ايشچى و کارمندلرى هدهله ين بلوچ کارگرلرى نين طلبلرينى وئريب حسابلاريني باغلايب، ايشدن چيخارتسين. منيم نظريمه بوندان باشقا بىر فيكىر گلدير.

شركتين مديرى بىر آز فيكىرلشندن سۇنرا بو مصلحتى بئيبير و يوبانمادان بانك واسطه سيله كرمانا پول گۇندرير و تلفن واسطه سيله ده آقاي احمد رستگاردا دستور وئير. احمد بانكدان پول اليه يئتيشجك محاسب، شئورولت وانتينى و سۆروجوسونو گۇرتوب، بم شهرى نين طرفينه حرکت ائدير. معلوم اۆلدوغو اۇزره اۇردا اۇلان کارگاھ رئيسى بىر گۆن قاباق کارگاھدان چيخيب، كرمانا سارى يۇلا دۆشموشدو.

احمده تلفن واسطه سيله دئييلن سۇزلر كى، بو ايشى موقتى دير و سن بو شورش و چاخناشمالار ياتاندان سۇنرا يئنه كرمانا قايدا جاقسان، اۇنو دۆشوندورور. احمد

بيليردى كى، او كارگاھدا نە كيچير. اۋز - اۋزىلە فيكىرلشير: - دئەسن چالا - چوخوردان قورتاردىق، قويويا دۆشەجە بيك.

بيس وضعيتدە ايدى و بيليردى ايش بيله گئتسە ھامى شئى داغىلاجاق و شركتە انسانی - مالى چوخ ضرر ديه جكدير. احمد قراره گلير هر نە اولور اولسون شركتدن علاوه، گرک اۋردا اولان گناھ سيز و اۋرا قيسينميش کارمندلرى نجات وئرمك. اۋ بيليردى شركتين ايشچى لرین ايچيندە طالعى اونون كيمى اولانلار دا وار. اوندان باشقا بير پارا كارگر آذربايجاندىن، كردستاندىن بير تيكە چۈرك اوچون اۋز آرواد - اوشاق و شھر و كندلرینی ترك انديب، بو دهشتلى و قۇرخولو صحرايه گليب لر و دۈزولمز بير وضعيتدە ياشايلار. هئچ بير باھانا گتيرمك يئرى يۇخ ايدى. آنجاق كارگاھ ايله هئچ بير واسطه ايله ارتباط تاپماق ممكن دئيلدى كى، كارگاھ پول گتيرمە يى بيلديرسين. تلسە - تلسە ماشين سۆردولر. يۇل چوخ يۇرۇجو - قۇرخولو ايدى. كالا - كۆتور، تۈز - تۇرپاق گۆزلى كۆز ائله ييرى. بونونلا بئله دۇرد ساعتين عرضيندە اۋزونو بم شھرينە يئتيردى. شھردن بير آز آيريلميشدى كى، گۆللە سسى آردى كسيلمەدن صحرانى دۆلدوردو. هئچ بير علاج يۇخ ايدى. گرک اۋزونو شافاق قارالمقدان قاباق كارگاھ يئتيردى. يۇلدا بير نئچە ماشين دايانيب، ھامى بير نگران حالدا، ماشين لاردان آشاغا ائنيب ماجرانى سۇرۇشوردولار. جاواب وئيردى لر:

بو ياخينليقتا دادشاھين دستە سيله ژاندارملار ووروشماداديلار. تلسمك يئرى يۇخ ايدى. احمدين ماشينى دايانمادان قاباغا گئديردى. گۇردولر داھا گئتمك ممكن دئييل. يۇل چوخ تھلو كەلىدى. هئچ كيمدە جرأت يۇخ ايدى قاباغا گئتسين. احمد گۇردو - بير مينيك ماشينى نين ايچريسيندە بير خانيم بئش - آلتى ياشيندا بير اوشاق و بير دە سودامر بير بالاجا قىز جيغاز. معلوم اولدو بو ماشين زاھدان بلدييه رئيسى نين ماشينىدى، خاراب اولوب يۇلدا قاليب. اوشاقلار برک آغلايىردى لار. بلدييه رئيسى دە ال - آياغىنى ايتيريب بيلمە يير نە ايش گۇرسون. قالان او نئچە ماشيندا اولان آدمالار ھامى ييغيشيب بير يئرە و دانيشيرلار. بيردن يئرلى لردن بيرى دئدى:

- سيز قۇرخمايىن، دادشاھين سيزلريله هئچ بير ايشى يۇخدور، اۋ آنجاق ژاندارملار و خارجى لريله ساواشير. نە يۇل كسن دير نە اۋغرو، بوندان باشقا، آتيشما اوزاقدادير، ايندى سس - كۆى كسيلر و يۇل خطرسيز اولار، ھامى گئدە بيلر. بو

آتیشمالار، يارىم ساعتدان سۇنرا قورتارىر. بو يارىم ساعتين عرضينده احمدين سۇروجوسو كى، مكانيك ليكدن باشى چىخىردى. بلدييه رئيس نين ماشينىنى دۆزلدىر. احمد اۇز امكداشلارى ايله ماشين لارينا مينيپ يۇلا دۆشور. احمد ايسته يير شافاق قارالمادان و قارانلىق چۆكمەدن قاباق اۇزونو كارگاها يئتيرسين، اۇ، هئچ بير مانعه قاباغا چىخمادان كارگاها يئتيشير. تهراندان، كرمانا گلن ايشچى و كارمندلر احمدين و محاسبين گلمه سيندن چۇخ خۇشحال اولورلار، بونلارين چۇخو احمدى تانيبيردىلار و بير مدت اۇنون الى آلتيندا ايشلەميشديلر، محاسبين اينده چانتا وانتدن دۆشمە- سيني هامى گۇرور و بيليرلكى، مركزدن پول گتيريليپ، اۇنلارين مزدلرى وئريلە- جكدىر. احمد در حال بۆتون ايشچى لرين سياهه سيني ايسته يير و محاسبه دئير:

بيليرم هاميميز يۇرغون و آرغينيق، آما گرک يوبانمادان بورادا ايشلەين ايشچى- لرين حسابىنى چىخارداسان و هامسى نين طلبىنى معلوم ائده سن، گرک صاباح صبح بۆتون كارگرلرين طلبىنى وئرك و يئرسيز هاى- كۆى سالانلارى دا اگر ايشلەمك نيّتلىرى يۇخدور، ايشدن چىخارداق.

احمد بيليردى كى، ايشچى لر مزدلارى نين ياريسيندان چۇخونو مساعده آليب لار و صاحبكار، يول وزيرلىيى نين شركتين طلبىنى لنگيتمە يينه باخما ياراق، شركت، كارگرلرى پولسوز قۇيمايب و بو گۆن كى، بورجون اۇنو ايدى، كارگرلرين چۇخو كئچن آيين مزدونو مساعده عنوانيله آليميشديلار. احمد بعضى تانيدىغى كارگرلريله دانيشيب وضعيتدن باخبر اولور. محاسبى چاغيرير يانينا و اونا دئير:

گرک صبحه كيمي ليست يازيلا. بۆتون ساده ايشچى لرين، فنى كارمندلرين سۇروجودن توتوب بۇلدوزرچى يه كيمي طلبلرى آيدىنلاشا و هامى نين طلبى وئريله. اگر پول آز گتيرسك اۇز قديم فنى ايشچى لرميزين حقوقىنى بوتۇو اۇده مريك. گر- ك ايكي دنه فانار (فانوس) گتيرك و بو ايشلرين هاميسىنى يئرینه يتيرك. البته يوخاريدا سۇيله دييم كيمي بونلار يئددى- سگگيز ساعات كالا- كۆتور و قۇرخولو يۇللاردن اۇتوب و يۇلدا هئچ بير استراحت ائتمەدن كارگاها گلميشديلر. حتى يۇلدا ناهار و چاي دا يئييب- ايچمه ميشديلر.

هاميسى يۇرغون- آرغين ايديلر. آما چاره يۇخ ايدى. احمد اۇزو ده باشلادى محاسبه يارديم ائتسين. گئجه يارىدان كئچميشدى هله بونلار چادير ايچينده ايشلە-

يېرىدىلەر، يىل اۋز دەشتىلى و قۇرخونچ ويىلىتى سىلا قىامت اندىردى. نارين قوملار آردى كسىلمەدن چادىرىن دىوارلارنى تىرىدەر و بعضادە ايچرى تىپىلىردى. نىھايەت، حسابلاما قورتاردى، ھامىنىن آلاجاغى بللندى، محاسب گتىردىگى پولو نظردن كىچىرتدى گۇردو يۇخ، بو پول ھامىيا چاتار، حتى بىر عدەسىنىن حسابىنى بو گۇنكو گۇنە كىمى وئىرىب ايشدن چىخارتماق اۇلار. بو قدر زحمت و مرارتدن سۇنرا ھامىسى باشلارنىن آتدىلار كى ياتسىنلار، تىزە يوخولارى آپارىردى كى، كارگادە سس قۇپدو، ھامى دۇشودو:

- ياندىردىلار - ياندىردىلار.

باغىرتى بۇتون كارگامى بۇرودو بعضا دە يا ابوالفضل سۇزو ايشىدىلىردى. احمد و محاسب كى، ايكىسى بىر چادىردا ياتمىشىدىلار، ھراسان قالخىدىلار، باشقا چادىرلاردان دا ايشچىلر تۇكولدولر ائىشىيە. بۇيوك فىرتىنا قۇپموشدو. كارگرلرىن بعضىلرىنىن ايلندە بىل، بعضىلرىنىن ايلندە كۇلونگ وارىدى. بعضىلرى آغىر دىمىر چكىچ گۇتورموشدولر. سس - سسە چاتمىردى، احمد دۇورەسىنە باخدى گۇردو اوچ - دۇرد نفر كارگر بونون چادىرىندان محافظت اندىرلر. اۇ در حال دستور وئردى يانان چادىرلارى سۇندورسونلر، اۇزو ايلە گتىرن شئورولت وانتى بىر رانندە و بىر باشقا كرماندا سركارگر كىمى ايشلەين محمدى او شلوقلوغدا ژاندارمى پاسگاھىنا يۇلا سالدى كى، ماجرانى خبر وئىرىپ، ھىچ اۇلماسا، ايكى نفر مسلح ژاندارم اۇزولرىلە گتىرسىنلر. آذربايجانلى و كۆرد كارگرلر گۇرورلر كى، احمد سالىم دىر و اوجا سس ايلە دستور وئىرىپ. عىنى حالدا بلوچ كارگرلرىنىن ايكىسى آغىر يارالانىپ دۇشوبلر يىرە قالخا بىلمىر. وانت ماشىنى دا ژاندارم گتىرمك اوچون پاسگاھا يۇللانىلىپ و او بىرى طرفدن دە او يانان چادىرلار دا سۇندورولوب و اۇرادا ياتان ۷-۶ نفر غىر محلى كارگرلر ھامىسى سالىم و ايلندە بىل و كولونگ آمادەدىرلر. نىچە نفر بلوچ كارگرلرى دە قۇيوب قاچىرلار، آرا ساكتلشىر، ھوا ايشىقلانمادىدى، احمد باخىر گۇرور خطر فعلى حالدا آرادان گىندىپ، يالنىز بىر چادىر يارىمچىلىق يانىپ و بلوچ كارگرلرىندىن دە ايكىسى يارالانىپ دىر. آنجاق ھلە ژاندارملاردان بىر خبر يۇخدور. ھامى نىگرانچىلىقدان چىخىر. بىر آز كىچمىر ايكى مسلح ژاندارم وانتدىن آشاغى دۇشورلر، ماجرانى سۇرۇشورلار. ھر بىر ايشدن اوّل دستور وئىرلىپ، كارگادە تعطىل اۇلسون. كارگرلرى چاغىرلار، بىر - بىر گلىپ طلبلرىنى آلسىنلار. ايشچىلرىن چۇخو، خصوصىلە بلوچ ايشچىلرى مزدلارى -

نېن ۷۵ فاييىنى ماساعده آديلا آلميشدىلار. دئمكى، كئچن آيدان اۋز مزدلرى نېن يالنىز ۲۵ فاييىنى قالىردى. بۆتون كارگرلرېن مزدى وئريلير. احمد، هنده وه رېنه گۆز گزديرير و گۆرور او طرفده دۆرد نفر كارگر دوروب اونا سارى باخىرلار. آنجاق سياهه ده بونلاردان هئچ بير آد يۇخ ايدى. و هئچ بيرى ده قاباغا قدم قۇيموردو. احمد، بيردن رحمانى تانىيير، او، اوجا بۇيلو، ائلى كۆرك و خوش صيقت بير آذربايجانلى كارگر ايدى و ۱۴-۱۵ آي بوندان قاباق كرماندا ايشله ييردى. بو كارگر او زامان آپاندىس توتور، احمد اۋنو اۋز شخسى پولو و تشبى ايله خسته خانادا ياتيردير. آپاندىسى جراحلىق ائديرلر. نئچه گۆن خسته خانادا ياتاندان سۆنرا رحمانى گتيريرلر شركته. اۋرادا بونا بير اطاق وئريلير و احمدى آشپزه تاپشيرير، رحماندان موغايات اۋلسون، اۋنا مواظبت ائتسين و ايسته ديگى يئمە يى اۋنون اۋچون بيشيرسين. البته بو رابطه رحمانين سالىم اۋلدوغو زامان ياخشى ايشله ديگينه گۆره و ياخشى عملرېنه گۆره- ايدى. بير هفته دن سۆنرا رحمانين حالى لاپ ياخشى دۆزه لير. شركتدن گئتمك ايسته يير او، اصلا ميانە نېن كندلرېندن ايدى و كنده ايكي بالاسى و آروادى قالميشدى. احمد اۋنون شركتدن گئتمە يينه اذن وئيرير و حتى ناخۇش اۋلدوغو گۆنلرېنېن مزدونو ده حساب ائدير و يۇلا سالىر. ايندى اونو ۱۵ آيدان سۆنرا بوردا گۆرنده چۇخ تعجب له نير، رحماندان سۇروشور:

- بس سن بوردا ايشله ييردين و من بيلميرديم؟

رحمان جاواب وئيرير:

- آقا يۇخ، من بوردا ايشله ميرم، من ايندى زاهدانين اۋزونده ايشله ييرم.

احمد سۇروشور:

- بس سن نئجه بورا گليبسين و هاردان بورادا تاپيلىپسان؟

رحمان ماوقئنى دئير:- سيراغا گۆن من اۋز يولداشلارېملا قهوه خانادا ايلشيب چاي ايجيرديك. بو طرفيميزده بو يئرده ييخيلان بلوچ دا دۆرد- بئش نفرى باشينا ييغيب، اۋنلار ايله دانيشيردى كى، من فلان شركتده ايشله ييرم، البته ايكي هفته دير، اۋردا بۆتون بلوچى ايشچى لرى حاضر ائله ميشم، گئجه ياريسيندا، كارگاهين باشچى- سينا كى قراردى تهراندان گله و كارگرلرېن مزدونو وئره هجوم ائدك، هم رئيس و حسابدارى يارالايب، ال- آياقلا رېنى باغلايلاق و هم ده پوللارى گۆتوروب آردان

چىخاق. من بو سۆزلىرى ائشىدندە ايش اليمه گلدى، پس بونلار صباح يوڭخ بىرىسى گۆن سىزىن كارگاها هجوم ائدهجكلر. البته من بىلىردىم بو آدى آپارىلان شىركت همان سىزىن شىركت دىر. و فىكر ائدىردىم، سىز حتما بورداسىنىز. اودور، اوچ نفر اۆز يۇلداشلارىم ايله دانىشدىم و سىزىن منىم حقىمدە ائتدییىنىز محبىتى اۇنلار دئدىم. اۇنلار هامىسى منە سۆز وئردىلر ايندى كى، ايش بئله دىر ناراحت اۇلما، بىر سن ايله وارىق. ماشىن توتدوق، اۆزوموز چۆخ چتىنلىكله بورايا يئتىردىك. بىز بورا يئتىش زامان گۆردوك بىر چادىردان ايشىق گلير، من اۆزومو يئتىردىم و سىزىن چادىرىنىز طرفه قولاق آسدىم سىزى ائشىتدىم و بىلدىم كى، يانىلمايشام، اوشاقلار دئدىم:

بىز هر دۇرد نفر صبحه كىمى گرک بو چادىرى قۇروياق. اىكىمىز دالدا بىرى ساغدا و بىرى سۇلدا. من سۇروشدم آخى سن نىيه اۆز كندىندە قالمادىن. سن دئىردىن اۇرادا اكمك اوچون بىر آز - ماز يئرىن وار. اۆز يئرىندە اكينچى لىك ائدهسن فىكىر ائدىم بو كارگرلىكدن ياخشى اۇلا.

رحمانىن گۆزلىرى دۇلدى، دئدى:

- آقا! بىزلىرى دىدرگىن سالدىلار، داها اۇرادا ياشاماق بىزلىر اوچون چۆخ چتىن اۇلوب. بو دفعه حتى من آروادىمى و بالالارىمى گۆتوروب اۆزوم ايله گتىرمىشم. من جاوابىندا دئدىم:

- پس نىيه بورا گلمه دىن؟ بىزىم شىركته گلمه دىن؟ رحمان دئدى:

- آقا، سىز اۇلان يئردە به يه من باشقا بىر يئره گئدردىم. آنجاق بورا صحرادىر. نه ائو وار، نه اطاق، نه دۆكان و نه كئچىنهجك. اوشاقلارىملا بوردا ياشاماق منىم اوچون چۆخ چتىن ايدى. اصلا ممكن دئىلدى.

من تصدىق ائتدىم. حقىن وار، بوردا آرواد و اوشاقلا ياشاماق اصلا ممكن دئىل. آما سندن سوروشماق اىستە بىرم، نئجه اۇلدى سن اوچ - دۇرد نفرى ده گۆتوروب، ۵۰ كىلومتردن آرتىق بىر فاصله دن اۇ دا كى بئله بىر صحرادا كى، اۇندا بعضاً ماشىنلار نارىن قوملار اىچىندە قويلانلار و ماشىنلار اىچىندە كى لردن ده هئچ بىر خبر اۇلمايىر. ائله بىل بىر گمى يا قايىق دنىزلردە غرق اۇلوب تاپىلاسى دئىل - بورا گلدىن؟! رحمان باشىنى آشاغى سالىب، چوخ بىر منتدارلىقلا دئدى:

- اقا، بيز دوز- چۆرەيى ايترمەرىك، سن او زامان منىم جانىمى نجات وئردىن، من دە گلدىم بلکہ سىزە بىر كۆمك ائدم. من، رحمانىن بو سۆزلىرىندىن تۆكلىرىم بىز- بىز دۇردو، گۆزلىرىم دۆلدو، اۆز- اۆزومە دئدىم باخ، يئنه وفا، محبت بونلارنى يانيندادىر .... محاسب تمام مزدلرى وئردى، گتيردىگىمىز پول دا مكمّل اۆدهدى، معلوم اۆلدو ۶۰ نفر سادە ايشچىنىن يالنىز ۲۲ نفرى بلوچدورلار و بونلار دا هامىسى مظلوم، ايشلك كارگرلردىرلر. بونلارنىن ايچىندە فقط دۇرد نفر كى تزه بورا گلەمىشىدىلر، بو آتشى برپا ائدىبلر و سۆنرا معلوم اۆلدو بو يارالانانلارنىن حتى اۆغورلوق سابىقلەلرى دە وار. احمد، او دۇرد نفرىن حسابىن بو گۆنكى گۆنە كىمى وئرىر و شركتدن چىخاردىر. ضمناً اۆ يارالانانلارنى اۇرادا كارگاھدا اۆلان لازىملى داوا اىلە بانداژ ائدىر و قرار اۆلور ايكى نفرى اۆنلاردان و ھابئله بو ايكى يارالاناننى آپارسىنلار پاسگاھا. احمد دستور وئرىر ژاندارملارنى و بو يارالانان بلوچلارنى ماشىن پاسگاھا يئتىرسىن.

من رحمانىن بو مردانەلىك و وفادارلىغى مقابلىندە دۇغروسو مات قالدىم، محاسبە دئدىم:

- بو زاهداندان گلن دۇرد نفرە ماشىن توتوب و كرايەسىنى وئرسىن و پاكەت ايچىندە دە بىر مبلغ قۇبوب، رحمانا وئرسىن، رحمان منىم بو سۆزلىرىمى ائشىتدى و اۆزونو منە توتوب، دئدى:

- اقا، من پول اۆچون، انعام اۆچون بورايا گلەمىشىدىم. دۆزدوز بىز ايشچى بىك، يۇخسولوق، پولسوزوق، آما بونو بىل من سنىن دوز- چۆزىيوى يئمىشىم و بىزلر دە بىر مثل واردىر كى، بىز دۆز- چۆزىيوى ايتىرمىك.

احمد، داستانىنى بئله قورتاردى:

- ايشلر دئمك اۆلار يۇلا دۆشدو، اۆ اۆچ- دۇرد نفرىن مزدونو وئردىك يۇلا سالدىق. ايش باشلاندى. رحمان و اۆنون يۇلداشلارنى قايتماغا تلسىردىلر. گرک اۆز ايشلرىنە يئتىشەيدىلر. اتفاقاً بىر زاهدانا طرف گئدن يۆك ماشىنىنى تاپىلدى، من شو فرائىلە دانىشىدىم و اونو راضى ائلەدىم بو دۇرد نفرى زاهدانا كىمى آپارسىن. رحمان و اۆنون اۆچ يۇلداشى اىلە اۆپوشوب، خداحافىظلشدىك.

او زاماندان چۆخ كئچىر، من بو گۆنە كىمى رحمان، بو شرافتلى، وفالى و غيرتلى كارگرى ھىچ زامان داھا گۆرمەدىم، آنجاق اۆنون بو سۆزو ھمىشە يادىمدادىر:

- بىز دوز چۆزىيوى ايتىرمىك.

شعر لربؤلومو

فضولى نین غزلىنده:

● وارلیق

سایین اؤخوجولار: کئچن ساییمیزدا اولو شاعریمیز فضولى دن وئرلن غزلىن بئشینجى بيتى نین ائکینجى مصراعسى نین باسیمیندا بیر یانلیش باش وئرمیشدی. دئمک همین مصراعدا «مه = ماه، آی» سؤزو «منه» کیمی قلمه وئرلمیشدیر بئله لیکله هامینیزدان عذر دیله یهرک، همین بيتى بیر دؤنه ده سیزه سونماق ایسته ییریک:

«چيخما یاریم گنجهر، اغیار طعنیندن ساغین!

سن مه - اوج - ملاححسن، بو نقصاندير سانا»

***

قارانقوش

● ر - ص - نیر / وغلو

وار خیرداجا بیر قوش آغاجین اؤستونده

دیرناقلاری دؤنموش آغاجین اؤستونده

حیوان قیشیلا نئیله یه جک تک باشینا

یؤخدور بونا تای - توش آغاجین اؤستونده

آخشام باشی بو شاختا کۆلک یؤخلاماسا

قبرین قازاجاق قیش آغاجین اؤستونده

یای - یاز قوشو قیش فصلی بو یئرده نه گزیر؟

توتموش بوتو قارغیش آغاجین اؤستونده؟

شاید دیری قالدی، دیری قالدی شاید

قان سالماسا بایقوش آغاجین اؤستونده

شاید ده گۆنش گۆردو سحر، حسرتیله -

اؤلموش بو قارانقوش آغاجین اؤستونده

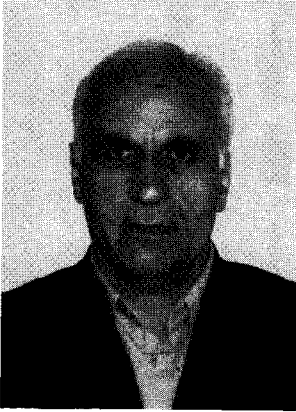
اۋوچو پيريم

● ر- ص- نير اۋغلو

اولدوز، گۈزونون گۈلچەسىنە باتدى قوتاردى
 جىسىمىن سارا دا ساچلارينا قاتدى قوتاردى
 بىلىم نە سىبىدىن آسىلىبسان ياخامىزدان
 شىرىن بىر عمر فرھادى آلدادتدى قوتاردى
 گىت- گىت كى، سىنن خىرىنى بىر كىمسە گۈرنىمىز
 گل- گل گىدىشىن لاپ منى دىغلادتدى قوتاردى
 نذر ائىلەمىشم حقه زىخالىغىن اولسۇن
 يوسفلىيىمى گۈر نىجە آلچادتدى قوتاردى
 من سۈيلەدىيىم، اۋوچو پيرىمدىن دە قۇچاقدىر
 ھر بىر اۋرىيە كىپرىك اۋخون آتدى قوتاردى
 جان سالىم پارماز ايليشنلر، تلەسىندىن-
 ھر شىخە گۈزون بىر كرە اۋىناتدى، قوتاردى
 گل لطف ائلە بىر دفعە سۈۋۈش قوئل بازارىندان
 تىز گل كى منى آيرىلىغىن ساتدى قوتاردى
 مىخانەدە خىم سىندى خومارلاندى «نير اۋغلو»
 اغيار سۈيىنىب مطلبىنە چاتدى قوتاردى

قالاجاق

● حسين محمدخانى «گۆنئىلى»

كۆلك آلووومو سۇندورسون منىم
كۆل آلتدا سۇنمەين كۆزوم قالاجاق

دانسىن وارلىغىمى، دىلىمى كىسەن
تارىخدان سىلىنمىز ايزىم قالاجاق

قۇرخمارام قۇلوما وۇرولسا قانداق
دىلىم بۇغازىمدا ائدىلسە، لال
دۇشونى بىنىمە چاتماسا زاوال -
حق يۇلدان دۇنمەين اۆزوم قالاجاق

آغزىم قىفىللاسا، دانىشار بىك
بىك قاپالانسا، ھايقىرار اۆرك
آرزو - اۆمۇدلارىم يىنىلمىز كىم
بىرىم يۇخ ائدىلسە، يۆزوم قالاجاق

اليمدە چكىسەلر بىندە قلمى
باشىما تۇكىسەلر دىردى - آلمى
دۇيغولو كۇنلومون يىنە نە غمى؟
ائىل ايچرە كىسلى سۇزوم قالاجاق

قۇى حىرام سايىلىسىن چكىدىيىم نىفس
تەھمتلە بۇغولسون بۇغازىمدا سىس
دىنيا «گۆنئىلى» يە اۇلسون دار قىفس
قلىبىندە تۆكىمىز دۇزوم قالاجاق

بیر کتاب نیسگیلیم چىخدى

● تىكمه داش - «كبر قنبرى»

ظالم فلک پوئشک آتاندا
چۇخالارينا قورولو ائو-
منه اؤلوم - طولوم چىخدى
منه كهنه كيليم چىخدى

بختيم منله دوشوب لجه
اؤتدوم^۱ يازديم دؤنن گئجه
خوش دانىشىم گولوم نجه؟
بیر کتاب نیسگیلیم چىخدى

ايستى آشىم اؤلدو سرين
اؤدوندا بیر فتنه گرین-
دئدىلر يان، ياخيل، آرين!
ائله يانديم كؤلوم چىخدى

شر قۇپاریر اؤنون بؤيو
كۆزه سينده قالدى سؤيو
گۆرمه سين اؤغول - قیز تۇيو
سوسوز ومدان ديليم چىخدى

نه ياپيشدى، نه اؤتوردو
گۆتورگه نی پيس گۆتوردو
دۆز - چۆرى تئز ايتيردى
ئئيله ديم مشكليم چىخدى

وفاسيزين يۇخدور عارى
منه باخ گۆر كيمدن سارى-
نه ديل بيلير، نه ده تارى
ائل - اؤبادان اليم چىخدى.

گۆروم قالسين دائم باشسيز
«قنبرى»، آغاجسيز، داشسيز-
هم آتاسيز، هم قارداشسيز
ووردولار ميتيليم چىخدى

وارلیق

فصلنامه فرهنگی، ادبی، هنری به زبانهای ترکی و فارسی

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: دکتر جواد هیئت

شماره امتیاز: ۸۵۳۸

آدرس:

تهران، شهرک قدس، فاز ۲، خیابان هرمزان، برج ۹، طبقه ۳، شماره ۲

VARLIQ 168

Quarterly Journal in Turkish and Persian

Chief Editor: Prof. Dr. Javad Heyat

Address: No. 2,3rd fl., Tower 9, Hormozan Ave., phase 2,
Shahrake Ghods, Tehran, I.R.IRAN

ISSN:1023-7186

Wwb:

www.varliq.com

E-mail:

mrheyet@yahoo.com

قیمت ۲۵۰۰ تومان